

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ

ΜΗΝΙΑΙΟΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΝ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: Χ. ΣΚΑΛΙΣΙΑΝΟΣ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Τῆς Διευθύνσεως:

Στέγην διὰ τὸν διδάσκαλον

Σελ. 249

Σπυρ. Καλλιάφα. Καθηγητοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν

Γλῶσσα καὶ Παιδεία. Ἐλεγχος παραδοξολογημάτων τοῦ Ἀκαδημαϊκοῦ κ. Σ. Μελά

251

Γεωργ. Ν. Παλκιολόγου, Γεν. Διτοῦ Μαρμαρείου Παιδ. Ἀκαδημίας.

Ἰωάννης Ἑρρίκος Πεσταλότης (Δ').

261

Νικολάου Τωμαδάκη

Ἡ λογία παραδόσεις καὶ ἡ ἀποτυχούσα μεταρρύθμισις.

274

Χ. Σκαλισιάνου.

Ἡ διδασκαλία τῆς Ἀριθμητικῆς ἐν τῇ Δ' τάξει τοῦ Δημοτικού σχολείου

278

Γρηγορίου Καρύδη. Διτοῦ Μαρμαρείου Παιδ. Ἀκαδημίας

Βιβλιοκρισία εἰς Ἰωάννου Σκουτεροπούλου: Ἡ Πολιτεία τοῦ Πλάτωνος καὶ ἡ νεωτέρα παιδαγωγική

287

Εἰδήσεις καὶ πληροφορίες

288

ΤΙΜΗ ΤΕΥΧΟΥΣ

ΔΡΧ. 3.000

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ

ΜΗΝΙΑΙΟΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΝ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ : ΧΑΡ. ΣΚΑΛΙΣΙΑΝΟΣ

Γραμματεὺς Διευθύνσεως : ΠΑΝ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ

ΣΥΝΤΑΞΙΣ : Ἐπιτροπὴ ἐξ ἐγκρίτων παιδαγωγικῶν καὶ λογοτεχνῶν ἐποπτεύει ἐπὶ τῆς ὕλης τοῦ περιοδικοῦ.

Τὴν προεδρίαν τῆς ἀνωτέρω Ἐπιτροπῆς εὐχεσθήθη νὰ δεχθῇ ὁ καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν καὶ Ἀκαδημαῖκός κ. Ν. Ἐξαρχόπουλος.

ΟΡΟΙ ΣΥΝΔΡΟΜΩΝ

Αἱ συνδρομαὶ εἶναι προπληρωταὶ καὶ καταβάλλονται μαζὶ μετὰ τὴν δὴλῳσιν ἐγγραφῆς.

Δι' ἐμβάσματα καὶ ἐν γένει διὰ πᾶν ὅ,τι ἀφορᾷ τὴν διαχείρισιν τοῦ περιοδικοῦ ἀπευθυντέον: Πρὸς τὸν Ἐκδοτικὸν Οἶκον Πέτρου Δημητράκου, ὁδὸς Περσικῶν 9—Ἀθήνας.

ΣΥΝΔΡΟΜΑΙ ΣΧΟΛΕΙΩΝ

(Σχολικῶν Ἐφορειῶν κ.λπ.)

Ἔτησίαι (10 τεύχη)	Δοχ. 30.000
Ἐξάμηνος (5 τεύχη)	» 15.000

ΔΙΑ ΤΟΥΣ κ.κ. ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥΣ

Ἔτησίαι (10 τεύχη)	Δοχ. 20.000
Ἐξάμηνος (5 τεύχη)	» 10.000

ΔΙΑ ΤΟΥΣ κ. κ. ΣΥΝΔΡΟΜΗΤΑΣ

Παρακαλοῦμεν τοὺς κ. κ. Συνδρομητάς, ὅσοι δὲν ἀπέστειλαν μέχρι σήμερον τὴν συνδρομὴν των τοῦ δευτέρου ἔτους, νὰ μᾶς ἐμβάσουν ταύτην, μετὰ τὴν λήξιν τοῦ σχολ. ἔτους, πρὸς τακτοποίησιν τῆς μερίδος των.

Τὰ ἐκδιδόμενα τεύχη ἀποστέλλονται ἀνελλιπῶς εἰς τοὺς κ. κ. συνδρομητάς. Ἐὰν συνδρομητὴς δι' οἷονδήποτε λόγον δὲν ἔλαβε τεῦχος τι, νὰ μᾶς εἰδοποιήσῃ ἵνα τοῦ ἀποσταλῇ τοῦτο.

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ

ΜΗΝΙΑΙΟΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΝ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

ΣΤΕΓΗΝ ΔΙΑ ΤΟΝ ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΝ

Εἰς πολλὰς χώρας τῆς Εὐρώπης, αἱ ὁποῖαι ὑπέστησαν καταστροφὰς ἐκ τοῦ πολέμου, λαμβάνεται πρόνοια, ὅπως ἐν τῷ προγράμματι τῆς ἀνασυγκροτήσεως περιληφθῇ καὶ ἡ οἰκοδόμησις ὑπὸ τοῦ κράτους μικρῶν κατοικιῶν, προωρισμένων νὰ στεγάσουν τοὺς διδασκάλους τῶν κωμοπόλεων καὶ τῶν χωρίων, ἐκ παραλλήλου πρὸς τὴν ἀρξαμένην ἤδη ἀνοικοδόμησιν ἢ ἐπισκευὴν τῶν ὑποστάντων ζημίας σχολικῶν κτιρίων. Συγκεκριμένως ἐν Ἰταλίᾳ, ἐνθα αἱ καταστροφαὶ εἰς σχολικὰ κτίρια εἶναι μεγάλαι, τὸ ἐκεῖ ἐκπονηθὲν εὐρύτατον πρόγραμμα ἀνασυγκροτήσεως τῆς παιδείας περιλαμβάνει καὶ τὴν οἰκοδόμησιν μικρῶν κατοικιῶν διὰ τοὺς διδασκάλους. Μία τοιαύτη μέριμνα δὲν εἶναι μόνον ἐκδήλωσις στοργῆς τοῦ κράτους πρὸς τὸν ἐργάτην τῆς λαϊκῆς παιδείας, ἀλλ', ὥς πᾶς τις ἐννοεῖ, εἶναι καὶ μέτρον πρακτικὸν μέλλον νὰ συμβάλῃ τὰ μέγιστα εἰς τὴν προαγωγὴν καὶ ἀποτελεσματικωτέραν ἀπόδοσιν αὐτῆς ταύτης τῆς παιδείας. Δι' ἡμᾶς ὅμως τοὺς Ἕλληνας τὸ πρόβλημα τῆς στέγης τοῦ διδασκάλου εἶναι ὑψίστης ἐθνικῆς σημασίας λόγῳ τῶν ἰδιαζόντως τραγικῶν συνθηκῶν, ὑφ' ἃς διατελεῖ σήμερον ἡ Ἑλλάς καὶ μάλιστα ἡ ὑπαιθρος ἐλληνικὴ χώρα.

Πρόβλημα στέγης διὰ τὸν διδάσκαλον ὑπῆρχε παρ' ἡμῖν καὶ πρὸ τοῦ πολέμου. Πάντοτε ἐβασάνιζε τὸν νοῦν τοῦ διδασκάλου τὸ ζήτημα τῆς κατοικίας του: τὸ ποῦ θὰ κατοικήσῃ ἀπερίσπαστος ἀπὸ συνοίκους, ὥστε νὰ παρασκευάζεται ἀνενόχλητος εἰς τὸ ἔργον του, τὸ ποῦ καὶ πῶς θὰ παρασκευάσῃ τὸ φαγητόν του, πῶς θὰ πληρώνῃ τὸ ὑπέρογκον διὰ τὸ πτωχόν του βαλλάντιον ἐνοικίου, ἐὰν ἤθελεν ὑποτεθῇ ὅτι εὕρισκεν εὐπρόσωπον ἰδίαν κατοικίαν ἐπὶ ἐνοικίῳ κ.ἄ.π., χωρὶς νὰ λάβωμεν ὑπ' ὄψιν ὅτι ὑπῆρχον καὶ ὑπάρχουν χωρία ἀκόμη καὶ ἐξ ἐκείνων, τῶν ὁποίων ἐφέισθη ὁ δαίμων τοῦ ὀλέθρου ἐκ τοῦ πολέμου καὶ τῆς ἐθνοκτονίας ἀνταρσίας, ὧν οἱ κάτοικοι ἔζων καὶ ζοῦν ὑπὸ συνθήκας στέγης καὶ ἄλλων μέσων διαβιώσεως, ὑπὸ τὰς ὁποίας δὲν εἶναι ἀνεκτὴ ἡ ζωὴ δι' ἄνθρωπον πολιτισμένον, ὅπως εἶναι ὁ διδάσκαλος. Σήμερον ὅμως τὸ πρόβλημα τῆς στέγης διὰ τὸν διδάσκαλον εἶναι ὑπὲρ πάσαν ἄλλην ἐποχὴν δεσύτατον. Τὰ πλεῖστα τῶν χωρίων καὶ τῶν κωμοπόλεων κεῖνται εἰς ἐρείπια. Ὅ,τι ἀπέμεινεν ἐν αὐτοῖς ὄρθιον ἀπὸ τοὺς βομβαρδισμοὺς τῶν Γερμανῶν καὶ τῶν Ἰταλῶν ἐξηφανίσθη διὰ πυρὸς καὶ σιδήρου ἀπὸ τὴν Σλαβοκομμουνιστικὴν μάστιγα. Προκειμένου λοιπὸν νὰ ἐπισκευασθοῦν ἢ ν' ἀνοικοδομηθοῦν ἐκ θεμελίων αἱ κατρηιπωμέναι κατοικίαι τῶν χωρικῶν καὶ αἱ ἐκκλησίαι καὶ τὰ σχολικὰ κτίρια κατὰ τὸ καταστροφὴν ὑπὸ τοῦ Ὑπουργείου Ἀνοικοδομῆσεως πρῶτα, θὰ ἔπρεπε, νομίζομεν, νὰ ληφθῇ μέριμνα, ὅπως ὅπου λειτουργοῦν σχολεῖα κτισθοῦν παρὰ τὰ ὑπάρχοντα ἢ ἀνοικοδομηθῶσι σχολικὰ κτίρια καὶ μικραὶ συγχρονισμέναι κατοικίαι διὰ τοὺς διδασκάλους. Ἡ πρὸς τοῦτο δ' ἐπὶ πλέον δαπάνη θὰ εἶναι, νομίζομεν, μηδαμινὴ ἐν συγκρίσει πρὸς τὴν ἀπαιτηθεσομένην διὰ τὴν πραγματοποίησιν τοῦ ὅλου προγράμματος ἀνοικοδομήσεως, ἐνῶ ἡ ἐθνικὴ ἐκ τούτου ὠφέλεια θὰ εἶναι μεγίστη.

Ὁ διδάσκαλος ἐν Ἑλλάδι, ἰδίᾳ ὁ εἰς τοὺς μικροὺς συνοικισμοὺς ὑπη-

ρετών, είναι ὁ μοναδικὸς παράγων πολιτισμοῦ. Ἡ ἀποστολή του δὲν περιορίζεται εἰς τὸ ἔργον τῆς καλλιιεργείας τῶν ψυχῶν τῶν μικρῶν μαθητῶν του, ἀλλ' ἐπεκτείνεται καὶ ἐπὶ τῆς ὅλης μικρᾶς κοινωνίας τοῦ χωρίου ἢ τῆς κωμοπόλεως, ἐν ᾗ ὑπηρετεῖ. Εἶναι ὁ ὁδηγὸς τῶν χωρικῶν εἰς τὰς ἀγροτικὰς καὶ ἄλλας ἐργασίας τῶν, ὁ διαιτητὴς εἰς τὰς μεταξὺ τῶν διενέξεις, ὁ σύμβουλος καὶ γραμματεὺς τῆς μικρᾶς κοινότητος εἰς τὰς πρὸς τὰς κρατικὰς ἀρχὰς ἢ ἄλλους σχέσεις της καὶ ἐν γένει διὰ τοῦ καθόλου τρόπου τοῦ βίου του ἀσκεῖ μεγίστην ἐπίδρασιν ἐπὶ τοῦ ἥθους τῶν κατοίκων τοῦ ἐν ᾧ ὑπηρετεῖ συνοικισμοῦ, ἐπίδρασιν τοσοῦτω εὐεργετικωτέραν ὅσῳ ὑψηλότερον εἶναι τὸ βιοτικόν του ἐπίπεδον. Ἐντεῦθεν καθίσταται πρόδηλον ὅτι, διὰ νὰ τὸν καταστήσωμεν ἱκανὸν νὰ ἐκπληροῖ ἀποτελεσματικῶς τὴν ἐκπολιτιστικὴν αὐτοῦ ἀποστολήν, πρέπει ν' ἀνυψώσωμεν ὅσον τὸ δυνατόν τὸ βιοτικόν αὐτοῦ ἐπίπεδον, εἰς τοῦτο δὲ θὰ συντελεῖ τὰ μέγιστα μεταξὺ ἄλλων καὶ ἡ ὑπὸ τοῦ κράτους ἴδρυσις καὶ παραχώρησις εἰς αὐτὸν πρὸς νομὴν μικρᾶς εὐπροσώπου συγχρονισμένης κατοικίας.

Ὅτι μία τοιαύτη πρόνοια πρὸς ἐξασφάλισιν ἰδίας εὐπροσώπου κατοικίας εἰς τὸν διδάσκαλον δὲν θὰ συνετέλει μόνον εἰς τὴν ἀνύψωσιν τῆς ὕλικῆς εὐημερίας καὶ ἀνέσεως αὐτοῦ τούτου τοῦ διδασκάλου ὡς ἀνθρώπου, ἀλλὰ καὶ θὰ καθίστα ἀποτελεσματικωτέραν τὴν ἐσωσχολικὴν καὶ ἐξωσχολικὴν του δράσιν, ἐκ τῶν εἰρημένων εἶναι ἤδη εὐκόλον νὰ συμπεράνη τις. Διαμένων εἰς ἰδίαν εὐπρόσωπον κατοικίαν πλησίον τοῦ σχολείου κειμένην θὰ διευκολύνεται τὰ μέγιστα εἰς τὴν εὐορκὸν ἐκπλήρωσιν τῶν διδασκαλικῶν του καθηκόντων, διότι θὰ εἶναι ἀπηλλαγμένος τῶν ἐνοχλήσεων καὶ προστριβῶν καὶ ὑποχρεώσεων, ἃς ἡ μετὰ τινων μόνον ἐκ τῶν χωρικῶν ἄμεσος ἐπαφή καὶ γειτνίασις καὶ ἀπ' αὐτῶν ἐξάρτησις του συνεπάγεται καὶ τὰς ὁποίας δὲν δύναται ν' ἀποφύγῃ, ὅταν στεγάζεται εἴτε δωρεάν εἴτε ἐπὶ ἐνοικίῳ εἰς οἰκίαν ἀνήκουσαν εἰς ἰδιώτην, πολλῶ δὲ μᾶλλον ὅταν συνοικῇ μετὰ ἰδιωτῶν. Ζὼν ἐξ ἄλλου βίον ἀπηλλαγμένον ὑποχρεώσεων καὶ ἀξιοπρεπῆ θὰ ἔχῃ τὴν παρρησίαν καὶ τὸ κύρος ν' ἀσκῇ εὐεργετικὴν ἐπίδρασιν καὶ ἐπὶ τοῦ ἥθους τῶν ἐνηλίκων εἴτε διὰ κατ' ἰδίαν συμβουλῶν καὶ προτροπῶν πρὸς αὐτοὺς εἴτε διὰ δημοσίᾳ ὁμιλιῶν του εἰς συγκεντρώσεις γονέων τῶν μαθητῶν του καὶ ἄλλων, πρὸ πάντων δὲ διὰ τοῦ ὅλου ἀξιοπρεποῦς βίου του θ' ἀποτελῇ ζωντανὸν ἀξιωματικὸν παράδειγμα πολιτισμένου καὶ ἀπὸ ἀνθρωπιστικῶν ἰδανικῶν ἐμπνεόμενου ἀνθρώπου. Ἐπὶ πᾶσι τούτοις ἡ ἐξασφάλισις ἀξιοπρεποῦς στέγης εἰς τὸν διδάσκαλον θὰ συντελέσῃ καὶ εἰς τὸ νὰ συνδέεται οὗτος καὶ διὰ συναισθηματικῶν δεσμῶν μὲ τοὺς κατοίκους τοῦ χωρίου, ἐν τῷ ὁποίῳ τοῦ παρέχεται στάδιον ἐκπολιτιστικῆς δράσεως καὶ θὰ παύσῃ ἀπὸ τοῦ νὰ ἐπιδιώκῃ, ὡς συνήθως, διὰ παντὸς μέσου τὴν εἰς μεγάλα ἀστικά κέντρα μετάθεσιν του καὶ νὰ ἐνισχύῃ οὕτω τὴν καὶ ἄλλως ὑπάρχουσαν παρὰ τοῖς ἀγρόταις τάσιν πρὸς τὴν ἀστυφίαν. Τέλος, θὰ ἐλκύνονται περισσότεροι καλοὶ νέοι πρὸς τὸ διδασκαλικὸν ἐπάγγελμα, ὅταν γνωρίζουν ὅτι τὸ πρῶτον διοριζόμενοι εἰς μικρὰ ἀπομεμακρυσμένα χωρία θὰ ἔχουν ἐξασφαλισμένην εὐπρόσωπον στέγην.

Δι' ὅλους τοὺς ἀνωτέρω λόγους νομίζομεν ὅτι ἐπείγει σχετικὴ ἐνέργεια τοῦ Ὑπουργείου Παιδείας παρὰ τῷ Ὑπουργεῖῳ Ἀνοικοδομήσεως, ὅπως εἰς τὸν προϋπολογισμὸν τοῦ τελευταίου συμπεριληφθῇ καὶ σχετικὴ δαπάνη πρὸς ἀνέγερσιν μικρῶν κατοικιῶν διὰ τοὺς διδασκάλους εἰς ὅλα τὰ χωρία καὶ τὰς κωμοπόλεις, ἀρχῆς γινομένης ἐπὶ τοῦ παρόντος ἀπὸ τοὺς κατεστραμμένους καὶ μέλλοντας ν' ἀνοικοδομηθοῦν ἐκ θεμελίων συνοικισμοῦς τῆς ὑπαίθρου.

Η ΔΙΕΥΘΥΝΣΙΣ

ΑΓΩΓΗ ΚΑΙ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ

ΣΠΥΡΙΔΩΝΟΣ ΚΑΛΛΙΑΦΑ
Καθηγητοῦ Παν/μίου Ἀθηνῶν

ΓΛΩΣΣΑ ΚΑΙ ΠΑΙΔΕΙΑ

ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΑΔΟΞΟΛΟΓΗΜΑΤΩΝ ΤΟΥ ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΟΥ κ. ΣΠΥΡΙΔΩΝΟΣ ΜΕΛΑ

Πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν ἐκπαιδευτικὸς λειτουργὸς μου συνέστησε τὴν ἀνάγνωσιν ἄρθρου τοῦ κ. Σπ. Μελά, δημοσιευθέντος κατὰ Μάρτιον εἰς τὸ τεύχος Β' τοῦ περιοδικοῦ «Ἑλληνικὴ Δημιουργία» ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «Ἡ χροακοποιία τῆς Παιδείας». Εἰς τὰς πρώτας παραγράφους τοῦ ἁρθρου τούτου ὑπάρχει τὸ ἀκόλουθον χωρίον: «Ἀλλὰ παιδεία θὰ πῇ γλῶσσα. Κι' ἡ γλῶσσα εἶναι πρῶτα δουλειὰ τῆς μάνας. Οἱ μαστοὶ της εἶναι τρεῖς: οἱ δυὸ γιὰ τὸ γάλα. Κι' ὁ τρίτος τὸ στόμα της, ἡ λαλιά της, ἡ γνήσια καὶ ἄδολη πηγὴ τῆς γλώσσας. Ἀγοράμηνι, ἀμόρφωτη, πὲς ὅ,τι θέλεις κ.τ.λ.». Καὶ ἐκ τῶν παραδοξολογημάτων τούτων συνάγει ὁ κ. Μελάς τὰ γνωστότατα συμπεράσματα περὶ τῆς προελεύσεως πάντων τῶν σημερινῶν δεινῶν ἐκ τῆς καθαρευούσης καὶ περὶ τῆς θεραπείας αὐτῶν διὰ τῆς ἐπικρατήσεως τῆς λεγομένης δημοτικῆς εἰς τὴν ἐκπαίδευσιν. Καὶ ἂν μὲν ταῦτα ἐλέγοντο ὑπ' ἄλλου τινός, ἀσήμου, ἀνθρώπου, προτιμότερον θὰ ἦτο νὰ σιγήσῃ τις. Ἀλλ' ὁ λέγων ἔχει τὸ ἀξίωμα τοῦ ἀκαδημαϊκοῦ καὶ εἶναι λίαν γνωστὸς συντάκτης χρονογραφημάτων ἐγκρίτων ἐφημερίδων, πολλοὶ δὲ ἐγγράμματοι σήμερον, μάλιστα δὲ νέοι, δὲν εἶναι διατεθειμένοι νὰ ὑποβάλλουν εἰς ἐλέγχον τὰ λεγόμενα ὑπὸ λογίων φερόντων ἀξιώματα, ἂν μάλιστα οὗτοι καταλέγονται εἰς τοὺς καλουμένους λογοτέχνας. Καὶ διὰ τοῦτο αἱ παραδοξολογίαι αὗται τοῦ κ. Μελά δὲν εἶναι ἀκίνδυνοι τοῦναντίον εἶναι λίαν πιθανόν, ὅτι διὰ τοὺς λεχθέντας λόγους βλάπτουν, ἂν τυχὸν ἀναγινώσκωνται, βλάπτουν δὲ πρὸ παντὸς ὡς δυνάμεναι νὰ παραπλανοῦν τὸν νοῦν ἐκπαιδευτικῶν λειτουργῶν καὶ ἐπιπολαίως κρινόντων νέων, οἱ ὅποιοι δυστυχῶς εἶναι σήμερον εὐπροσβλητότεροι παρὰ ἄλλοτε ἀπὸ τὴν ὁσημέραι αὐξανομένην λογοτεχνικὴν μανίαν.

Διὰ τὸν λόγον τοῦτον θὰ προσπαθίσωμεν νὰ καταδείξωμεν, πόσον σαθραὶ εἶναι αἱ γνώμαι, τὰς ὁποίας ἐκφράζει τὸ ἀνωτέρω παρατεθεὶν χωρίον, καὶ ποῖα εἶναι ἡ πραγματικὴ θέσις τοῦ γλωσσικοῦ ζητήματος.

Α'.

Μέχρι τοῦδε κανεῖς ἀπὸ ἐκείνους, οἱ ὅποιοι σοβαρῶς ἀσχολοῦνται μὲ τὴν παιδείαν, δὲν κατέληξεν εἰς τὸ ὑπὸ τοῦ κ. Μελά δογματικῶς τιθέμενον δίδαγμα: «Παιδεία θὰ πῇ γλῶσσα», κανεῖς δὲν ἐταύτισε τὴν παιδείαν μὲ τὴν γλῶσσαν. Ὅλοι οἱ μὴ ἐπιπολαίως, οἱ μὴ ἐκ τοῦ προχείρου, λαλοῦντες περὶ τῆς παιδείας λέγουσιν, ὅτι ἡ παιδεία πρῶτην ἀφετηρίαν ὀφείλει νὰ ἔχῃ τὴν ἀντίληψιν τῶν πραγμάτων, ἡ ὁποία ὀφείλει νὰ ἔχῃ ἐκάστοτε τὴν ἀκριβείαν, τὴν ὁποίαν ἀπαιτεῖ ἡ ἐαυτοῦ τῆς πνευματικῆς ἀναπτυξεως. Ἀφοῦ δὲ ἐπὶ τινι χρόνον, διάφορον κατὰ τὰς περιστάσεις, γίνῃ ἐσωτερικὴ ἐπεξεργασία, ἐπακολουθεῖ γλωσσικὴ διατύπωσις. Πᾶσα γνώσις διανύει κατὰ πρῶτον λόγον περίοδον ἐσωτερικὴν. Μετὰ δὲ ταύτην ἔρχεται ἡ διὰ τοῦ λόγου ἐκφρασις. Πολλὰκις δὲ μάλιστα αὕτη ἀδυνατεῖ νὰ ἀποδώσῃ τελείως τὸν ἐσωτερικὸν πλοῦτον. Ὅρθῃ δὲ τῶν πραγμάτων ἀντίληψις ἐπιτυγχάνεται κυρίως οὐχὶ διὰ τῆς διδασκῆς διὰ τοῦ λόγου τῆς μάνας ἢ τοῦ διδασκάλου ἢ διὰ τῆς ἀναγνώσεως βιβλίων, ἀλλὰ διὰ τῆς ἀμέσου ἐπικοινωνίας μὲ αὐτὰ τὰ πράγματα. Οἱ ἐξ αὐτῶν προερχόμενοι ἐρεθισμοὶ θέτουν ὁρθῶς εἰς ἐνέργειαν ἐκάστοτε τὰς σχετικὰς ψυχικὰς λειτουργίας. Ὡσαύτως δὲ ἐρεθισμοὶ τοιοῦτοι προερχονται ἐκ τῶν σωματικῶν καὶ ἐκ τῶν ἀκραιφνέστερον ψυχικῶν λειτουργιῶν.

ὁποῖον οὗτος ὡς εκπαιδευτικὸς λειτουργὸς πιστῶς ἐφήρμοσε, τὸ ἀκόλουθον: (1)
«Ὁ καθένας μας, λέγει ὁ κ. Δελμούζος, μπορεί ἀτομικὰ νὰ ἔχη οποιαδήποτε
πολιτικὴ πίστη, ἀκόμη καὶ ἀναρχικὸς νὰ εἶναι καὶ σὲ σύλλογο ἀναρχικὸ νὰ ἀνήκει
καὶ θεωρητικὰ στὴν ἐξωσχολικὴ του δράση νὰ γράψῃ ἀκόμη ὑπὲρ τοῦ ἀναρχισμοῦ.
Πῶς μπορεί νὰ συμβιβάσῃ σὲ τέτοια περίσταση τὴ δική του πίστη μὲ τὸ ἔργο
τοῦ διδασκαλείου, αὐτὸ εἶναι ζήτημα δικῆς του συνειδήσεως. Σ' αὐτὸ δὲν εἴμαστε
ἡμεῖς ποὺ θὰ ἐλέγξουμε». Καὶ ταῦτα μὲν σχετικῶς μὲ τὴν γνώμην τοῦ κ. Μελά,
ὅτι «Παιδεία θὰ πῇ γλῶσσα».

Ἐρχόμεθα τώρα εἰς τὸ δεύτερον ζήτημα, τὸ ζήτημα *περὶ τῆς γλώσσας*
τῆς μάνας.

Β'.

Ὁ κ. Μελάς μὲ τὴν διακρίνουσαν αὐτὸν ἐξαιρετικὴν λογοτεχνικὴν δεινότητα
κάνει λόγον περὶ *τριῶν μαστῶν* τῆς μάνας. Ἐκ τούτων οἱ δύο εἶναι διὰ τὸ
γάλα, ὁ δὲ τρίτος, τὸ στόμα, «εἶναι ἡ γνήσια καὶ ἄδολη πηγὴ τῆς γλώσσας».

Καὶ τώρα γεννᾶται τὸ ἐρώτημα: Ἐπὶ πόσον χρόνον τρέφουν τὸν ἄνθρωπον
οἱ μαστοὶ τῆς μάνας; Εἰς τὸ ἐρώτημα τοῦτο ἀποκρίνεται ἡ ἱατρικὴ, ὅτι ὁ θηλα-
σμός πέραν τοῦ δεκάτου ἢ τοῦ πολὺ τοῦ δωδεκάτου μηνὸς βλάπτει. Παρατεινόμε-
νος ὁ θηλασμός εἶναι δυνατόν νὰ γίνῃ ἀφορμὴ γενέσεως νευρώσεως, ἡ ὁποία
ἐκδηλώνεται διὰ τοῦ θηλασμοῦ δακτύλων τῆς χειρὸς καὶ δι' ἄλλων συμπτωμάτων
μαρτυρούντων περὶ διεγέρσεως, ἡ ὁποία πρέπει νὰ ἀποφεύγεται, ἂν πρόκειται νὰ
ἀναπτυχθοῦν ψυχικῶς ὕγιεις ἄνθρωποι. Κατὰ ταῦτα ἐπ' ὀλίγιστον χρόνον τρεφόν-
τες μαστοὺς τῆς μάνας μας καὶ ἀπὸ τροφὴν ὁμοίαν μὲ τὸ γάλα αὐτῶν. Ὅμοιον
συμβαίνει καὶ μὲ τὸ προῖον τοῦ τρίτου μαστοῦ, δηλ. τοῦ στόματός της. Ὅταν
δηλαδή τὸ νήπιον ἀρχίσῃ νὰ περιπατῇ, ἀντλεῖ τὴν γλῶσσάν του καὶ ἀπὸ ἄλλας
πηγὰς, ἀπὸ τὰ ἄλλα δηλαδή παιδιὰ τῆς γειτονίας, ἀπὸ τοὺς διαφόρους μικροπω-
λητάς, ἐπισκέπτας κ.λ.π. Κατόπιν πηγαίνει εἰς τὸ σχολεῖον κ.λ.π. Καὶ ὅταν μεγα-
σχηδὸν *καμμίαν* σχέσιν μὲ τὸ στόμα τῆς μάνας του. Μανθάνει ὁ ἄνθρωπος καὶ
ἐξένας γλῶσσας, παλαιὰς καὶ νεωτέρας, αἱ ὁποῖαι μαζί μὲ τὸ πνεῦμά του μορφώνουν
ἐν μέρει καὶ τὴν γλῶσσάν του. Ἀλλ' εἶναι βέβαια ἐνδεχόμενον σπανίως, κάποτε
ἄδολην πηγὴν τῆς γλώσσας. Αὐτὸ δὲν βλάπτει. Ἀλλ' ἂν τὸ «κάποτε-κάποτε»
δου (Regression) εἰς τὴν κατάστασιν τοῦ νηπίου καὶ τὴν τῶν πρωτογόνων. Καὶ
συμβαίνει ἡ ἐπάνοδος αὕτη εἰς τὴν πρώτην πηγὴν τῆς γλώσσας ἀναποφεύκτως
μαζί μὲ ἐπάνοδον καὶ τῆς γενικῆς πνευματικῆς καταστάσεως καὶ ἰδίᾳ τῆς συναι-
σθηματικῆς εἰς προηγούμενας βαθμίδας κατωτέρας ἀναπτύξεως. Εἶναι δηλαδή ἡ
διαρκῆς προσπάθεια πρὸς ἐμμονὴν ἢ ἐπάνοδον εἰς τὴν γλῶσσαν τῆς μάνας τε-
κμήριον ψυχικῆς ταραχῆς, μᾶλλον ἢ ἥττον ἐκδήλου σχιζοφροσύνης. Ὡς γνωστὸν δέ,
ἐν γένει εἶναι λαμπρὰ τεκμήρια τοιαύτης ταραχῆς σήμερον τὰ δημιουργήματα
τῆς συγχρόνου ἐξ ὑποκειμένου τέχνης (expressionismus), ἀπὸ τοῦ κυβισμού
μέχρι τοῦ μελλοντισμοῦ (futurismus) καὶ τοῦ υπερπραγματισμοῦ (surrealismus).
Ὁ C. Jung ἀπὸ τινων δεκαετιῶν πρὸς ἀκριβεστέραν διάγνωσιν τῶν ψυχικῶν
νόσων καὶ πρὸς θεραπείαν αὐτῶν συνιστᾷ νὰ δίδεται ἐντολὴ εἰς τοὺς πάσχοντας
νὰ ἱκνογραφοῦν ἢ νὰ ζωγραφίζουν ἢ νὰ παριστάνουν πλαστικῶς τὰ ὁράματα τῶν
ὄνείρων των καὶ τὰ ἄλλα πλάσματα τῆς φαντασίας των. Ταῦτα δὲ εἶναι τοιαῦτα,
ὥστε νὰ σημαίνουν καταφανῶς τάσιν πρὸς ἐπάνοδον εἰς τὴν κατάστασιν τοῦ
νηπίου ἢ τοῦ πρωτογόνου. Ἄν δέ τις ἤθελε συγκρίνῃ τὰ κατασκευάσματα τῶν
φρενοπαθῶν τούτων μὲ τὰ δημιουργήματα τῆς συγχρόνου τέχνης, ἤθελε κατα-

πλαγῇ ἐκ τῆς ὁμοιότητος τῶν κυρίων σημείων αὐτῶν. Ἄν δέ τις ἤθελε προχω-
ρήσει εἰς τὴν ψυχολογικὴν ἐξέτασιν καὶ τῶν δημιουργημάτων τῆς νεωτάτης ποιή-
σεως καὶ μουσικῆς, ἤθελε κατὰ τὴν στενὴν συγγένειαν τῶν περισοτέρων
δημιουργημάτων αὐτῶν πρὸς τὰ ἀνωτέρω λεγθέντα. Εἰς τὸ βιβλίον τοῦ *Πρα-
γματικότης τῆς ψυχῆς* (Wirklichkeit der Seele) 1934, σελ. 132—179, ὁ C.
Jung ἐξετάζων *ψυχολογικῶς* τὸ λογοτέχνημα τοῦ Ἀγγλοῦ James Joyce «Ulys-
ses» καὶ τὰ ἔργα τοῦ γνωστοῦ ζωγράφου Picasso λέγει περὶ αὐτῶν καὶ ἐν γένει
περὶ τῆς νεωτέρας τέχνης τὰ ἀκόλουθα: «Καὶ ὁ μὴ εἰδικὸς οὐχὶ μὲ πολλὴν δυσκο-
λίαν εἶναι δυνατόν νὰ ἴδῃ τὴν ὁμοιότητα τῆς σχιζοφρενικῆς πνευματικῆς κατα-
στάσεως μὲ τὴν τοῦ «Ulysses». «Διὰ δὲ τὸν ψυχίατρον ἡ ὁμοιότης εἶναι κατα-
πληκτικῶς φανερά» (σ. 144) κτλ. «Εἰς τὸν σύγχρονον καλλιτέχνην τὴν τάσιν
ταύτην πρὸς ἀποξένωσιν ἀπὸ τὴν πραγματικότητα, ἡ ὁποία εἶναι ἀναγκαῖον σύμ-
πτωμα τῆς ἀρχικῆς διαλύσεως τῆς προσωπικότητος εἰς ἀποσπάσματα προσωπικό-
τητος (τὰ καλούμενα αὐτόνομα συμπλέγματα) γεννᾷ οὐχὶ ἀτομικὴ νόσος, ἀλλὰ
φαινόμενον τῆς ἐποχῆς (Zeiterscheinung) κλπ. Διὰ δὲ τοῦτο, ἐπειδὴ πρόκειται
περὶ γενικοῦ φαινομένου, ἐπενεργεῖ ἡ τάσις αὕτη εἰς τὰ διαφορώτατα πεδία κατὰ
τὸν αὐτὸν τρόπον, καὶ εἰς τὴν ζωγραφικὴν καὶ εἰς τὴν λογοτεχνίαν καὶ εἰς τὴν
γλυπτικὴν καὶ εἰς τὴν ἀρχιτεκτονικὴν. Χαρακτηριστικὸν δὲ τοῦ πράγματος εἶ-
ναι, ὅτι εἰς ἐκ τῶν πνευματικῶν πατέρων τοῦ φαινομένου τούτου ἦτο πραγματι-
κῶς παράφρων, ὁ Van Gogh» (σελ. 146).—«Ὁρμώμενος ἐκ τῆς ἐμπειρίας μου
ἐφόσον ἐκδηλώνονται διὰ τῆς τέχνης του, εἶναι παντελῶς ὅμοια πρὸς τὰ τῶν νο-
σούντων πελατῶν μου (σ. 171)». «Ὁ Picasso ἀνήκει εἰς τὴν ὁμάδα τῶν σχιζο-
φρόνων (σ. 173)». «Ὁ Picasso καὶ ἡ ἐκθεσις τῶν ἔργων αὐτοῦ εἶναι φαινόμενα
τῆς ἐποχῆς καθὼς αἱ εἰκοσι ὀκτὼ χιλιάδες ἀνθρώπων, οἱ ὁποῖοι εἶδον τὰς εἰκό-
νας ταύτας (σ. 176)».—«Σπανιώτατα ἢ οὐδέποτε εἶδον ἔστω καὶ ἓνα ἐκ τῶν νο-
σούντων πελατῶν μου, ὁ ὁποῖος νὰ μὴ εἶχεν ἐπιστρέψει εἰς μορφὰς τῆς τέχνης
τῆς νεολιθικῆς ἐποχῆς καὶ νὰ μὴ εἶχε φθάσει εἰς τὸ σημεῖον νὰ ἐκπέμπῃ ἐπικλή-
σεις ὥσάν τὰς ἐκπεμπομένας κατὰ τοὺς διονυσιασμοὺς τῶν παλαιῶν (σ. 177)».—
«Τὸ τερατώδες τοῦτο τόλμημα (ἐννοεῖται ἡ τετραγμένη νεωτέρα τέχνη) εἶναι
πράγμα ἐπικίνδυνον, τὸ ὁποῖον εἶναι δυνατόν νὰ ὀδηγῇ ἐπὶ πάσης βαθμίδος εἰς
ἀδράνειαν ἢ εἰς καταστρεπτικὴν ἐκτίναξιν τῶν ὁμοῦ ἐν τάσει διατελουσῶν ἀντι-
θέσεων (σ. 178)».—Ἀποδίδει ὁμοῦς ὁ Jung, ὁρμώμενος ἐκ τοῦ λογοτεχνήματος
τοῦ Joyce καὶ τῶν ἔργων τοῦ Picasso, εἰς τὴν τάσιν ταύτην τῆς συγχρόνου τέ-
χνης παρὰ τὴν πρόδηλον ἄρνησιν, τὴν ὁποίαν ἐνέχει ἡ ἀληθῶς ξένη πρὸς τὴν ἐπι-
στήμην μονομέρεια αὐτῆς, καὶ παρὰ τὴν καταστροφὴν, τὴν ὁποίαν εἶναι δυνατόν
νὰ φέρῃ, ἂν δὲν ἤθελεν ἀνασταλῇ αὕτη, ἀποδίδει καὶ θετικὴν σημασίαν θεωρεῖ
δηλαδή αὐτὴν σοβαρὰν προσπάθειαν νὰ κάμῃ τὸν σύγχρονον ἄνθρωπον, φέρουσα
πράγματα τινα ἀποκάτω ἀπὸ τὴν μύτην του, νὰ καταλάβῃ, ὅτι ἡ πλήρης пра-
γματικότης ἀποτελεῖται ἐκ τῆς συνειδητῆς ἀναγνωρίσεως καὶ τοῦ ἐξωτερικοῦ καὶ
τοῦ ἐσωτερικοῦ κόσμου, ὡς διὰ μακρῶν πραγματευόμεθα εἰς τὰ βιβλία ἡμῶν
«Χαρακτῆρες ἢ ψυχολογικοὶ τύποι» καὶ «Τὸ περὶ ψυχῆς πρόβλημα». Καὶ προέ-
ρχεται, λέγει ὁ Jung, ἡ καταστρεπτικὴ αὕτη ἐκδήλωσις τῆς τέχνης, ἡ ἐνέχουσα
ὁμοῦς καὶ τὴν θετικὴν, δημιουργικὴν, ἐκείνην σημασίαν, οὐχὶ ἐκ κακῆς προθέσεως,
ἀλλ' ἐκ τῆς ἀθώως ἀφελείας τοῦ καλλιτέχνου, ὁ ὁποῖος γίνεται τὸ ὄργανον, διὰ
νοῦν τὴν ὁδὸν τῆς ἀναρρώσεως. Ἐκ τῶν προτέρων ἄρα θὰ ἦτο δυνατόν νὰ εἰ-
μερον τὴν ἀνθρωπότητα ψυχικὴν ταραχὴν. Καὶ κατ' ἀκολουθίαν ὅτι, καθὼς ἐκ-
δηλώνεται αὕτη εἰς ὅλα τὰ πράγματα τῆς ζωῆς, μάλιστα δὲ εἰς τὰς καλὰς τέχνας,
γλωσσικὸν ζήτημα ἀπὸ ἀνωτέρας σκοπιᾶς ὡς ἐν τῶν συμπτωμάτων τῆς κοινωνι-
κῆς ψυχικῆς ταραχῆς ὑπὸ ψυχιάτρων καὶ παιδαγωγῶν, πολιτικῶν καὶ κοινωνιο-
λόγων, οἱ ὁποῖοι ἔχουν εἰσαχθῇ εἰς τὰ ζητήματα τῆς ψυχιατρικῆς.

(1) Ἴδε «Μαροσλειὰ» τοῦ ἀρεοπαγίτου κ. Ἀντωνιάδη § 72.

Τὸ γλωσσικὸν ζήτημα ἐν μέρει μόνον εἶναι ἑλληνικόν. Κατὰ μέγα δὲ μέρος εἶναι γενικόν, εὐρωπαϊκόν.

Εἰς τὸ βιβλίον ἡμῶν «Χαρακτῆρες ἢ Ψυχολογικοὶ τύποι» παραθέτομεν τὰ κατ' ἡμᾶς ἔγκυρα τεκμήρια τῆς διαταραχῆς τῆς σημερινῆς ἀνθρωπότητος. Εἰς δὲ τὰ κεφάλαια «ἡ ποίησις καὶ ἡ μουσικὴ» (σελ. 133) καὶ «τὸ γλωσσικὸν ζήτημα» (σελ. 137) παραθέτομεν χωρία τοῦ Ἰ. Φόλκελτ, ὁ ὁποῖος, κατὰ τὴν γνώμην μας, ὑπῆρξεν ὁ σημαντικώτατος ἐκπρόσωπος τῆς αἰσθητικῆς κατὰ τὴν πρώτην τριακονταετίαν τοῦ παρόντος αἰῶνος καὶ ἐν γένει λίαν δόκιμος ἐκπρόσωπος τῆς φιλοσοφίας. Ἀναδημοσιεύομεν δὲ ἐνταῦθα περικοπὰς τῶν χωρίων τούτων, ἵνα διευκρινήσωμεν τὰ ὑφ' ἡμῶν λεγόμενα: «Οἱ σύγχρονοι, λέγει ὁ Φόλκελτ, ποιηταὶ ἔχασαν πᾶσαν φυσικὴν ἀπλότητα. Κατασκευάζουν ἔργα, τῶν ὁποίων κύριον γνώρισμα εἶναι ἡ ἀτελεύτητος φλυαρία καὶ κενολογία, ἐπιμυθιωμένη μὲ ἄλλοκτότους λέξεις καὶ φράσεις, ἢ ἡ παρὰ φύσιν ἔξαρσις τῶν ἀτελειῶν τῆς ζωῆς, αἱ ὁποῖαι ὅμως παριστάνονται ὡς ἀξιωματικοὶ ἀρεταὶ κ.λ.π. Ἀληθινὴ μανία πρὸς ὅσον τὸ δυνατόν σφοδρότεραν διέγερσιν τῆς γενετικῆς ὁρμῆς, ἐρωτικὴ πανώλης κατέλαβε τοὺς πλείστους τῶν ποιητῶν (1). Προσπαθοῦν δὲ οὗτοι πάσῃ δυνάμει νὰ μεταδώσουν αὐτὴν εἰς τὸ κοινὸν κ.λ.π. Τὰ περιοδικὰ καὶ αἱ ἐφημερίδες βρίθουν ἀπὸ προϊόντα τοιούτων συγγραφέων, οἱ ὁποῖοι ἔχουν τόσον ἀνεπτυγμένην τὴν ἀποστροφὴν πρὸς τὸ ἄπλοῦν καὶ τὴν μανιώδη ζήτησιν τοῦ ἀνηκούστου ἅμα καὶ ἄλλοκτότου καὶ τὴν τοῦ ἐκπλήττοντος ἅμα καὶ ἀπρεποῦς, ὥστε πᾶν περιεχόμενον ἐξέρχεται ἐκ τῶν χειρῶν αὐτῶν ἐξηρθρωμένον, ἢ δὲ **γερμανικὴ γλῶσσα ὑφίσταται συχνάκις παντελῆ διαστροφὴν κ.λ.π. καὶ ἐπ' αὐτῆς δὲ τῆς γερμανικῆς γλώσσης ἐπιθέτει οὗτος (2) μὲ ἀνθαιρεσίαν, ἢ ὁποῖα τίποτε δὲν σέβεται, τὴν σφραγίδα τῆς ἀγωνιώσεως καὶ ἀπὸ ἀηδὴ ἰδιοτροπίας συνοδευμένης ξεσχισμένης εὐφύας του».** Τὸ αὐτὸ δὲ παρατηρεῖται καὶ ἐν Γαλλίᾳ (3).

Καὶ εἰς τὴν παλαιὰν δὲ Ἑλλάδα, ὅτε αὕτη ἤρχισε νὰ παρακμάζῃ, παρημελεῖτο ἡ γλῶσσα. Οὕτω π.χ. ὁ ὕλιστις Ἐπίκουρος ἐπέγετο ὡς «ἐν πολλοῖς ἀμαθῆς, οὐδὲ ἐν ταῖς κοιναῖς ὁμιλίαις καθαρεύων». Ἐγραφε δὲ οὗτος εἰκῇ καὶ ὡς ἔτυχε, μηδόλως φροντίζων περὶ τῆς ἀκριβοῦς τῶν ἐννοιῶν διατυπώσεως (4).

Τὸ σημερινὸν ἄρα ἑλληνικὸν γλωσσικὸν ζήτημα μὲ τὴν διακρίνουσαν αὐτὸ ὑπερβολικὴν ὀξύτητα κατὰ μέγα μέρος εἶναι ἀρρήκτως συνδεδεμένον μὲ τὸ κρατοῦν εἰς ὅλην τὴν Εὐρώπην νοσηρὸν πνεῦμα, μάλιστα δὲ εἰδικώτερον μὲ τὴν κατὰ μέρος νοσηράν, ὡς κενὴν ἀνωτέρου πνεύματος ἢ ἀναισχύντως διαφθείρουσαν λογοτεχνίαν τῆς ἐποχῆς μας.

Ἄλλ' ὅμως ἐγεννήθη τὸ ζήτημα τοῦτο κατ' ἀρχὰς ἐκ τῆς εὐλόγου ἀντιδράσεως κατὰ τῆς παλαιότερας ἀτόπου διδασκαλίας, ὅτι καὶ γενικῶς καὶ εἰδικῶς, δηλαδὴ ὑπὸ γλωσσικὴν ἔποψιν, πρέπει νὰ ἐπανέλθωμεν εἰς τὴν ἀρχαιότητα. Τοιαυτὴ ὅμως ἐπάνοδος εἶναι ἀνεπίτευκτος διὰ λόγους ψυχολογικούς. Διὰ δὲ τοῦτο αὕτη ὅμως ἐπὶ αὐτὴν εἶναι ἐπιβλαβὴς καὶ οὐχὶ εὐκταία. Εἶναι βεβαίως δυνατόν καὶ **ἀναγκαῖον** νὰ λαμβάνωμεν πολύτιμον γενικῶς πνευματικὴν καὶ εἰδικῶς γλωσσικὴν τροφήν, ἐπιλέγοντες μὲν πρὸς ἀνάγνωσιν τὰ ἄριστα ἐκ τῶν παντοειδῶν δημιουργημάτων τοῦ πνεύματος τῶν παλαιῶν, ἀπομακρύνοντες δὲ ἐντελῶς, ἰδίᾳ ἀπὸ τὴν νεολαίαν, τὰ πτωχοπροδρομικά καὶ ὅσα ἄλλα μωρὰ ἢ ἀκραιφνῶς διαφθείροντα ἔχει πλάσει ἡ νοσηρὰ φαντασία τῶν διαφόρων καλλιτεχνῶν τῶν περιόδων τῆς παρακμῆς.

Ἄλλ' ἡ εὐλογος αὕτη ἀντίδρασις πρὸς τὴν διδασκαλίαν περὶ ἐπιστροφῆς

(1) Πρόκειται κυρίως περὶ τῶν συγγραφέων θεατρικῶν ἔργων.

(2) Ἐλέγχει ὁ Φόλκελτ ἐνταῦθα τὸν τεχνοκρίτην Ad. Kerr.

(3) Ἴδε Ε. Φωτιάδου ἄρθρον δημοσιευθὲν ἐν ἀριθμ. φ. 142 κατ' Ἀπρίλιον 1948 τοῦ περιοδικοῦ «Ἑκκλησιαστικὸν Βῆμα» ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «Ἡ κοινωνικὴ ἀποχαλίνωσις καὶ ἡ γλῶσσα».

(4) Περὶ τούτων ἴδε σελ. 138 κ. ε. τοῦ βιβλίου ἡμῶν «Χαρακτῆρες ἢ Ψυχολογικοὶ τύποι» περὶ οὗ ἐκάμαμεν λόγον ἀνωτέρω.

εἰς τὴν ἀρχαιότητα παρεξέτραπε εἰς νοσηράν καὶ ἐπικίνδυνον ὑπερβολήν, κυρίως ἐπειδὴ ἡ πατρις ἡμῶν, ἐλευθερωθεῖσα ἀπὸ τὸν τουρκικὸν ζυγόν, ἤρχετο σὺν τῷ χρόνῳ συχνότερον εἰς πολὺ στενότεραν παρὰ πρὸ τῆς ἀπελευθερώσεως ἐπικοινωνίαν μὲ τὴν λοιπὴν Εὐρώπην, ἢ ὁποῖα διετέλει ἤδη ἀπὸ μακροῦ εἰς λόγον τοῦ **βαθυτέρου, ἐσωτερικοῦ, πολιτισμοῦ ἐν προοίῳ παρακμῆς**. Ταύτην δὲ ἐκπλήττουσαν διὰ τὰ ἐπιτεύγματα τοῦ μηχανικοῦ πολιτισμοῦ μιμούμεθα καὶ ἐκεῖ, ὅπου δὲν πρέπει. Οἱ παντοειδεῖς τοῦ ἔθνους ἡμῶν ἡγέται δὲν ἠδυνήθησαν κατὰ μέγα μέρος ὁσημέραι αὐξανόμενον νὰ διατηρήσουν ψυχικὸν βίον εὐρωστον, ὁλοκληρωμένον, τοῦναντίον ὑπέστησαν καὶ ὑφιστάμεθα ἐκ τῆς ἐπηρείας τῆς δυτικῆς καὶ τῆς μέσης Εὐρώπης ψυχικὴν ταραχήν, χαλάρωσιν τῆς ψυχικῆς ἐνότητος, ἢ ὁποῖα πολλάκις φθάνει μέχρι πλήρους παραλυσίας καὶ ἡ ὁποῖα, ἐπειδὴ ἡ ἀπεψιλωμένη ἀνωτέρων πνευματικῶν ἀρχῶν διανόησις πολλάκις ἐπαρκῶς διατηρεῖται, ἐκλαμβάνεται συνήθως ὡς ψυχικὴ ρώμη, ὡς πολλάκις ἐκλαμβάνεται ὑπὸ ἐπιπολαίων παρατηρητῶν ὡς δείγμα σωματικῆς ὑγείας ὁ ἐλαφρὸς πυρετὸς καὶ τὸ ἐξ αὐτοῦ ἐρύθημα τοῦ προσώπου εἰς χρονίας τινὰς νόσους. Καὶ τῆς ψυχικῆς ταύτης νόσου πολλὰ μὲν ἄλλα ἔχει τὰ δείγματα, ἂν ὁ ἐξετάζων τὰ πράγματα λάβῃ γνῶσιν τῆς συγχρόνου ψυχολογίας τοῦ βάθους. Ἐξαιρετικὴν δὲ τοιαύτην, διαγνωστικὴν, σημασίαν ἔχει καὶ τὸ γεγονός, ὅτι λόγιοι γράφουν μὲν **ἀνθοομήτως** εἰς καθαρεύουσιν, ἔπειτα δὲ μεταφράζουσιν καὶ δὴ οὐχὶ μόνοι, διότι δὲν δύνανται, ἀλλὰ μὲ τὴν βοήθειαν ἄλλων εἰς τὴν δημοτικὴν. Καὶ δυστυχῶς οὗτοι δὲν δύνανται νὰ ἀντιληφθῶν, ὅτι τὸ ἔργον τοῦτο σαφῶς σημαίνει, ὅτι οἰκεία μὲν εἰς τὴν ψυχὴν των εἶναι ἡ καθαρεύουσα, ξένη δὲ ἡ μαλλιάρη, καθὼς ξένη πρὸς τὴν σωματικὴν τροφήν, μὲ τὴν ὁποίαν τρεφόμεθα μετὰ τὸν 10ον ἀπὸ τῆς γεννήσεως μῆνα, μάλιστα δὲ ὅταν γίνωμεν ἐνήλικοι, εἶναι ἡ τροφή, τὴν ὁποίαν μᾶς ἔδιδον ἐπὶ δέκα μῆνας οἱ μαστοὶ τῶν μανάδων μας.

Εἶναι θλιβερόν, ὅτι μερικοὶ ἐπιστήμονες καὶ περισσότεροι ἄλλοι λόγιοι, ἀγαθὴν ἔχοντες τὴν πρόθεσιν, δὲν δύνανται νὰ καταλάβουν, ὅτι ἡ νοσηρὰ ροπή πρὸς ὅσον τὸ δυνατόν μεγαλυτέραν ἐξομοίωσιν μιᾶς ἐπισήμου γλώσσης — τὴν ὁποίαν μὲ πολλὴν εὐκολίαν ἀβιάστως καὶ ὁρθῶς μεταχειρίζονται, διαστρέφουν ὅμως ἐκ προθέσεως καταβάλλοντες πολλοὺς κόπους — μὲ τὴν γλῶσσαν τῆς καθημερινῆς ζωῆς εἶναι ἐν ἐκ τῶν πολλῶν αἰτίων, σημαντικώτατον, τῆς καταπτώσεως τοῦ κύρους τῶν διαφόρων πολιτικῶν καὶ κοινωνικῶν ἀξιωμάτων. Ἡ δὲ κατάπτωσις αὕτη συντελεῖ εἰς τὴν ἐκβολὴν τοῦ σπουδαιοτάτου τῶν ἐρεισμάτων πάσης πολιτείας, δηλαδὴ τῆς αἰδοῦς.

Ἐκ δὲ τῆς ἀναιδεΐας προέρχεται ἡ ἰδιωφελὴς δημαγωγία, ἡ ἀναρχία καὶ ἐξ αὐτῆς κατὰ Πλάτωνα καὶ πάντα ὁρθοφρονούντα ἡ ἐσχάτη δουλεία. Δὲν εἶναι δυνατόν νὰ διατηρῆται τὸ κύρος οἰουδῆποτε ἀξιώματος, ἂν οἱ φορεῖς αὐτοῦ ἐμφανιζόμενοι πρὸ συνηθροισμένου πλήθους, πρὸ τῶν μαθητῶν κ.λ. ἢ γράφοντες προσπαθοῦν νὰ κάμνουν χρῆσιν τῆς γλώσσης τῆς καθημερινῆς ζωῆς, τῆς ἀναφερομένης εἰς τὰς στοιχειώδεις ἀνάγκας. Τοῦ πράγματος τούτου σαφὴ ἐπίγνωσιν ἔχοντες οἱ κομμουνισταὶ ἀμείλικτον διεξάγουν πόλεμον κατὰ πάσης καθαρευούσης. Καὶ ὁ Γ. Σκληρός, ὁ γνωστὸς σοσιαλιστής, πρὸ 41 ἐτῶν ὡσαύτως ὁρθῶς εἶχε κατανοήσει τὸν στενὸν δεσμὸν τὸν συνδέοντα τὸ κοινωνικὸν καθεστὼς μὲ τὴν μορφήν τῆς γλώσσης. Εἰς τὸ βιβλίον του «Τὸ κοινωνικὸν μας ζήτημα» ἔγραψεν, ὅτι «τὸ γλωσσικὸν ζήτημα τότε μόνον εἶναι δυνατόν νὰ λυθῇ ἐν τῇ πράξει, βαθεῖα ἢ γενικὴ ψυχικὴ ταραχή, ἐκ τῆς ὁποίας γεννῶνται αἱ **ἐπικίνδυνοι γλωσσικαὶ ὑπερβολαί**, ὥστε τὸ ἔδαφος καλλιεργεῖται ἀνεπιγνώστως δι' ἀκαταστάτου τὸν ἀφανισμόν τοῦ ἔθνους καὶ ὑπ' ἀνθρώπων, οἱ ὁποῖοι πᾶν ἄλλο ἢ τὸν ἀφανισμόν τοῦ ἔθνους μας ἐπιθυμοῦν.

Λαὸς ἱστορικός, ὡς ἡμεῖς, οἱ ἀπαράμιλλοι εἰς πολιτικὴν φρόνησιν Ἀγγλοὶ, ἀκριβεστάτην τοῦ πράγματος τούτου ἐπίγνωσιν ἔχοντες, διδάσκουν πάντας ἀνεξαιρέτως τοὺς ὑποψηφίους ἐκπαιδευτικούς λειτουργούς, καὶ αὐτὰς τὰς νηπιαγωγούς, δι' εἰδικῶν διδασκάλων τῆς ἀπαγγελίας, πῶς πρέπει νὰ κάμνουν χρῆσιν **ἀπο-**

γον κατὰ τὴν ἄσκησιν τοῦ ἐπαγγέλματός των *μόνον τῆς ἐπισήμου* γλώσσης ἀποφεύγοντες *ἐπιμελῶς τὴν χρῆσιν τῆς κοινῆς ομιλουμένης* (1).

Ταῦτα καὶ περὶ τοῦ ζητήματος τοῦ τρίτου μαστοῦ τῆς μάνας, δηλαδὴ τοῦ στόματος, ὡς πηγῆς τῆς γλώσσης.

Γ'.

Εὐκόλον δὲ εἶναι τῶρα ἐκ τῶν λεχθέντων νὰ ἐλεγχθῇ καὶ ἄλλη ἰσχύρις τοῦ κ. Μελά, δηλαδὴ ὅτι: «Ἡ τραγικὴ ἔλλειψις πραγματικῆς πνευματικῆς ζωῆς ἀπὸ τὴν σύγχρονη Ἑλλάδα εἶναι ἡ βαρεὶα τιμωρία γιὰ τὸ προπατορικὸ ἁμάρτημα τῆς νεοελληνικῆς παιδείας, τὸ μεγάλο της ἔγκλημα, ὅτι ἀντὶ νὰ συνεχίσῃ τὸ σκολεῖο τῆς μάνας κ.λ.π.».

Ἡ τραγικὴ δηλαδὴ ἔλλειψις πραγματικῆς πνευματικῆς ζωῆς «ἀπὸ τῆ σύγχρονη Ἑλλάδα» αἰτίαν πραγματικὴν ἔχει ὅχι αὐτὴν, περὶ τῆς ὁποίας κάμνει λόγον ὁ κ. Μελάς, ἀλλὰ τὴν ἐκ τῆς μέσης καὶ δυτικῆς Εὐρώπης ὑπὸ διαφόρων πνευματικῶν ἡγετῶν εισαγωγὴν *ὁλόφρονος* ἀντιλήψεως περὶ τῆς ζωῆς. Ἡ τοιαύτη δὲ ἀντίληψις ἀποσυνθέτει τὴν ψυχὴν καὶ παράγει ἰδίᾳ μὲν ἐν τῇ λογοτεχνίᾳ ἀνάπηρα, ἀκατάστατα πλάσματα ἀπεσχισμένων ἀπὸ τοῦ ὅλου τῆς ψυχῆς ψυχικῶν λειτουργιῶν, αἱ ὁποῖαι δρῶσιν ἐν ταραχῇ ἔνεκα τῆς εἰς τὸ ἀσυνείδητον ἀπωθήσεως εὐγενεστάτων τοῦ πνεύματος λειτουργιῶν, πλάσματα ἀποπνέοντα νοσηρὰν συναισθηματικότητα· εἰς δὲ τὸν πρακτικὸν βίον γεννᾷ ἡ τοιαύτη ἀντίληψις ἀνθρώπους στερουμένους χαρακτῆρος, παντὶ ἀνέμῳ φερομένους καὶ εἰς τὴν ζήτησιν παντοειδῶν ἡλικῶν ἀπολαύσεων ἐκδεδομένους, ἔνθα οὗτοι ἐπιτελοῦν ἔργον Δαναΐδων, εἰς τοιαύτην ζήτησιν, τὴν ὁποῖαν τὰ μέγιστα εὐνοεῖ καὶ ἐρμηνεῖα καὶ παρερμηνεῖα τοῦ Φροῦδισμοῦ, τὸν ὁποῖον παντοειδεῖς ψευδοσυγχρονισμένοι ἡγέται κηρύττουν ὡς τὴν τελευταίαν λέξιν τῆς ἐπιστημονικῆς θεραπευτικῆς τῆς κοινωνικῆς νόσου.

Ὑπὸ πολλῶν ὁμολογεῖται, ὅτι αἱ παλαιότεραι τῆς ἰδικῆς μας γενεαὶ τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος εἶχον ἡγέτας παντὸς εἶδους ὑπὸ πᾶσαν ἐποψίν ἀνωτέρους κατὰ τὸν μέσον ὅρον τῶν σημερινῶν. Εἶχον καὶ ποιητὰς καὶ ἐν γένει λογοτέχνας ἀξιοπρεπεῖς, ἐν γένει καλυτέρους καὶ πολλὰς ὑποσχέσεις περὶ τοῦ πνευματικοῦ μέλλοντος τῆς πατρίδος μας παρέχοντας. Ἐδιδάσκοντο δὲ οὗτοι πάντες εἰς τὰ σχολεῖα μόνον τὴν *ὑπερκαθαρεύουσαν* καὶ τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν. Ἀλλ' αὗται παρὰ τὰς δυσχερείας, τὰς ὁποίας παρείχεν ἡ ἐκμάθησις των τῶ ὄντι ἀνέπτυσσον ὑγιᾶς τὸ πνεῦμα, ὡς ἀναπτύσσεται ὑγιᾶς τὸ σῶμα τοῦ υπερβάντος τὴν βρεφικὴν ἡλικίαν οὐχὶ μὲ τὸ γάλα τῆς μάνας ἢ ἄλλας παρομοίας μὲ αὐτό, ἀλλὰ μὲ τροφὰς δυσκολωνεύτους, ὡς εἶναι τὸ μαῦρο χωριάτικο ψωμί, τὸ τυρί, τὰ κρομμύδια, τὰ ὄσπρια κ.τ.τ. Ἡ δὲ ἔλλειψις προόδου εἰς τὴν πνευματικὴν ζωὴν, διὰ τὴν ὁποῖαν παραπονεῖται καὶ ὁ κ. Μελάς, παρατηρεῖται κυρίως, ἀφ' ὅτου ἤρχισε νὰ τρέφεται ἡ νεολαία μὲ τὰ πολλαπλασιαζόμενα κακὰ παραδείγματα πολλῶν ἡγετῶν, οἱ ὁποῖοι οὐδὲν σταθερὸν καὶ μόνιμον ἔχουν εἰς τὰς ψυχὰς των, οἱ ὁποῖοι κατέχονται ὑπὸ ποικίλων νοσηρῶν συμπλεγμάτων, καὶ μὲ λογοτεχνήματα, τῶν ὁποίων τὸ περιεχόμενον εἶναι κατὰ μέγα μέρος μικρολογίαι ἢ ἐρεθίσματα τῶν ὁρμῶν (ἰδίᾳ ἰσχύει τοῦτο περὶ τῶν θεατρικῶν ἔργων), ἡ δὲ γλώσσα ψευδοδημοτικὴ, ἀκατάστατος, ὡς προσπαθοῦσα παρὰ φύσιν νὰ ἐμμένῃ ἢ νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν γλῶσσαν τῆς μάνας, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον μαρτυρεῖ νηπιασμόν ἢ πρωτογονισμόν.

Ἀλλὰ τὸ μὲν νήπιον καὶ ὁ πρωτόγονος παρέχουν βασίμους ἐλπίδας περὶ ἀνόδου εἰς ἀνωτέρας βαθμίδας πνευματικῆς ἐν γένει ἀναπτύξεως. Ὁ νηπιάζων ὅμως ἢ πρωτογονίζων ἐνήλικος—τοιούτος ἄνθρωπος, ὡς εἶναι εὐνόητον, ζῇ εἰς

κοινωνίαν πεπολιτισμένην—διατρέχει τὸν κίνδυνον νὰ ἀκολουθήσῃ τὴν ὁδόν, ἡ ὁποία ὁδὸν γαί εἰς τὸν ἐκφυλισμόν. Τὸν δὲ κίνδυνον τοῦτον εἶναι δυνατόν νὰ ἀποτρέπῃ πρῶτον ἐπαρκὴς ἀρχικὴ δύναμις τῆς ψυχῆς πρὸς αὐτορρυθμισίαν καὶ δεῦτερον ἐξ ἐπιγνώσεως ἐφαρμογῇ τῶν μέσων, περὶ τῶν ὁποίων διδάσκει ἡ σύγχρονος ψυχοθεραπευτικὴ.

Εἶναι πασίγνωστον, ὅτι μεγάλα πνεύματα, καταλεγόμενα εἰς τοὺς ἀστέρας πρῶτου μεγέθους τοῦ πνευματικοῦ στερεώματος τῆς ἀνθρωπότητος, ἀνεπτύχθησαν καὶ ἔγραψαν οὐχὶ εἰς τὴν μητρικὴν, ἀλλ' εἰς τὴν λατινικὴν, ὁ δὲ γερμανὸς Leibniz εἰς τὴν γαλλικὴν. Τοῦτο δὲ πρέπει νὰ ἐρμηνευθῇ οὕτω: Ἡ ψυχικὴ δύναμις εἶναι ὁ *πρῶτος* ὅρος δημιουργίας μεγάλων τοῦ πνεύματος ἔργων καὶ οὐχὶ ἡ γλώσσα. *Τὸ πνεῦμα δημιουργεῖ καὶ τὴν γλῶσσαν* χρησιμοποιοῦν ὠρισμένα ὄργανα τοῦ στόματος. Καὶ ἐκ τοῦ ποιοῦ τοῦ πνεύματος ἐξαρτᾶται τὸ ποῖόν τῆς γλώσσης.

Εἶναι δὲ ὡσαύτως γνωστόν, ὅτι πάντες σχεδὸν οἱ ἐπιστημονικοὶ ὅροι εἰς τὰς γλώσσας τῆς λοιπῆς Εὐρώπης προέρχονται ἐκ τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς καὶ τῆς λατινικῆς. Καὶ συνεχίζεται ἡ πλάσις τοιούτων ὄρων καὶ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας. Ἀναγράφωμεν δὲ ἐνταῦθα π. χ. ὄρους τινὰς τῆς συγχρόνου βιολογίας καὶ ψυχιατρικῆς: abiogenese, æquipotentialität, chromosom, Erhebogenese, Dusteleologie, gamete, gen, topographie, Haemoglobin, merogen, hologen, holismus, monomorphe, Pleomorphe, soma, totipotent, unipotent, coenogenese, epigenese, genotypus, phenotypus, makromosaik, mikromosaik, nystagmus, pollakisurie, enuresis, Hyperästhesie, autismus, Dipsomanie, archetypus, logotherapie κ.τ.λ.

Ὅμοιον συμβαίνει καὶ εἰς ἄλλας ἐπιστήμας. Προηγείται δὲ, ὡς εἶναι φυσικόν, ἐκάστοτε τῆς πλάσεως τοῦ ὅρου προσεκτικὴ, μακροχρόνιος ἐρευνα τῶν πραγμάτων. Ἐκ ταύτης δὲ ἔπειτα γεννᾶται ἐκάστοτε ἡ ἀνάγκη τῆς εὐρέσεως λέξεως, ἡ ὁποία νὰ εἶναι δυνατόν νὰ ἀποδίδῃ ὅσον τὸ δυνατόν πιστότατα τὴν ἔννοιαν, ἔστω καὶ ἂν ἡ λέξις αὕτη ἤθελεν εἶναι ἑλληνικὴ καὶ οὐχὶ τῆς γλώσσης τῆς μάνας. Διότι δίδεται μεγαλυτέρα σημασία εἰς τὴν πιστὴν ἀπόδοσιν τῆς ἐννοίας καὶ οὐχὶ εἰς τὴν καταγωγὴν τῆς λέξεως. Οὐδεμία δὲ ἀκούεται διαμαρτυρία οὔτε ἀπὸ λογοτέχνας, οὔτε ἀπὸ γλωσσολόγους, οὔτε ἀπὸ ἱατροῦς, οὔτε ἀπὸ ἄλλους ἐπιστήμονας κατὰ τῆς ἀσεβείας ταύτης πρὸς τὴν γλῶσσαν τῆς μάνας. Ἀλλ', ὡς φαίνεται, ἡ μέση καὶ ἡ δυτικὴ Εὐρώπη καὶ ἡ Ἀμερικὴ στεροῦνται μεγαλοφυῶν λογοτεχνῶν, παιδαγωγῶν, ἱατρῶν καὶ ἄλλων τοιούτων ἐπιστημόνων, οἱ ὁποῖοι θὰ ἐδίδασκον ἐκεῖ, ὅτι «παιδεία θὰ πῇ γλῶσσα». Δὲν διδάσκονται κατ' ἀκολουθίαν ἐκεῖ, ὅτι οἱ δαπανῶντες τὴν ζωὴν των εἰς πολυμύχθους ἐρεῖνας ὀφείλουν νὰ μὴ λησμονοῦν ποτὲ τὸν τρίτον μαστὸν τῆς μάνας, ἀπὸ τὸν ὁποῖον πρέπει νὰ ἀντλοῦν τὰς μαγικὰς ἐκείνας λέξεις, διὰ τῶν ὁποίων ἡ νεολαία διαφωτίζεται ἀμέσως περὶ τῶν συμβαινόντων ἐν τῷ κόσμῳ, χωρὶς νὰ χάνεται χρόνος ἐπὶ ματαίῳ εἰς ἐπίπονον τῶν πραγμάτων ἐξέτασιν. Χρόνος πολῦτιμος, ὁ ὁποῖος πρέπει νὰ ἐξοδεύεται πρὸς ἀνάπτυξιν τοῦ συνήθους ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας ψυχικοῦ ὄγκου διὰ τερπνῆς, ἀκόπου, ἐν κατακλίσει ἀναγνώσεως τῶν ἀριστουργημάτων πολλῶν συγχρόνων λογοτεχνῶν.

Δ'.

Ταῦτα ἀναγινώσκων δὲν πρέπει νὰ νομίσῃ ὁ ἀναγνώστης, ὅτι ἡμεῖς ἀποκηρύττομεν τὴν νεωτέραν ἡμῶν γλῶσσαν καὶ λογοτεχνίαν, τὰς ὁποίας, ὅταν εἶναι ἀπὸ τοὺς μονοπωλήσαντας ἀπὸ ψυχᾶς ὁλοκληρωμένας, ἀγαπᾶμεν περισσότερον παρορμήσωμεν καὶ ἄλλους εἰς τὴν ἀνίχνευσιν τῶν βαθύτερων αἰτίων τῆς γενικῆς ταραχῆς τῆς ἐποχῆς μας καὶ νὰ ὑποδείξωμεν, ὅτι εἶναι καιρὸς νὰ ἀποστρέψωμεν κατὰ τὸ μέγιστον μέρος τὸ βλέμμα ἡμῶν ἀπὸ τὸ γλωσσικὸν ζήτημα, τὸ ὁποῖον εἰς τὴν σχολικὴν παιδείαν ἔπρεπε νὰ εἶναι δευτερεύον, ἀκραιφνῶς μεθοδολογικόν, καὶ νὰ στρέψωμεν τὴν προσοχὴν μας κυρίως εἰς τὰ βαθύτερα, τὰ σπουδαιότερα

(1) Συγκεκριμένως περὶ τοῦ ζητήματος τούτου διακεκριμένη καθηγήτρια τῶν φυσικῶν πρὸ ὀλίγου ἐπανελθούσα ἐξ Ἀγγλίας, ἔνθα ἐπὶ διετίαν συνεπλήρου τὰς σπουδὰς της φοιτήσα εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τοῦ Manchester, ἔλεγέ μοι, ὅτι μεγάλη ἀποδίδεται σημασία εἰς τὸ μάθημα τῆς ἀπαγγελίας, διδασκόμενον καθ' ὃν τρόπον ἐλέχθη ἀνωτέρω, εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τοῦτο, τὸ ὁποῖον προπαρασκευάζει ἐκπαιδευτικούς λειτουργοὺς, στοιχειώδους καὶ μέσης ἐκπαιδεύσεως (καὶ νηπιαγωγούς).

κοινωνικά μας προβλήματα, εις την εξεύρεσιν τῆς λύσεως τῶν ὁποίων εἶναι δυνατόν τὰ μέγιστα νὰ βοηθῇ κυρίως ἡ σύγχρονος ψυχολογία, ἡ κατὰ τὰ πολλὰ καὶ οὐσιώδη προελθοῦσα ἐκ τῆς ψυχιατρικῆς. Ἡ ἀνύψωσις τοῦ γλωσσικοῦ ζητήματος εἰς πρωτεύον ἐκπαιδευτικόν, ὡς πολλάκις ἀπὸ εἰκοσιπενταετίας ἐγράψαμεν, εἶναι ἔθνηκόν δυστύχημα, δυστύχημα ἢ βαθυτέρα τοῦ ὁποίου πηγὴ εἶναι ἡ ὁσημέραι ἀπὸ πολλοῦ ἐπιδεινυνμένη ψυχικὴ ἀνωμαλία. Καὶ θὰ εἶναι μέγα εὐτύχημα, ἂν ἐπὶ τέλους κατανοηθῇ τοῦτο. Διότι τότε εὐλογον εἶναι νὰ ἐλπίζωμεν ταχύτεραν καὶ ἀσφαλέστεραν τὴν ἀνάρρωσιν ἅμα δὲ καὶ τὴν κατάπαυσιν τῆς περὶ τὸ γλωσσικὸν ζήτημα ὀξυτάτης ἔριδος.

Τοιαῦται σκέψεις πρὸ διετίας μὲ ἔκαμαν νὰ χαιρετίσω μὲ εὐκρινῇ χαρὰν ἀπερίφραστον ὁμολογίαν τοῦ κ. Δελμούζου περὶ τῆς ἀποτυχίας τοῦ κυρίου ἔργου τῆς ζωῆς του. Κρίνω δὲ σκόπιμον νῦν καὶ ὠφέλιμον νὰ ἐκθέσω τὰ κατὰ τὴν ὁμολογίαν ταύτην, καθὼς κατὰ Μάϊον τοῦ 1946 ἀνεκοίνωσεν εἰς ἐμὲ τὰ κατ' αὐτὴν ἐξ αὐτηκοίας ὁ ἕτερος τῶν διευθυντῶν τῆς ἀπογευματινῆς ἐφημερίδος «Ἑστία» κ. Ἀχιλλεὺς Κύρου. Ὁλίγας δηλαδὴ ἡμέρας πρὸ τῆς, περὶ ἧς ὁ λόγος, συνομιλίας μας, εἶχε συνέλθει τὸ διοικητικὸν συμβούλιον τῆς νεολαίας τοῦ ἔργου σταυροῦ. Κατ' αὐτὴν ὁ κ. Δελμούζος, ἀφορμῆς τινος δοθείσης, ἐνώπιον τῶν συσχεπτομένων, εἰς τοὺς ὁποίους κατελέγετο καὶ ὁ κ. Ἀχιλλεὺς Κύρου, εἶπε τὰ ἀκόλουθα περὶ τοῦ ἔργου αὐτοῦ, τὰ ὁποῖα ἀποδίδομεν οὐχὶ κατὰ λέξιν, ἀλλὰ κατὰ τὸ ἀκριβὲς νόημα: «Ἐγὼ εἶμαι, μετ' ἄλλων τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ ὁμίλου, ἔλεγεν ὁ κ. Δελμούζος, ὁ κυρίως ὑπεύθυνος διὰ τὸ σημερινὸν **κατάστημα** τῆς ἐκπαίδευσως, ἡ ὁποία παρέχει τόσον μεγάλον ἀριθμὸν κακούργων, ἐχθρῶν τῆς πατρίδος μας κ.λ.π. ἐκ τῶν λειτουργῶν αὐτῆς κ.τ.λ. Αἰσθάνομαι δὲ τόσην μεγάλην τὴν εὐθύνην μου, ὥστε, ὅσας ἐροῦμαι εἰς τὰ χέρια νάκησιν. Διότι μοῦ ὑπενθυμίζει τὸ ἔργον μου». Εἶπον δὲ ἐγὼ τότε εἰς τὸν κ. Κύρου: «Ὁ κ. Δελμούζος εἶναι ἄξιός ἐπαίνου διὰ τὴν ὁμολογίαν ταύτην. Ἀλλὰ διὰ νὰ εἶναι πλήρης ἡ μετάνοιά του, ἀναγκαῖον εἶναι νὰ προχωρήσῃ οὗτος μέχρι παντελοῦς ἀποχῆς ἀπὸ τῶν δημοσίων πραγμάτων. Διότι ἀνθρωπὸς ὅσος μέχρι μὲν τὴν πρόθεσιν, ἀλλὰ τόσον μεγάλην τὴν ἀποτυχίαν εἰς τὸ κύριον ἔργον τοῦ δημοσίου βίου του, δὲν ἐπιτρέπεται νὰ ἐλπίζῃ, ὅτι εἶναι δυνατόν περὶ τὸ τέρας τῆς ζωῆς του νὰ ἔχῃ ἄλλην τινὰ ἐπιτυχίαν πλὴν μιᾶς καὶ μόνης, ἀξίας δὲ πολλοῦ ἐπαίνου καὶ σεβασμοῦ, τοῦ ὀλοσχεροῦς δηλ., ὡς εἴπομεν, περιορισμοῦ εἰς τὸν ἰδιωτικὸν βίον. Ἄν ὁ κ. Δελμούζος ἤθελε κατορθώσῃ τὸ κατόρθωμα τοῦτο, ὑπάρχει πολλὴ ἐλπίς νὰ ἀκολουθήσουν τὸ παράδειγμά του εἰς μικρότερον ἢ μεγαλύτερον βαθμὸν καὶ οἱ σημαντικώτεροι τῶν συνεργατῶν του. Ὑπάρχει πρὸς τοῦτοις πολλὴ ἐλπίς πολλοὶ τῶν φίλων του λογοτεχνῶν, οἱ ὁποῖοι ἔχουν ἀγαθὴν τὴν διάθεσιν, νὰ καταλάβουν, ὅτι ἀποστολὴ τῶν εἶναι νὰ συγκεντρώνωνται εἰς ἑαυτούς, νὰ προσπαθοῦν νὰ ἀποβαίνουν ὅσον τὸ δυνατόν **ἀρτιώτερον ὁλοκληρωμένοι ψυχικῶς** πνευματικοὶ ἡγέται. Τοῦτου δὲ ἐπιτυγχανομένου, τὰ δημιουργήματα αὐτῶν θὰ εἶναι τοιαῦτα, ὥστε ἡμεῖς, οἱ κατ' ἐπάγγελμα παιδαγωγοὺντες, εὐκόλως θὰ εὐρίσκωμεν πολλὰ τὰ κατάλληλα νὰ δίδονται πρὸς ἀνάπτυξιν πνευματικὴν τῆς νεολαίας. Καὶ νὰ εἶναι βέβαιοι, ὅτι θὰ πράττωμεν τοῦτο μὲ χαρὰν καὶ εὐγνωμοσύνην πρὸς αὐτούς. Ἄν οἱ λογοτέχναι ἡμῶν θελήσουν νὰ ἀκολουθήσουν τὴν εἰς τὰς σημερινὰς περιστάσεις πολὺ δύσκολον, ἀλλ' ὅμως σωτήριον, ταύτην ὁδὸν τῆς αὐταναπτύξεως τῶν εἰς ὁλοκληρωμένην ψυχικῶς προσωπικότητα, θὰ δημιουργοῦν αὐθορμήτως, ἀπερίσπαστοι ἀπὸ ἄλλα διαφέροντα. Ἐν τῷ δὲ οὕτῳ θὰ παρέχουν αὐτομάτως, ἀσυνειδήτως, σπουδαίαν καὶ γενικῶς πνευματικὴν καὶ εἰδικῶς γλωσσικὴν τροφήν εἰς τὴν νεολαίαν καὶ εἰς τὸ ἔθνος ἡμῶν ἐν γένει, θὰ παύσουν νὰ ἀναμιγνύονται ἀτόπως, ἐκ τοῦ προχείρου, εἰς ζητήματα **εἰδικὰ** ἐκπαιδευτικὰ παρέχοντες ἀνοησίας, αἱ ὁποῖαι ἀποβαίνουν ἐπιβλαβέστεραι, ἂν αὗται προέρχωνται ἐξ ἀνθρώπων ἐχόντων ἀνώτερον ἐπίσημον ἀξίωμα, τὸ ὁποῖον καθ' ἑαυτὸ πολὺ συντελεῖ νὰ ἐκλαμβάνωνται ὑπὸ πολλῶν αὐταὶ ὡς σοφαί. Ἄν ταῦτα ἤθελον συμβῇ, ὑπάρχει τελευταῖον πολλὴ ἐλπίς νὰ συντελεσθῇ ἔργον

ΓΕΩΡΓΙΟΥ Ν. ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΥ
Γεν. Δ/ντοῦ Μαρασλείου Παιδ. Ἀκαδημίας

ΙΩΑΝΝΗΣ ΕΡΡΙΚΟΣ ΠΕΣΤΑΛΟΤΣΗΣ

(συνέχεια ἐκ τοῦ 6ου τεύχους)

III

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΑΙ ΙΔΕΑΙ - ΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΔΡΑΣΙΣ

Ἐξετάζοντες τὴν συγγραφικὴν καὶ πρακτικὴν ἐκπαιδευτικὴν δρασίαν τοῦ Πεσταλότου, δυνάμεθα νὰ διακρίνωμεν ταύτην εἰς τρεῖς κυρίας περιόδους, ἀνταποκρινόμενας εἰς τὰς τρεῖς κυρίας περιόδους τῆς ἐξελίξεώς του, ἦτοι:

1) Εἰς τὴν περίοδον ἀπὸ τοῦ γάμου του μετὰ τῆς ἐκλεκτῆς συντρόφου του Ἀννας Schulthess καὶ **τῆς τροπῆς του εἰς ἀγροτικὰς ἐνασχολήσεις**, ἦτοι ἀπὸ τοῦ 1769 μέχρι τοῦ 1780, τοῦ ἔτους τ. ἔ. τῆς δημοσιεύσεως τοῦ πρώτου θεμελιώδους συγγράμματός του «**Ἐσπεριναὶ ὥραι ἐνδὸς ἐρημίτου**».

Ἡ περίοδος αὕτη εἶναι ἡ τῶν **πρακτικῶν παιδαγωγικῶν πειραματισμῶν τοῦ Πεσταλότου** ἐπὶ τοῦ μονογενοῦς τέκνου του καὶ τῶν πτωχῶν παιδιῶν εἰς τὸ ἐν Neuhof σχολεῖόν του.

2) Εἰς τὴν περίοδον ἀπὸ τοῦ 1781, τοῦ ἔτους δηλ. τῆς δημοσιεύσεως τοῦ 1ου τόμου τοῦ περιλήψιμου συγγράμματός του «**Λεονάρδος καὶ Γεργουδὴ**», μέχρι τοῦ 1799, τοῦ ἔτους τ. ἔ. τῆς ιδρύσεως τοῦ ἐν Stanz Ἐκπαιδευτηρίου του. Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην τίθενται τὰ **θεμέλια τῆς Κοινωνικῆς Παιδαγωγικῆς τοῦ Πεσταλότου**, τῆς ἐπιδιώξεως τ. ἔ. τῆς ἀνυψώσεως τοῦ λαοῦ διὰ τῆς γενικώσεως τῆς μορφώσεως **τῇ συμβολῇ τῆς οἰκογενείας, καὶ μάλιστα τῆς μητέρας**. Τὰ κύρια συγγράμματα τῆς περιόδου ταύτης εἶναι:

α') Τὸ παιδαγωγικὸν μυθιστόρημά του «**Λεονάρδος καὶ Γεργουδὴ**», τὸ εὐθὺς ἀμέσως ἀπὸ τῆς δημοσιεύσεως τοῦ 1ου τόμου του καταστήσαν τὸν Πεσταλότου διεθνή παιδαγωγικὴν προσωπικότητα, καὶ τοῦ ὁποῦ, μετὰ μικρότερον ἀπήχησιν, ἐδημοσιεύθησαν ἐν συνεχείᾳ ὁ 2ος τόμος τῷ 1783, ὁ 3ος τῷ 1785 καὶ ὁ 4ος τῷ 1787.

β') Τὸ σημαντικώτατον τῶν κοινωνικο-φιλοσοφικῶν ἔργων του: «**Αἱ ἐρευναὶ μου ἐπὶ τῆς πορείας τῆς φύσεως ἐν τῇ ἀναπτύξει τοῦ ἀνθρωπίνου γένους**», δημοσιευθὲν τῷ 1797.

3) Εἰς τὴν περίοδον ἀπὸ τοῦ 1799, τ. ἔ. ἀπὸ τῆς ιδρύσεως τοῦ Ἐκπαιδευτηρίου τῆς Stanz, μέχρι τοῦ 1825, τοῦ ἔτους δηλ. καθ' ὃ ἐκλείπει τὸ ἐν Yverdon παιδαγωγεῖόν του Ἡ περίοδος αὕτη τερατίζει τὴν ἐνεργὸν δρασίαν τοῦ Πεσταλότου.

Stanz (1799), Burgdorf (1799-1804), Münchenbuchsee (1804) καὶ Yverdon (1804-1825) εἶναι οἱ τοποὶ τῶν πειραματισμῶν καὶ τῆς ἐφαρμογῆς τῶν ἀποκρυσταλλωθείσων παιδαγωγικῶν ἀρχῶν του. Ὁ Πεσταλότου νῦν ἐπιβάλλεται καὶ ἀναδεικνύεται ὡς εἰς ἐκ τῶν μεγάλων κλασσικῶν τῆς Παιδαγωγικῆς. Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην θεμελιούται καὶ διατυπύεται ἡ περὶ

σημαντικώτατον. Νὰ τεινώμεν δηλαδὴ φιλικὴν τὴν χεῖρα οἱ εἰς τὸ γλωσσικὸν ζήτημα διαφωνοῦντες καὶ θέτοντες ὑπεράνω αὐτοῦ ἄλλα ἀσυγκρίτως ἀνώτερα τῆς λύσεως καὶ τούτων καὶ τοῦ δευτερεύοντος ἐκείνου. Τὰ δεινὰ, τὰ ὁποῖα πάσχει ἡ Πατρίς μας, εἶναι τόσα, ὥστε ὅριστον ἔργον εἶναι νὰ προσπαθῶμεν νὰ ἐνώσωμεν τὰς δυνάμεις μας **ὑπὸ ἀνωτέρας τῷ ὄντι πνευματικῆς ἀρχῆς**, ἔξω τῶν ὁποίων πᾶσα προσπάθεια πρὸς ὀρθὴν τῶν διαφόρων προβλημάτων λύσιν εἶναι ματαία.

φημος «μέθοδος» του, πρὸς ἀνάπτυξιν τῶν στοιχειωδῶν πνευματικῶν δυνάμεων τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἠθικὴν διάπλασιν αὐτοῦ.

Κύρια ἔργα τῆς περιόδου ταύτης εἶναι :

α') «Πῶς ἡ Γερτρούδη διδάσκει τὰ τέκνα της», δημοσιευθὲν τῷ 1801, τὸ σημαντικώτατον τῶν παιδαγωγικῶν συγγραμμάτων τοῦ Πεσταλότση. Ἐν αὐτῷ γίνεται ἡ ἀποκάλυψις καὶ διατύπωσις τῆς «μεθόδου», καὶ

β') Τὸ «Κύνειον ἔσμα», δημοσιευθὲν τῷ 1825.

Ἐν τοῖς ἐπομένοις θέλομεν προβῆ εἰς ἐκθεσιν τῶν ἰδεῶν καὶ τῆς ἀντιστοίχου δράσεως ἐν ἐκάστη τῶν ἀνωτέρω περιόδων τῆς ἐξελίξεως τοῦ Πεσταλότση.

Αἱ ΠΕΡΙΟΔΟΙ 1769—1780

Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ὁ Πεσταλότσης, ὡς εἶδομεν ἐν τῷ προηγουμένῳ κεφαλαίῳ, τελεῖ ὑπὸ τὴν ἄμεσον ἐπίδρασιν τῶν φυσιοκρατικῶν κοινωνικῶν καὶ ἐκπαιδευτικῶν ἀντιλήψεων τοῦ Rousseau, ὡς ἐπίσης καὶ τῆς ὑπὸ τοῦ θρησκευτικοῦ μυστικισμοῦ, ἐπαναστατικότητος καὶ μεταρρυθμιστικῶν τάσεων χαρακτηριζομένης πνευματικῆς ἀτμοσφαιρας τῆς γενετῆρας πόλεως Ζυρίχης.

Μετὰ τὴν μνηστείαν του τῷ 1767 μετὰ τῆς Ἄννας Schulthess, κόρης εὐπόρου καὶ εὐυπολήπτου ἀστικῆς οἰκογενείας τῆς Ζυρίχης, ὁ Πεσταλότσης, ἔχων ἐν νῷ διάφορα μεταρρυθμιστικὰ σχέδια πρὸς βελτίωσιν τῆς τύχης τῶν χωρικῶν, ἠγόρασε διὰ δανείων κτήμα, ἡ μᾶλλον χέρσους ἀγρούς, παρὰ τὴν κωμόπολιν Birr καὶ ἐπεδόθη εἰς γεωργικὰς ἐπιχειρήσεις, μαθητεύσας προηγουμένως παρὰ τῷ ὀνομαστῷ γεωπόνῳ καὶ ἰδιοκτήτῃ προτύπῳ ἀγροκτήματος Tschiffeli.

Εἰς τὸ ἀγρόκτημά του ὁ Πεσταλότσης εἰργάζετο ὡς ὁ τελευταῖος τῶν ἀγροτῶν, ἐπιθυμῶν τὴν εὐδοκίμησιν τῆς ἐπιχειρήσεώς του καὶ διὰ τὸν πρόσθετον λόγον, ἵνα κάμψῃ τὴν ἔμμονον ἀρνησιν τῆς οἰκογενείας Schulthess, ὅπως συγκατατεθῇ εἰς τὸν μετὰ τῆς Ἄννας γάμον του. Διότι ἡ οἰκογένεια, ἰδίᾳ ἡ μητέρα, ἐθεώρει τὸν Πεσταλότσην ὡς πρακτικῶς ἀνεπιτήδειον καὶ γενικῶς ὡς ἀκατάλληλον διὰ τὴν Ἄνναν, οὖσαν καὶ μοναχοκόρην. Ὁ Πεσταλότσης δὲν ἦτο ἄγνωστος εἰς τὴν οἰκογένειαν Schulthess. Μετὰ τῆς Ἄννας εἶχε γνωρισθῇ διὰ τοῦ προώρου θανόντος ἐξαιρετικοῦ νέου καὶ κοινοῦ φίλου Bluntschli, μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ της δὲ Kaspar εἶχε φιλικὰς σχέσεις ἀπὸ τῆς συμμετοχῆς των εἰς τὸν σύνδεσμον Bodmer. Πολλάκις δὲ μετὰ τῶν Bluntschli, Kaspar καὶ ἄλλων ὁμοῦ δεατῶν συνήρχοντο εἰς τὴν οἰκίαν Schulthess καὶ συνεζήτουν τὰ τότε ἀπασχολοῦντα τοὺς προοδευτικοὺς νέους τῆς Ζυρίχης προβλήματα, περὶ τῶν ὁποίων ἐγένετο λόγος ἐν τῷ προηγουμένῳ κεφαλαίῳ. Ἐκεῖ ἐγνώρισε καὶ ἐξετίμησε τὴν Ἄνναν Schulthess κατὰ 8 ἔτη μεγαλυτέραν του, ζωηρὰν κατὰ τὸ πνεῦμα, μετ' εὐγενῆ αἰσθήματα καὶ ἀνωτέρας βλέψεως, μετέχουσαν ἐνίοτε καὶ τῶν συζητήσεων κατὰ τὰς ὥρας τῆς σχολῆς της ἐκ τοῦ πατρικοῦ καταστήματος, ὅπου εἰργάζετο (1). Ἀλλὰ καὶ ἡ Schulthess ἀφ' ἐτέρου διέκρινεν ἀλαθῆτως, ἀπὸ τὴν ἀνεπιτήδειον ἀφέλειαν, τὴν ἀδεξιότητα καὶ τὴν δυσμορφίαν τοῦ προσώπου, τὸ ἠθικὸν κάλλος καὶ τὴν ψυχικὴν εὐγένειαν τοῦ Πεσταλότση.

Μετὰ τὸν πρόωγον θάνατον τοῦ ἀγαπητοῦ των Bluntschli, ὅστις κατετάραξεν ἀμφοτέρους, ἡ Ἄννα, εἰς θερμότην ἐπιστολὴν τοῦ Πεσταλότση ἀπήντησε δεχομένη τὴν παράκλησίν του, ὅπως ἐνώσουν τὰς τύχας των εἰς κοινὸν μέλλον (1767). Ἐκτοτε ὅμως ἤρχισεν ἡ ἀντίδρασις τῆς οἰκογενείας καὶ ἡ μνηστεία παρετίνετο. Κατὰ τὴν διάρκειαν ταύτης μέχρι τοῦ γάμου των (1769), ὁ Πεσταλότσης καὶ ἡ μνηστή του Ἄννα Schulthess ἀντήλλασσον συχνότατα ἐπιστολάς, —περὶ τὰς 300 ἐπιστολάς ἀπέστειλεν ὁ Πεσταλότσης πρὸς τὴν μνηστήν του καὶ

(1) Λέγεται ὅτι ἡ πρώτη γνωριμία τοῦ Πεσταλότση πρὸς τὴν μέλλουσαν σύντροφον τοῦ βίου του ἐγένετο, ὅταν κάποτε οὗτος ἐξήτησε νὰ ἀγοράσῃ γλυκὰ ἀπὸ τὸ κατάστημα Schulthess, ἡ δ' ἐν αὐτῷ ὑπηρετοῦσα ὡς ταμίς Ἄννα Schulthess τὸν ἀπέτρεψεν ἀπὸ τοῦ νὰ ἀγοράσῃ γλυκίσματα, συμβουλευσάσα νὰ φυλάξῃ τὰ χρήματά του διὰ καλυτέραν χρῆσιν, πρὸς ἣν ὑπόδειξιν καὶ συνεμορφώθη.

ὑπὲρ τὰς 200 ἡ Ἄννα πρὸς τὸν Πεσταλότσην. Ἐν αὐταῖς ἐκάτερος μετ' ἀγάπην καὶ εὐλικρίνειαν ἐκθέτει τὰς περὶ τοῦ μέλλοντος σκέψεις του, καὶ ἀνακοινεῖ τὰ σχέδιά του διὰ τὴν συμβίωσιν των καὶ τὴν ἐξυπηρέτησιν τῶν κοινῶν ἰδεωδῶν. Ἰδιαίτερος χαρακτηριστικαὶ εἶναι αἱ ἐπιστολαὶ τοῦ Πεσταλότση, ὁ ὁποῖος μετὰ τὴν διακρίνουσαν αὐτὸν ἀφέλειαν καὶ τάσιν πρὸς αὐτοκατηγορίαν ἀποκαλύπτει ἐπιμῶνως τὰς ἀσθενεῖς πλευράς του, ὑπερτονίζων, ὡς συνήθιζε, τὰ ἐλαττώματά του καὶ ὑποτιμῶν τὰς ἐξόχους ἀρετάς του. Παρὰ ταῦτα δὲν διστάζει νὰ διακηρύξῃ τὰς ἠθικὰς ἀρχάς του καὶ νὰ τονίσῃ τὴν ὑφ' οἰουσιδήποτε ὁρους ἔμμοнын του εἰς αὐτάς, καὶ διὲ προκειμένου περὶ τῆς συμπαθείας καὶ ἀλληλεγγύης του πρὸς τὰ δοκιμαζόμενα καὶ ταλαιπωρούμενα κατώτερα στρώματα τοῦ λαοῦ. (1).

Ἀπὸ τῆς ἀνοίξεως τοῦ 1769 ὁ Πεσταλότσης ἤρχισε νὰ προβαίνει εἰς νέας ἀγοράς ἀγρῶν, ἰδίᾳ κατόπιν τοῦ συνεταιρισμοῦ του μετὰ τοῦ πραεζιτικού οἴκου Schulthess, οὐχὶ συγγενοῦς, ἀλλ' ἀπλῶς ὁμωνύμου πρὸς τὴν οἰκονομίαν Schulthess τῆς μνηστῆς του. Αἱ ἀγοραί του αὐταὶ ἐφθασαν τὰ 50 Juchart (1 Juchart = 3.600 τετραγωνικά μέτρα).

Τέλος ἐκάμφθη καὶ ἡ ἀντίστασις τῆς οἰκογενείας Schulthess πρὸ τῆς εὐπειθοῦς πλὴν σταθερᾶς στάσεως τῆς Ἄννας Schulthess. Τῇ 30 Σεπτεμβρίου 1769 ἐνυμφεύθη ὁ τότε 23ετής Ἐρρ. Πεσταλότσης τὴν Ἄνναν Schulthess ἐν Gebisdorf. Οἱ γονεῖς τῆς Ἄννας δὲν παρενέσχοντο εἰς τὴν στέψιν. Πρὸ τοῦ γάμου ἡ μητέρα της εἶπεν εἰς τὴν Ἄνναν : «Σοῦ εὐχομαι νὰ σοῦ ἔλθουν κατὰ τὰς ἐλπίδας σου, διότι σὲ περιμένει μόνον ψωμί καὶ νερό». Βραδύτερον ὅμως διελύθη ὁ πάγος καὶ ἡ οἰκογένεια Schulthess ἐνίσχυσεν οἰκονομικῶς τὸν Πεσταλότσην εἰς τὰς δυσκόλους περιστάσεις του, διατεθέντος σὺν τῷ χρόνῳ καὶ τοῦ μεριμμάτων ἐκ τοῦ βραδύτερον ἰδρυθέντος ἐν αὐτῷ ἀσύλῳ τῶν πτωχῶν παιδιῶν.

Ἐπειδὴ εἰς Gebisdorf δὲν ὑπῆρχε κατάλληλον οἶκημα πρὸς ἐγκατάστασίν του, ἐνοικίασεν ὁ Πεσταλότσης ἀπὸ τοῦ 1769 εἰς Mellingen ὠραίαν κατοικίαν, τῆς ὁποίας τὴν τακτοποίησιν ἀνέλαβεν ἡ πιστὴ καὶ ἀφωσιωμένη μητέρα του, ἡ ὁποία ὑπῆρξεν ἡ παρηγορία του εἰς περιστάσεις θλίψεως καὶ ἀπελπισίας του. Τὴν θέσιν καὶ κατοικίαν ἐν Mellingen περιγράφει πρὸ τοῦ γάμου των ὁ Πεσταλότσης εἰς τὴν μνηστήν του διὰ ποιητικῶν ἐκφράσεων. «Ἡ θέσις εἶναι παράμερα ἀπὸ τῆς ὁδοῦ, μονήρης, σιωπηλῆ. Ἐχομεν εἰς τὰ τρία δωμάτιά μας κατ' ἐναλλαγὴν τὸν ἥλιον πρωΐ, μεσημέρι, βράδυ. Κάθε πρωΐ ἀκούεται ἀρμονία ἀπὸ τὰ ὠραίατα ἄσματα τῶν ὄδικῶν πτηνῶν...».

Ἐκεῖ, εἰς Mellingen, ἐγκατεστάθη κατ' ἀρχὰς τὸ ζεῦγος Πεσταλότση. Ἐπειδὴ ὅμως τὰ κτήματά του, ἐπεκταθέντα, ἔκειντο μακρὰν ἀπὸ τὸ Mellingen, ἀπεφάσισεν ὁ Πεσταλότσης μετὰ τὸν γάμον του νὰ κτίσῃ ἐν τῷ μέσῳ τῶν κτημάτων του τὸ ἱκανοποιῶν τὰ σχέδια καὶ τὰ ὄνειρά του οἶκημα. Ἠρξάτο τότε οἰκοδομοῦμενον εὐρύχωρον λίθινον οἶκημα, τὸ περίφημον ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς Παιδαγωγικῆς καὶ τῆς ἀνθρωπίνης προόδου Neu Hof. Ὅπως ὅμως καὶ εἰς ἄλλας περιστάσεις δὲν ἤσκει ἔλεγχον ὡς πρὸς τὴν δυνατότητα τῆς πραγματοποιήσεως τῶν σχεδίων του, οὕτω καὶ ἐν προκειμένῳ. Τὸ σχεδιασθὲν οἶκημα ἦτο ὑπὲρ τὰς ἀνάγκας του, τὰ ἔξοδα ὑπερέβησαν κατὰ πολὺ τὰ προϋπολογισθέντα καὶ δυνάμενα νὰ διατεθῶσιν.

Ἐν αὐτῷ ἐγεννήθη καὶ ὁ μόνος υἱὸς των Ἰάκωβος τῇ 19 Αὐγούστου 1770, ὅστις, ὡς θὰ ἴδωμεν κατωτέρω δι' ὀλίγων, ἀπέβη τὸ πρῶτον ὑποκείμενον τῶν πρακτικῶν πειραματισμῶν τοῦ πατρὸς του (2). Ἐκεῖ ἡ ἀνταξία σύντροφός του

(1) Π.ρ.β.λ. Heuhaus, ἐνθ. ἀν.: 2ον Κεφ. Liebe und Heirat, σελ. 29 καὶ ἐξῆς.

(2) Ὁ Ἰάκωβος Πεσταλότσης ἐνυμφεύθη τῷ 1791 τὴν Ἄνναν Μαρίαν Froelich. Οὗτος ἀπέθανε τῷ 1800, ἀφοῦ ἐπὶ πολλὰ ἔτη προηγουμένως κατέκειτο προσβεβλημένος ὑπὸ παρανιαν ἀποθανοῦσαν τῷ 1802, καὶ τῷ 1797 υἱὸν Gottlieb, ἀποθανόντα τῷ 1863 καὶ καταλιπόντα ἀπογόνους.

Ἄννα Πεσταλότση απέβη ἀκλόνητος παραστάτης, τόσον κατὰ τὰς ἐπιμέλθους προσπάθειάς του πρὸς καλλιέργειαν καὶ διατήρησιν τοῦ κτήματός του, ὅσον καὶ βραδύτερον εἰς τὰς φροντίδας καὶ μερίμνας του πρὸς περισυλλογὴν, περίθαλψιν καὶ αγωγήν—ἐπαγγελματικὴν καὶ ἠθικὴν—τῶν πτωχῶν τροφίμων του. Σύντροφος εἰς τὰς ἡμέρας τῆς χαρᾶς, καθὼς καὶ εἰς τὰς σκληρὰς περιόδους τῶν ἀπογοητεύσεων καὶ ἀποθαρρύνσεων.

Κατ' ἀρχὰς ὁ Πεσταλότσης ἐπεδόθη εἰς τὴν καλλιέργειαν τῆς κράμβης, βραδύτερον δὲ εἰς τὴν παραγωγὴν κτηνοτροφῶν, ἰδίᾳ δὲ τριφυλλίου (Erparsette), ὁπερ ἠυδοκίμει εἰς τὰ πτωχὰ ἐδάφη τῆς περιοχῆς, ἔνθα τὰ κτήματά του. Διότι τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἤρχισε νὰ ἐτιδιώκεται ἡ ἐνίσχυσις τῆς κτηνοτροφίας ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὴν ἀναπτυσσομένην βιομηχανίαν. Τότε δὲ καὶ οἱ πτωχοὶ χωρικοὶ τῆς περιοχῆς ἐπεδίωκον τὴν κάλυψιν τῶν ἐλλειμμάτων των, λόγῳ τῶν πενιχρῶν εἰσοδημάτων των, διὰ τῆς ἐνασχολήσεώς των εἰς τὴν βαμβακοκλωστικὴν. Τοῦτο παρετήρησεν ὁ Πεσταλότσης, ὅστις ἐσκέφθη νὰ δημιουργήσῃ σχετικὴν ἐπιχείρησιν, ἀγορᾶς βάμβακα καὶ δίδων πρὸς ἐτεροεργασίαν εἰς τὰς κλωστρίδας. Μετέπειτα δὲ τὸ νῆθαι καὶ κλῶθαι βάμβακα ἀπετέλεσε τὴν βάσιν τῆς ἐπαγγελματικῆς μορφώσεως τῶν πτωχῶν τροφίμων του.

Ἀνεδαφικὸς ὅμως ὥς ἦτο ὁ Πεσταλότσης, ὥς πρὸς τὰς ἀπαιτήσεις τῆς πρακτικῆς ζωῆς, καὶ ὄνειροπόλος ἤγαγε τὴν ἐπιχείρησιν εἰς νανάγιον. Εἰς τοῦτο συνέβαλον καὶ ἕτεροι δυσμενεῖς παράγοντες, δηλ. πενιχρὰ παραγωγή κατὰ τὰ ἔτη ἐκείνα, ὑπονόμισις τοῦ ὑπὸ τῶν ἐμπιστῶν του—ὡς τοῦ τονηροῦ ἐπιστάτου Merki, τοῦ ἐκμεταλλευομένου τὴν ἐμπιστοσύνην του—πίσεως τῶν δανειστῶν του κ. ἄ. Οὕτως ὁ συνέταιρός του Schulthess ἤρχισε νὰ ἀπαιτῇ τὴν ἐπιστροφὴν τῶν χρημάτων του. Κατ' Ὀκτώβριον τοῦ 1780 ἀπεχώρησεν οὗτος τῆς μετὰ τοῦ Πεσταλότσης ἐταιρίας, παραιτηθεὶς γενναιοσφρόνως 5000 gulden ὑπὲρ τοῦ ἀτυχήσαντος ἐπιχειρηματίου. Ἐναγκάσθη ὅμως ὁ Πεσταλότσης πρὸς ἀπόδοσιν τοῦ ὑπολοίπου μέρους τοῦ δανείου νὰ πωλήσῃ ἕκτοτε μέγα μέρος τῶν κτημάτων του.

Διὰ τοὺς ἀνωτέρω λόγους ἡ κατάστασις διηνεκῶς ἐχειροτέρευνεν ἀπὸ ἔτους εἰς ἔτος. Ἡ ἐπιχείρησις δὲν ἠδύνατο νὰ συντηρηθῇ τερατερω καὶ κατέρρευσεν. Οὕτω διελύθη καὶ τὸ ὄνειρόν του, νὰ δημιουργήσῃ ζωηράν οἰκονομικὴν ἐστίαν, ἀκτινοβολοῦσαν τὴν εὐοργετικὴν θαλπωρὴν τῆς ἐπὶ τοὺς πτωχοὺς καὶ κοινωσιμῶν τῆς περιοχῆς τῆς. Τὸ περίεργον ὅμως ἐν προκειμένῳ εἶναι, ὅτι ὁ Πεσταλότσης δὲν ἔκρινεν ὡς ἀτυχὴ καὶ ἀντιοικονομικὴν τὴν ὡς ἄνω γεωργικὴν ἐπιχείρησιν τοῦ, ἀποδίδων, ὡς συνήθως, τὴν ἀποτυχίαν τῆς εἰς τὴν ἀνικανότητά του. Μετὰ σὺν του, ἀποδίδων, ὡς συνήθως, τὴν ἀποτυχίαν τῆς εἰς τὴν ἀνικανότητά του. Μετὰ πενήτην καὶ πλέον ἔτη, κάμων σχετικῶς λόγον ἐν τῇ αὐτοβιογραφίᾳ του, γράφει τὰ ἐπόμενα:

«Ἡ τιμὴ τοῦ Juchart, τὸ ὁποῖον ἠγόρασα κατὰ μέσον ὅρον πρὸς 10 gulden, ἀνῆλθεν ἀπὸ ἔτους εἰς ἔτος καὶ ἔφθασε νῦν γενικῶς μέχρι διακοσίων, τριακοσίων καὶ τετρακοσίων gulden. Καὶ μάλιστα θὰ ἀνήρχετο πολὺ ταχύτερον, ἐὰν συνέχισα τὰς ἀγοράς μου. Τὸ ἔδαφος τοῦ ἀγροκτήματός μου ἦτο, παρὰ τὰ φαινόμενα, καλὸν καὶ δυνάμενον νὰ βελτιωθῇ εὐκόλως. Οἱ χέρσοι ἀγροὶ μετεβάλλοντο ταχέως εἰς εὐφορὰ κτήματα με τριφυλλίον. Ἐν ὀλίγοις ἡ ἀτοτυχία τῆς ἐπιχειρήσεώς μου ὀφείλετο οὐχὶ εἰς τὸ ἀγρόκτημα, ἀλλ' εἰς ἐμὲ καὶ εἰς τὴν γνωστὴν ἀνικανότητά μου διὰ πᾶν εἶδος ἐπιχειρήσεως, ἡ ὁποία θὰ ἀπῆται ἐξαιρετικὰς δεξιότητος ἀπὸ πρακτικῆς ἀπόψεως» (1).

Ἡ ἀποτυχία τῆς ἐπιχειρήσεως, τὴν ὁποίαν ἠναγκάσθη νὰ ὑποστῇ μετὰ συντριβῆς τὸ ζεῦγος Πεσταλότσης, καὶ ἥτις συνεπήγετο τὴν διάλυσιν τόσων ἐλπίδων καὶ ὀνείρων περὶ βελτιώσεως τῶν οἰκονομικῶν συνθηκῶν τῆς ζωῆς τῶν ἀγροτῶν, ὠθησεν εἰς στροφὴν τῶν διαφορόντων τοῦ Πεσταλότσης πρὸς πραγμάτων τῆς ἐτέρας τῶν ἐπιδιώξεων, εἰς τὰς ὁποίας ἀπέβλεπεν ἡ δημιουργία τοῦ ἀγροκτήματός του, τ. ἔ.

(1) Κύνειον ἄσμα, ἐνθ. ἀν. § 164.

εἰς τὴν παροχὴν εἰς πτωχὰ παιδιὰ τοῦ λαοῦ στοιχειώδους μορφώσεως, ἐν συνδυασμῷ πρὸς ἐπαγγελματικὴν ἀπασχόλησιν, χρήσιμον διὰ τὰς ἀνάγκας τοῦ βίου (1).

Ὡς προπαιδεύσεις, τρόπον τινά, διὰ τὸν Πεσταλότση πρὸς ἐπιτυχὴ ἀσκήσιν τοῦ νέου ἔργου τοῦ ὑπῆρξαν ἰδίᾳ αἱ ἐμπειρίαι του, τὰς ὁποίας ἀπεκόμισεν ἀπὸ τὴν ἀναστροφὴν μετὰ τοῦ υἱοῦ του, ἀπὸ τὴν συστηματικὴν παρακολούθησιν αὐτοῦ καὶ τὴν ἐπ' αὐτοῦ δοκιμασίαν τῶν παιδαγωγικῶν σκέψεων καὶ προθέσεων του. Αἱ σχετικαὶ παρατηρήσεις του κατεγράφησαν εἰς τὸ ἡμερολόγιόν του ἀπὸ 27ης Ἰανουαρίου μέχρι 19ης Φεβρουαρίου 1774, εἰς ἡλικίαν τοῦ παιδίου του τριῶν καὶ ἡμίσεος ἔτων περίπου. Εἰς περιπάτους μετὰ τοῦ παιδίου του εἰς τοὺς περὶ ἄγρους, εἰς τὰ δάση, λειμῶνας, ἐπεχειρεῖ ἀφ' ἑνὸς μὲν νὰ σπουδάσῃ τὴν παιδικὴν ψυχὴν, ἀφ' ἑτέρου δὲ νὰ ὑποβοηθήσῃ τὴν ψυχικὴν καὶ πνευματικὴν ἐξέλιξιν τοῦ παιδίου του, πλουτίζων δι' ἐποπτεῖαν τὸν παιδικόν του κόσμον. Κατὰ τοὺς παιδαγωγικοὺς τούτους πειραματισμοὺς του παρακολουθεῖ τὰς ἀντιδράσεις τοῦ παιδίου ψηλαφῶν, ἀναζητῶν καὶ ἐρμηνεύων τὰ αἷτια αὐτῶν (2). Ἐντεῦθεν ἐνισχύθη εἰς τὰς προγενεστέρους ἀπόψεις του, ὅτι αἱ κεναὶ λέξεις, ἂν μὴ συνδέωνται τ. ἔ. πρὸς αὐτὰ τὰ πράγματα, ἀποτελοῦσιν ἐμπόδιον διὰ τὴν γνῶσιν τῆς ἀληθείας.

Αἱ ἐν προκειμένῳ ἀπόψεις τοῦ Πεσταλότσης ἐμφανίζονται μεγάλῃ συγγένειαν πρὸς τὰς παιδαγωγικὰς ιδέας τοῦ Rousseau καὶ ἱκανὴν ἐξάρτησιν ἐξ αὐτῶν. «Εἰς τὸ ἐλεύθερον ἀκροατήριον τῆς ὅλης Φύσεως ὁδηγεῖ τὸν υἱόν σου κρατῶν τοῦτον διὰ τῆς χειρὸς σου· εἰς τὰ ὅρα καὶ τὰς κοιλάδας διδάσκει αὐτόν... Ἐὰν κατὰ τὰς ὥρας ταύτας ἴσως ἄλλο τι διδάσκη, μὴ παρασυρθῇς ἀπὸ τὴν εὐχαρίστησιν διὰ τὴν πρόδον τῆς διδασκαλίας σου, ὥστε, ἐὰν ἀντικείμενα τῆς Φύσεως τὸν ἀποσπῶσιν ἀπὸ τῆς διδασκαλίας σου, νὰ τὸν στερήσῃς τῆς ἀπολαύσεως τῆς Φύσεως, τῆς ἐλκυστικῆς ἰσχυρῶς τὴν προσοχὴν του. Ἄς αἰσθανθῇ οὗτος μὲν ὅτι ἐνταῦθα διδάσκει ἡ Φύσις, σὺ δὲ ὅτι ὀφείλεις νὰ παρακολουθῇς μὲ τὴν διδασκαλίαν σου τὸ ἔργον τῆς Φύσεως ἡσύχως καὶ σιωπηλῶς. Ἐὰν τὸ πτηνὸν τιτιβίζῃ μὲ χάριν καὶ σκώληξ τις ἔρπη ἐπὶ τοῦ φύλλου, ἔ! τότε παῦσε νὰ διδάσκῃς. Τὸ πτηνόν, ὁ σκώληξ, διδάσκουν περισσότερα καὶ καλύτερα ἀπὸ σέ. Σιώπα» (3).

Ὅποια ἀλήθειαι, ἐξενεχθεῖσαι πρὸ τόσων δεκαετηρίδων, καὶ ὑπενθυμίζουσαι θεμελιώδεις ἀπαιτήσεις τῆς συγχρόνου Παιδαγωγικῆς.

Παρὰ τὴν φανεράν ἐξάρτησιν ἐκ τοῦ Rousseau τοῦ Πεσταλότσης κατὰ τὴν περίοδον τῶν ἐν Neuhoφ παιδαγωγικῶν πειραματισμῶν του, οὐχ ἥττον διαφαίνεται ἕκτοτε ἡ αὐτόνομος διάθεσις του καὶ ἡ ἀποφυγὴ δουλικῶν μιμήσεων. Οὕτως εὐθύς ἐξ ἀρχῆς ὁ Πεσταλότσης ἐξαίρει τὴν **κοινωνικὴν πλευρὰν τῆς ἀγωγῆς**, ἐπιδιώκων τὴν ἀνατροφὴν τοῦ τέκνου του εἰς χρήσιμον μέλος τῆς κοινωνίας. Πρὸς τοῦτο, σὺν τῇ ἐκτιμῇ καὶ ἀναγνώρισί τῆς ἐλευθερίας τοῦ τέκνου του, δὲν παραμελεῖ ἀφ' ἑτέρου τὸ νὰ ἀπαιτῇ παρ' αὐτοῦ ὑπακοὴν καὶ νὰ ἐπιβάλλῃ ἀκόμη ταύτην, ὡς ἐπίσης καὶ τὴν ἐπιτέλεσιν τῶν καθηκόντων του. Πρὸς ἐπίτευξιν τούτου, ἰδίᾳ τῆς **ἠθικῆς ἀγωγῆς** τῶν τροφίμων, θεμελιῶδες καὶ χαρα-

(1) Π.ρ.β.λ. Heubau, ἐνθ. ἀν. Κεφ. III. Auf dem Neuhoφ, σελ. 50 καὶ ἑξῆς.

(2) Π.ρ.β.λ. καὶ Gabriel Compayré: Ὁ Πεσταλότσης καὶ ἡ στοιχειώδης ἐκπαίδευσις. Μετάφρ. Σπύρου Μελά. Ἐκδ. Ἀγκύρας, σελ. 13.

«Ἡ ἀγωγή αὐτὴ ὑπῆρξε τὸ πρῶτόν του παιδαγωγικὸν πείραμα. Δὲν εἰσεκόμισε εἰς τοῦτο καμμίαν ἐκ προκαταλήψεως ιδέαν. Δὲν ὑπῆρξεν ἄλλως τε καὶ ὅλην του τὴν ζωὴν, παρὰ πειραματιστὴς, ὁ ὁποῖος ἀνεζητεῖ τὴν ἀλήθειαν, κινούμενος, διδάσκων, ἄνευ συστηματικοῦ πνεύματος, ἄνευ σχεδίου ἐκ τῶν προτέρων ὀρισμῶν.

Μὲ τὸν Ζακέλι παρατηρεῖ, διδάσκει, ψηλαφεῖ. Θὰ ψηλαφῇ πάντοτε. Ἀμφιταλαντεύεται μετὰ τῆς ἀρχῆς τοῦ δεσποτισμοῦ καὶ τῆς ἀρχῆς τῆς ἐλευθερίας. Ἐν τούτοις αἱ γινόμεναι τῶν ιδεῶν, αἱ ὁποῖαι θὰ κυριαρχήσουν βραδύτερον εἰς ὁλόκληρον τὴν παιδαγωγικὴν του, ὑπάρχουν ἤδη ἐν σπέρματι εἰς τὸ πρῶτον αὐτὸ δοκίμιον: Τὸ μὴ βιάζεσθαι, τὸ φάσκειν ὡς ὁδηγόν, τὸ θέτειν τὰ πράγματα πρὸ τῶν λέξεων, τὸ σεβασθαι τὴν μόλις γεννωμένην ἐλευθερίαν τοῦ παιδίου...».

(3) Παρὰ Heubau, ἐνθ. ἀν. σελ. 56—57.

Αἱ ιδέαι καὶ αἱ προθέσεις τοῦ Πεσταλότση ἔτυχον εὐμενοῦς ὑποδοχῆς καὶ θεομῆς ὑποστηρίξεως, ἰδίᾳ ἐκ μέρους τοῦ Iselin καὶ τοῦ κύκλου του. Δι' ὃ καὶ τὸ ἄστυ τῶν πτωχῶν τροφίμων του ἐσυνέχισεν ἀπροσκόπτως τὴν πορείαν του μέχρι τοῦ 1777.

Αἱ κατὰ τὴν ἐν λόγῳ περίοδον παιδαγωγικαὶ ιδέαι τοῦ Πεσταλότση ἐκτίθενται καὶ εἰς δύο ἐπιστολάς του πρὸς Tschärner, αἵτινες ἐδημοσιεύθησαν ἐν ἔτει 1777 εἰς τὰς «Ἐφημερίδας» τοῦ Iselin, ὅπου τὰς ἀπέστειλεν ὁ Tschärner πρὸς δημοσίευσιν, ἐκτιμήσας τὸ περιεχόμενον των. Ἐν αὐταῖς ὑποστηρίζει ὁ Πεσταλότσης, ὅτι τὰ σχολεῖα τῶν πτωχῶν παιδιῶν πρέπει νὰ προσαρμόζονται εἰς τὰς μελλούσας συνθήκας τῆς ζωῆς τῶν τροφίμων των, ἵνα μὴ δοκιμάζουν ἀπογοητεύσεις καὶ ἵνα ἐξασφαλίζεται ἡ ψυχικὴ ἡρεμία των ἐν τῷ μέλλοντι. Δι' ὃ καὶ ὁ παιδαγωγὸς τῶν πτωχῶν παιδιῶν πρέπει νὰ ἔχη γνωρίσει καὶ νὰ ἔχη ζήσει τὴν τραχύτητα τῆς πτωχείας καὶ τὰς ἀθλίας συνθήκας τῆς οἰκογενειακῆς ζωῆς τῶν πτωχῶν. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει θὰ ἡμπορῇ νὰ δεικνύῃ κατανόησιν καὶ νὰ ὑποβοηθῇ τὴν ἐν τῷ περιβάλλοντι τῆς πτωχείας ἡρεμον διαβίωσιν τῶν πτωχῶν τροφίμων του. Ὡσαύτως φρονεῖ, ὅτι τὰ παιδιά τῶν πτωχῶν πρέπει νὰ ἀνατρέφονται εἰς ἰδιαίτερα ἰδρύματα ἐντὸς ἀγροκτημάτων, ὅπου ἡ ζωὴ εἶναι ἀπλὴ καὶ οἰκονομικὴ. Ἡ ἐκπαίδευσίς των πρέπει νὰ περιλαμβάνῃ εἰς ἱκανὸν βαθμὸν καὶ χειροτεχνικὰς ἐργασίας. Πρέπει νὰ καταβάλλεται τὸ ἀντίτιμον τῆς ἐργασίας τῶν ἀπασχολουμένων εἰς χειροτεχνικὰς ἐνασχολήσεις παιδιῶν διὰ τὴν συντήρησίν των. Τὴν ἐργασίαν παρὰ τῶν τροφίμων του ἀπαιτεῖ ὁ Πεσταλότσης οὐχὶ μόνον ὥς προπαιδείαν διὰ τὴν μέλλουσαν βιοπάλιν, οὐδὲ ἀπλῶς διὰ τὴν συντήρησιν των, ἀλλὰ καὶ ὥς σπουδαῖον μέσον ἡθικῆς διαπλάσεως αὐτῶν.

Εἰς τὰς ἀνωτέρω ἐπιστολάς προσέθηκε καὶ τρίτην ὁ Πεσταλότσης, ἐν τῇ ὁποίᾳ ἐξέθετε τὰ τοῦ ιδρύματος τῶν πτωχῶν τροφίμων του, τὰς προθέσεις του, τὰς ἐνασχολήσεις των, ὡς καὶ τὰς δυσχερείας τὰς ὁποίας ἀντίκρουζεν ἐκ μέρους γονέων καὶ διεστραμμένων παιδιῶν, χωρὶς, παρὰ ταῦτα, νὰ μειοῦται ἡ πρὸς τοὺς τροφίμους ἀγάπη καὶ ἀφοσίωσίς του. Ὡς εἶδος εἰσαγωγῆς εἰς τὰς ἀνωτέρω τρεῖς ἐπιστολάς τοῦ Πεσταλότση προηγεῖται ἡ δημοσίευσίς καὶ τῆς ἐγκυκλίου του, τῆς ἀποσταλείσης κατὰ Δεκέμβριον τοῦ 1775 πρὸς ἐνίσχυσιν τοῦ ἐκπαιδευτηρίου του, καὶ περὶ τῆς ὁποίας ἐγένετο ἀνωτέρω λόγος.

Ὡς εἶχεν ὑποσχεθῇ ὁ Πεσταλότσης πρὸς τοὺς δωρητὰς καὶ χορηγοὺς ὑπὲρ τοῦ ἔργου του, τῷ 1777 ἐδημοσίευσεν εἰς τὰς «Ἐφημερίδας» τοῦ Iselin τὴν **πρῶτην ἐκθεσιν** περὶ αὐτοῦ. Ἐν αὐτῇ τοὺς παρακαλεῖ νὰ συνεχίσουν τὴν ἐνίσχυσίν των καὶ νὰ ἀσκήσουν τὴν ἐνδεδειγμένην ἐποπτείαν καὶ τὸν σχετικὸν ἔλεγχον. Ἐξ αὐτῆς μανθάνομεν ὅτι ἐν τῷ Ἰδρυματί του περιθάλπει 50 παιδιά.

Ἡ πεῖρά του τὸν ἀναγκάζει νῦν νὰ θέτῃ ὅρους τοῦ λοιποῦ πρὸς τοὺς γονεῖς διὰ τὴν πρόσληψιν παιδίου τινός. Προτιμᾷ τὰ παιδιά τῆς ὑπαίθρου ἀπὸ τὰ παιδιά τῶν πόλεων, διότι ταῦτα φέρουν διαταραχὴν εἰς τὰ προερχόμενα ἐκ τῆς ὑπαίθρου.

Συμφώνως πρὸς τὴν ἐπιθυμίαν του, ἐπιτροπὴ ἐξ ἰατρῶν, διοικητικῶν ὑπαλλήλων, κ.τ.δ. ἐκ Βέρνης ἐπεσκέφθη τὸ Ἰδρυμά του, καὶ μετ' ἔλεγχον τῆς υγείας τῶν παιδιῶν, τῆς οἰκονομικῆς διαχειρίσεως κ.τ.δ. ἐκφράζει εἰς **ἐκθεσίν τῆς** τὴν ἐμπιστοσύνην τῆς πρὸς τὸν Πεσταλότσην καὶ συνιστᾷ τὸ Ἰδρυμά του εἰς τὸ κοινόν.

Εἰς **δευτέραν ἐκθεσίν του** κατὰ τὸ ἐπόμενον ἔτος 1778 ἀναγγέλλει ὅτι ἔλαβεν 60 χρυσὰ λουδοβίκια ὡς δωρεὰς καὶ εὐχαριστεῖ τοὺς δωρητὰς. Ἰδιαίτερος ἐνδιαφέρουσιν αἱ ἐν αὐτῇ **παρατηρήσεις** του δι' ἕκαστον τῶν ἐν τῷ ἄστυ του φοιτῶντων παιδιῶν, αἵτινες καταδεικνύουσι τὴν ἐξαιρετικὴν ἱκανότητα τοῦ Πεσταλότση πρὸς σύλληψιν τῆς ψυχικῆς ἰδιομορφίας, ὡς καὶ τοῦ ὅλου εἶναι καὶ τῶν ἰδιαίτερων συνθηκῶν ζωῆς ἐκάστου παιδίου· θὰ ἐνόμιζέ τις, ὅτι πρόκειται περὶ συντόμων **ψυχογραφημάτων**, γραμμένων ἀπὸ σύγχρονον παρατηρητικὸν καὶ πεπειραμένον παιδαγωγόν, ἔχοντα γνῶσιν τῶν ἐν προκειμένῳ ἐπιτευγμάτων τῆς συγχρόνου ψυχολογίας.

Κατωτέρω παραθέτομεν παραδείγματα τινά: (1)

«1) Βαρβάρα Brummer ἀπὸ τὸ Esch τῆς περιοχῆς τῆς Ζυρίχης, 17 ἐτῶν. Αὕτη εἰσήχθη πρὸ τριῶν ἐτῶν εἰς κατάστασιν πλήρους ἀμαθείας καὶ ἐξαιρετικῆς ἀγριότητος, πλὴν πεποικισμένη μετ' ἐξαιρετοὺς προδιαθέσεις. Σήμερον ἀναγινώσκει καὶ γράφει πολὺ καλὰ· ἔχει κλίσιν πρὸς τὴν μουσικὴν. Ἡ κυρία ἐνασχολήσις τῆς εἶναι εἰς τὸ μαγειρεῖον».

2) Φρένα Hirt 15 ἐτῶν | δύο ἀδελφαὶ ἀπὸ τὸ Windisch.

3) Μαρία Hirt 11 ἐτῶν

«Ἡ Φρένα εἶναι ἀδύνατος ἐξ αἰτίας στηθικοῦ νοσήματος· νήθει καλῶς, ἀρχίζει νὰ ράπτῃ. Εἶμαι εὐχαριστήμενος ἀπὸ τὰ εὐγενῆ αἰσθημάτων της καὶ τὸ ἥθός της».

«Ἡ Μαρία, νεωτέρα, ἔχει πολὺ καλῶς εἰς τὴν υγείαν της, μετ' ἰδιοφυΐαν διὰ κάθε τι· ἰδιαίτερος ἐπιδεξία καὶ ταχεῖα εἰς τὴν ἀριθμητικὴν. Νήθει πολὺ καλῶς· εἶναι ἱκανὴ διὰ πάσας τὰς ἐργασίας τῆς ἡλικίας της»...

6) Henr. Vogt ἀπὸ τὸ Maudach. Εὐρίσκεται ἀπὸ τριῶν ἐτῶν εἰς τὸ Ἰδρυμα. Γνωρίζει καλῶς νὰ ὑφαίνει καὶ ἀρχίζει νὰ γράφῃ. Προσηρμόσθη ὡσαύτως εἰς τὴν Γαλλικὴν γλῶσσαν καὶ εἰς τὴν ἀριθμησιν. Ἀκριβὴς καὶ ἐπιμελὴς διὰ κάθε τι, πλὴν ἡ καρδιά του μοι φαίνεται πανοῦργος, ὑποκριτικὴ, δύσπιστος καὶ ἀκόρεστος. Ἐχει καλὴν υγείαν»...

...33) Κονράδος Meyer 10 ἐτῶν

34) Λίζα Meyer 9 ἐτῶν

35) Μαυρίκιος Meyer 4 ἐτῶν

τρία ἀδελφὰ ἀπὸ τὸ Rohrdorf τῆς Βάδης (Baden).

Εἰσῆλθον ἐσχάτως, προερχόμενα ἀπὸ ἀληθινὴν ζωὴν. Ὁ Κονράδος ἔχει πολὺ καλῶς εἰς τὴν υγείαν του. Αἱ προδιαθέσεις τῆς Λίζας παρέχουν πολλὰς ἐλπίδας. Ὁ Μαυρίκιος εἶχε συντριβῇ ἀπὸ τὴν ἀθλιότητα, πλὴν ἔχει πολὺ καλὰς προδιαθέσεις, καὶ αἱ σωματικαὶ του δυνάμεις ἀρχίζουν νὰ συνέρχονται.

36) Γεώργ. Hediger 4 ἐτῶν. Τὸ παιδίον αὐτό, καὶ τὸ προηγούμενον, εἶναι ἀκόμη πολὺ μικρά, ἵνα ἡμπορῶ νὰ κερδίζω τι ἐκ τῆς ἐργασίας των».

Ἐκ τῆς τελευταίας περικοπῆς καθίσταται φανερόν, ὅτι τὰ παιδιά συνεισέβαλλον διὰ τῆς ἐργασίας των εἰς τὴν ἀντιμετώπισιν τῶν δαπανῶν τοῦ Ἰδρύματος. Ἡ ιδέα μάλιστα τοῦ Πεσταλότση, ὅτι, διὰ τῆς σὺν τῷ χρόνῳ ἐπαγγελματικῆς καταρτίσεως τῶν μαθητῶν του εἰς ἱκανοὺς εἰδικευμένους ἐργάτας, οὐ μόνον θὰ ἐκαλύπτοντο αἱ δαπάναι, ἀλλὰ καὶ κέρδη θὰ προσεπορίζετο τὸ Ἰδρυμα. τὸν ὥθησεν εἰς τὸ νὰ αὐξήσῃ τὸν ἀριθμὸν τῶν μαθητῶν του κατὰ τὸ 1778. Τοῦτο ὅμως, ἀντὶ βελτιώσεως τῶν οἰκονομικῶν τοῦ Ἰδρύματος, ἐπέσπευσε τὴν κατάρρευσίν του. Φύτευσις, νηματοποιήσις καὶ πώλησις τοῦ βάμβακος ὠρίζοντο ὡς κύρια ἐνασχολήσεις τῶν πτωχῶν τροφίμων του, διὰ τῶν ὁποίων θὰ ἐξῆσφαλιζέτο ἡ συντήρησις των ὡς καὶ τοῦ ἐκπαιδευτηρίου (**Σχολεῖον παραγωγῆς**—Produktions-schule· Ecole productive). Ὡς πᾶς τις ὁμῶς ἐννοεῖ, ἡ ποιότης καὶ ποσότης τῶν παραγομένων προϊόντων ὑπὸ τῶν νεαρῶν μαθητευομένων δὲν ἦτο δυνατόν νὰ συναγωνισθῇ, ὡς πρὸς τὴν ποσότητα καὶ ποιότητα, τὴν ὑπὸ ἐνηλίκων εἰδικευμένων ἐργατῶν παραγωγὴν· ἐπομένως καὶ ἡ διάθεσις τῶν προϊόντων τῆς Σχολῆς Πεσταλότση, λόγῳ τῆς χειροτέρας ποιότητος καὶ τῆς μεγαλύτερας τιμῆς των, ἐν συγκρίσει πρὸς τὰ ἀντίστοιχα προϊόντα τῆς ἀγορᾶς, καὶ ὑπὸ ἐνηλίκων κατασκευαζόμενα, καὶ δυσκολωτέρα ἀπέβαινε καὶ εἰς ζημίας κατέληγεν.

Εἰς τοὺς ἀνωτέρω δυσμενεῖς ὁρους, τοὺς ἐπιηρεάζοντας ἐπιζημίως ἀπὸ οἰκονομικῆς ἀπόψεως πᾶσαν παραπλησίαν προσπάθειαν, πρέπει νὰ προστεθῇ, πρὸς σχηματισμὸν γνώμης διὰ τὴν ταχεῖαν κατάρρευσιν τοῦ ἐν Neuhof ἀσύλου τοῦ Πεσταλότση, παρὰ τὰς καταβληθείσας ἐπιμόχθους προσπάθειάς του καὶ βαρυτάτας

(1) Αἱ ἐν λόγῳ ἐκθέσεις ἔχουσι δημοσιευθῇ εἰς τὸν 3ον τόμον τῆς ἐκδ. Seyffart, οὕτως νῦν στεροῦμεθα. Δι' ὃ παραλαμβάνομεν ἐκ τοῦ μνημονευθέντος περὶ Πεσταλότση συγγράμματος τοῦ Roger de Guimps, σελ. 76 καὶ ἐξῆς.

οικονομικὰς θυσίας του, καὶ εἰς ἐπὶ πλέον εἰδικὸς καὶ ἐξαιρετὸς δυσμενὲς ὄρος, τὸ ποῖον τ. ἔ. τῶν παρ' αὐτοῦ περισυλλεγόντων παιδίων. Πολλὰ ἐξ αὐτῶν, πρότερον ἐπαιτοῦντα καὶ ἀλητεύοντα, συνηθισμένα εἰς τὴν ἀλητικὴν ζωὴν καὶ τὴν ὀκνηρίαν, δυσκόλως ἠδύναντο νὰ ἐθισθῶσιν εἰς ἐργασίαν συνεχῆ καὶ συστηματικὴν. Ἐπὶ τοῦτοις πολλὰ ἐξ αὐτῶν, ἀποκαθαρθέντα ἀπὸ τὴν ψώραν καὶ ἄλλας μολυσματικὰς νόσους τῇ μερίμνῃ καὶ δαπάναις τοῦ Πεσταλότση, ἐφοδιασθέντα παρ' αὐτοῦ μὲ ἐνδύματα καθημερινῆς χρήσεως καὶ ἐορτάσιμα, ἐδραπέτευον διὰ νυκτὸς ἀποκομίζοντα καὶ τὰ καλὰ τῶν ἐνδύματα. Εἰς ταῦτα ἂς προστεθῇ καὶ τὸ ὅτι πολλοὶ γονεῖς, στερηθέντες τῶν εἰσπράξεων ἐκ τῶν πρότερον ἐπαιτούντων παιδίων, εἴτε ἥρπαζον καὶ πάλιν τὰ παιδιά τῶν ἀπὸ τοῦ ἄσυλον Πεσταλότση, εἴτε προσήρχοντο εἰς τὸν Πεσταλότσην ὕβριστικοὶ καὶ ἀνοικονόμητοι, προβάλλοντες παντοίας αὐθάδεις ἀπαιτήσεις. Πάντα δὲ ταῦτα τὰ ἠνείχετο ὁ μέγας φιλάνθρωπος παιδαγωγός, ὑπομένων καρτερικῶς καὶ πιστεύων εἰς τὴν πλήρωσιν τοῦ ἰδεώδους του. Πλὴν ἐκ τῶν ἀνωτέρω αἰτίων τὸ ἴδρυμά του, οἰκονομικῶς ἐπὶ μᾶλλον κλονιζόμενον, ἤρχισε νὰ χάνῃ καὶ τὴν προτέραν ὑπόληψίν του. Αἱ δωρεαὶ τῶν εὐγενῶν καὶ φιλάνθρωπων χορηγῶν, μειούμεναι σὺν τῷ χρόνῳ, ἔπαυσαν τελείως. Ἡ ἰδικὴ του περιουσία ἐξηνεμίσθη. Μέγα μέρος ταύτης εἶχε πωληθῇ πρὸς πληρωμὴν δανείων, μέρος δὲ εἶχεν ὑποθηκευθῇ καὶ ἐνοικιασθῇ πρὸς πληρωμὴν χρεῶν καὶ τῶν τόκων τῶν. Ἡ προίξ τῆς γυναικὸς του, κατὰ τὸ μέγιστον μέρος ὑποθηκευθεῖσα ἐν τῷ μεταξύ πρὸς συντήρησιν τοῦ Ἰδρυμάτος, ματαίως ἐδαπανήθη καὶ αὕτη. Δυσμενεῖς περαιτέρω συμπτώσεις, ὡς κακὴ ἐσοδεία κατὰ τὸ 1778 καὶ αὔξησις τῶν ἐξόδων διὰ τὰ χρεωδὴ τοῦ βίου, ἐδυσχαίραν ἐπὶ πλέον τὴν ἤδη ἄκρως δυσμενῆ κατάστασιν.

Ἡ σκληρὰ καὶ ἡρωϊκὴ πάλη τοῦ Πεσταλότση καὶ τῆς ἀνταξίας συντροφῶν του, μὲ διηνεκῶς μειουμένας τὰς δυνάμεις τῶν καὶ ἐξ ἀντιθέτου διαρκῶς πολλαπλασιαζόμενα τὰ ἐμπόδια εἰς τὸν τραχὺν δρόμον τῶν, παρετάθη μέχρι τοῦ 1779. Τότε πλέον, ἄνδρας καὶ γυναῖκα, ἐξηντλημένοι μέχρι τῆς τελευταίας ἱκμάδος τῆς ζωῆς τῶν, ἠναγκάσθησαν νὰ παραιτηθῶσι πάσης περαιτέρω προσπάθειας. Ἡ οἰκογένεια Schulthess, πρὸς τὴν ὁποῖαν κατέφυγον καὶ πάλιν διὰ συνδρομὴν, ἔθεσεν ὡς ἀπαραίτητον ὅρον πάσης ὑποστηρίξεως διὰ τὴν συντήρησιν τοῦ ζεύγους, τὴν ἐγκατάλειπιν τῆς ἐπιχειρήσεως καὶ τὸ κλείσιμον τοῦ ἀσύλου. Τὸ Neuhoft, σύμβολον ἐκπαιδευτικο-κοινωνικῆς ἀναμορφωτικῆς προσπάθειας, ἔκλεισε τὰς πύλας του. Οἱ τροφίμοι του διεσκορπίσθησαν, ὁ δὲ προστάτης τῶν, ὁ πατέρας Πεσταλότση, ἀπέβη ἔρμαιον τῆς θλίψεως του, ἀντικείμενον τῶν ἐμπαιγμῶν οἰκείων τε καὶ ξένων, ἀπομείνας τελικῶς ἐν ἀφάτῳ πτωχείᾳ καὶ ἐγκαταλείψει τὴν κατάστασιν τοῦ Πεσταλότση, κατὰ τὸ κλείσιμον τοῦ Ἰδρυμάτος του, περιγράφει διὰ τῶν κάτωθι ὁ W. Schäfer εἰς τὸ μνημονευθέν ὥραϊον βιβλίον του⁽¹⁾.

«Οὕτω, μετὰ πέντε ἔτη, ὁ Ἑρρίκος Πεσταλότσης εὐρέθη ἠναγκασμένος νὰ ἀπολύσῃ τοὺς ἀνθρώπους του καὶ νὰ ἀφήσῃ τὰ παιδιά του νὰ ξαναγυρῶσιν εἰς τὴν ἐπαιτείαν. Εὐρίσκει μάλιστα τὴν δύναμιν νὰ ἀπευθύνῃ εἰς αὐτὰ ἐγκάρδιον ἀποχαρτιστήριον λόγον, πολλὰ δὲ χεῖρα παρατηροῦνται νὰ ἐκτείνωνται πρὸς τὸν πατέρα τῶν. Κατόπιν ὅμως, ὅταν ἡ προεαρινὴ αὕτη ἡμέρα ἀρχίζῃ νὰ σκοτεινιάζῃ, μένει κατὰμονος εἰς τὰ ἔρημα δωμάτια. Ἡ ὀρειχαλκίνη λάμπα του εἶναι ἀκόμῃ ἐκεῖ· ἡ λάμπα ἡ ὁποία τόσας νύκτας μοναξιάς τοῦ ἐφώτισεν εἰς Müllingen. Δὲν τὴν ἀνάπτει, καίτοι ὑπὸ τὸν σκεπασμένον ἀπὸ νέφη οὐρανὸν δὲν ἐμφανίζεται κανένα ἄστρον. Τοῦ κάμνει καλόν, τὸ ὅτι οἱ ὀφθαλμοὶ του δὲν χρειάζεται πλέον νὰ βλέπουν τριγύρω, ἀπ' οὗ τὰ πάντα δι' αὐτὸν ἔχασαν κάθε νόημα. Ὀλόκληρον τὴν νύκτα κάθηται ἄγρυπνος καὶ ἀκίνητος εἰς τὸ κάθισμά του. Μόνον ὅταν πλησιάσῃ ἡ αὐγὴ, ἐπιτίθεται ὁ ὕπνος τὴν χεῖρά του ἐπὶ τῶν ὀφθαλμῶν του, ὥστε νὰ μὴ ἠμπορέσῃ νὰ παρατηρήσῃ τὸ φάσμα τοῦ ἀδειανοῦ σπιτιοῦ του κατὰ τὸ πρῶτον, χωρὶς τὰ παιδιά του, προϋνόν μὲ τὴν θανάσιμον θλίψιν, ἡ ὁποία τὸν κατεῖχε».

(1) Wilhelm Schäfer: Lebenstag eines Menschenfreundes, ἐνθ. ἀν. σελ. 172.

ΕΣΠΕΡΙΝΑΙ ΩΡΑΙ ΕΝΟΣ ΕΡΗΜΙΤΟΥ⁽¹⁾ (1780)

Ἐκεῖ, εἰς Neuhoft, ὁ Πεσταλότσης μετὰ τὴν διάλυσιν τῶν ὀνείρων του καὶ τὴν κατάρρευσιν τῶν ἐλπίδων του, διατελὼν εἰς ἀποπνικτικὴν μόνωσιν καὶ ἀπελπισίαν, ἤρχισε νὰ ἀναπολῇ τὰ παρελθόντα καὶ νὰ ἀνασυντάσῃ τὰς σκέψεις του. Κατὰ τὰς μελαγχολικὰς ἐσπερινὰς ὥρας, περιδιαβάων ἴσως εἰς τὸ προαύλιον τῆς οἰκίας του, ἡ ἀνὰ τὴν πέριξ μικρὰν ἀγροτικὴν περιοχὴν, ἥτις τοῦ εἶχεν ἀπομείνει μετὰ τὴν πώλησιν καὶ ὑποθήκυσιν τοῦ μεγίστου μέρους τοῦ ἄλλοτε ἐκτεταμένου ἀγροκτηματός του, κατέθετε τοὺς στοχασμοὺς του ἐπὶ παντοίας ὕλης, ὅπου καὶ ὅπως τοὺς συνελάμβανεν, ἀφοριστικῶς, τ. ἔ. ὑπὸ μορφὴν ἀσυνδέτων συμπεπικνωμένων νοημάτων.

Ἐντεῦθεν προήλθε τὸ ἐν λόγῳ ἔργον «ἐσπεριναὶ ὥραι ἑνὸς ἐρημίτου», «ὁμολογία παιδαγωγικῆς πίστεως», ὡς τὸ χαρακτηρίζει ὁ ἴδιος, συντεθέν, τρόπον τινά, ὑπὸ τινος ἐρημίτου θρηνοῦντος ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τῶν ἐλπίδων του, αἵτινες κατέρρευσαν.

Ἡ γλῶσσα τοῦ ἔργου εἶναι στρυφνή. *Διήκουσα σκέψις του: Ὁ προορισμὸς τοῦ ἀνθρώπου κεῖται εἰς τὴν φανέρωσιν τῆς ἐσωτερικῆς φύσεώς του.* Πρβλ. π. χ. «Πᾶσαι αἱ εὐεργετικαὶ δυνάμεις τῆς ἀνθρωπότητος δὲν εἶναι προϋόντα τῆς τέχνης, οὐδὲ ἀποτελέσματα τῆς τύχης. *Αὗται ἀπόκεινται ἐν τῇ ἐσωτερικῇ φύσει τῶν ἀνθρώπων.* Ἡ διάπλασις καὶ ἐξέλιξις αὐτῶν εἶναι καθολικὴ ἀνάγκη τῆς ἀνθρωπότητος (8). Ὡσαύτως:

«*Κατὰ τίνα τρόπον ἠμπορῶ νὰ σὲ εὗρω, ὦ ἀλήθεια, ἡ ὁποία μέλλεις νὰ μὲ ἐξυψώσῃς εἰς τελείωσιν τῆς φύσεώς μου; Ὁ ἀνθρώπος, ὠθούμενος ὑπὸ τῶν ἀναγκῶν του, εὐρίσκει τὴν ἀλήθειαν ταύτην εἰς τὰ ἐσώτατα τῆς φύσεώς του*» (7). Ὡσαύτως: «*Ἀνθρώπε, εἰς τὰ ἐσώτατα τῆς φύσεώς σου ἀπόκειται ὅ,τι ζητεῖς διὰ τῆς πίστεως καὶ τῆς προσευχῆς, ἡ ἀλήθεια, ἡ ἀγνότης, ἡ ἀσφότης*» (95), καὶ ἀλλαχοῦ.

Πρῶμισται τῆς ζωῆς ἡμῶν εἶναι τὸ ἐσωτερικὸν συναίσθημά μας («der innere Sinn») καὶ οὐχὶ ἡ ἐξελισσομένη νόησις, κατὰ τὰς ἀντιλήψεις τοῦ Rousseau (Rousseau: «sentiment interieur»). Πρβλ. π. χ. «*Ἀνθρώπε, σὺ, τὸ ἐσωτερικὸν συναίσθημα τῶν δυνάμεών σου εἶναι τὸ ὑποκείμενον τῆς μορφώσεως φύσεως*» 12. Πρβλ. ὡσαύτως τὰ συναισθήματα τῶν γονέων πρὸς τὰ τέκνα καὶ τῶν τέκνων πρὸς τοὺς γονεῖς, ὡς θεμέλια τῶν οἰκογενειακῶν καὶ θρησκευτικῶν σχέσεων, προσέτι δὲ τῆς καθ' ὅλου ἡθικῆς μορφώσεως τοῦ ἀνθρώπου. *Τὸ ἐσωτερικὸν μας συναίσθημα εἶναι ὁ μόνος καὶ ἀσφαλὴς ὁδηγός.* Σχετικῶς πρβλ.:

«*Ἀνθρώπε, τὸ ἐσωτερικὸν σου συναίσθημα εἶναι ὁ ἀσφαλὴς ὁδηγὸς τῆς ἀληθείας καὶ τῶν καθηκόντων σου. Καὶ ἀμφιβάλλεις ἐπειδὴ τὸ συναίσθημα τοῦτο σοὶ φωνάζει τόσον δυνατὰ τὴν ἀθανάσιαν;*» (92).

«*Ἀνθρώπε, πίστευε εἰς τὸν ἑαυτὸν σου, πίστευε εἰς τὸ ἐσωτερικὸν συναίσθημα τῆς φύσεώς σου· τότε πιστεύεις εἰς τὸν θεὸν καὶ τὴν ἀθανάσιαν.*» (93).

Πρῶτιστον ἔργον τῆς ἀγωγῆς εἶναι ἡ ἐπίτευξις γνησίου ἀνθρωπισμοῦ. Ἡ μόρφωσις τοῦ τροφίμου εἰς ἀγνὸν καὶ τέλειον ἄνθρωπον, δεόν νὰ προηγῇται πάσης ἐπαγγελματικῆς μορφώσεως. Πρῶτον ἄνθρωπος καὶ ἔπειτα τεχνίτης.

(1) «Abendstunden eines Einsiedlers». Τὸ ἔργον αὐτὸ τοῦ Πεσταλότση, περιέχον τὰ σπέρματα τῶν μετέπειτα παιδαγωγικῶν θεωριῶν καὶ πρακτικῶν πειραματισμῶν του, ἐδημοσιεύθη τὸ πρῶτον ἀνωνύμως εἰς τὰς «Ἐφημερίδας», τὸ ἐβδομαδιαῖον περιοδικὸν τοῦ Iselin, ἐν ἔτει 1780. Βραδύτερον, τῷ 1807, ἐδημοσιεύθη μετὰ τινος μικρᾶς παραλλαγῆς εἰς τὸ «ἐβδομαδιαῖον περιοδικὸν δι' ἀνθρωπίνην μόρφωσιν» τοῦ Πεσταλότση. Τῷ 1815 ἀνεδημο-ῆμῶν ἔχονεν τὴν δευτέραν διατύπωσιν τοῦ 1807, περιεχομένην εἰς Lesebuch zur Geschichte der Pädagogik, ἐνθ. ἀν. σελ. 310 καὶ ἐξῆς.

Σχετικῶς προβλ.: «Γενική προώθησις τῆς ἐξελέξεως τῶν ἐσωτερικῶν δυνάμεων τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως πρὸς καθαρὰν ἀνθρωπίνην σοφίαν, ἀποτελεῖ γενικὸν σκοπὸν τῆς μορφώσεως καὶ τῶν ἐσχάτων ἀνθρώπων. Ἀσκήσις, ἐφαρμογὴ καὶ χρησιμοποίησις τῶν δυνάμεων τοῦ καὶ τῶν γνώσεών του, ἀναλόγως τῆς ἰδιαίτερας καταστάσεως καὶ τῶν ἰδιαίτερων συνθηκῶν, ἀποτελεῖ τὴν ἐπαγγελματικὴν καὶ τὴν ταξικὴν μόρφωσιν. Αὕτη πρέπει πάντοτε νὰ εἶναι ὑποταγμένη ὑπὸ τὸν γενικὸν σκοπὸν τῆς ἀνθρωπίνης μορφώσεως» (13), ὡσαύτως:

«... Κάθε σχολικὴ ἀγωγή, ἡ ὁποία δὲν στηρίζεται ἐπὶ τῶν βάσεων τῆς μορφώσεως τοῦ ἀνθρώπου, εἶναι ἐσφαλμένη» (9), κ. ἄ.

Ἐκτὸς τῆς ἀνωτέρω *κυρίας ἀπαιτήσεως τοῦ Πεσταλότση πρὸς μόρφωσιν τοῦ ἀνθρώπου εἰς τέλειον ἄνθρωπον*, διακρίνονται παρ' αὐτῷ καὶ αἱ κάτωθι τρεῖς ἀρχαί, αἵτινες ἔτυχον καὶ ἀμέσου παρ' αὐτῷ ἐφαρμογῆς, ἦτοι:

1) *Ἡ ἀρχὴ τοῦ φυσικοῦ περιβάλλοντος.*

Ὁ ἄνθρωπος μορφώνεται ἀπὸ τὸ περιβάλλον εἰς τὸ ὁποῖον ζῇ, ἀπὸ τὰς σχέσεις του πρὸς τὴν φύσιν. Ἐντεῦθεν καὶ ὁ τονισμὸς τοῦ μαθήματος τῆς πατριδογνωσίας.

Προβλ. π. χ. «Ἡ Φύσις ἀποκαλύπτει πάσας τὰς δυνάμεις τοῦ ἀνθρώπου δι' ἀσκήσεως, καὶ ἡ ἐξέλιξις των ἐρεῖδεται ἐπὶ τῆς χρήσεως» (22). Ὁμοίως: «Ἡ ὁδὸς τῆς Φύσεως, ἡ ὁποία ἀποκαλύπτει τὰς δυνάμεις τοῦ ἀνθρώπου, πρέπει νὰ εἶναι προσιτὴ καὶ εὐκόλος...» (21). Καὶ περαιτέρω:

«... Δὲν βλέπεις, ἀνθρωπότης, ὅτι ἡ ἀπομάκρυνσίς σου ἀπὸ τὴν σοφὴν διατάξιν τῆς Φύσεως φέρει κενὴν καὶ ἔρημον ἀθλιότητα εἰς τοὺς ἄρχοντας, καὶ ἀπὸ αὐτοὺς κάτω εἰς τὸν λαόν...» (68) κ. ἄ.

2) *Ἡ ἀρχὴ τῆς πατριαρχικῆς συμβιώσεως.*

Αἱ οἰκογενειακαὶ σχέσεις εἶναι αἱ ἀγνόταται καὶ ἄρισται πάσης ἄλλης δυνατῆς σχέσεως. Ἐν αὐταῖς ἀναπτύσσεται ὁ εὐγενέστατος πάντων τῶν συναισθηματικῶν δεσμῶν τοῦ ἀνθρώπου, ἡ ἀγάπη, ὑπὸ τὴν μορφήν τῶν δεσμῶν γονέων πρὸς τέκνα καὶ τέκνων πρὸς τοὺς γονεῖς.

Σχετικῶς προβλ. «Ἀνθρώπε, δὲν ζῆς μόνον διὰ τὸν ἑαυτὸν σου ἐπὶ τῆς γῆς...» (56). «Πατρικὸν συναίσθημα μορφώνει ἄρχοντας, ἀδελφικὸν συναίσθημα πολίτας. Ἀμφότερα γεννῶσι τάξιν ἐν τῇ οἰκογενείᾳ καὶ τῇ πολιτείᾳ» (59). «*Αἱ οἰκογενειακαὶ σχέσεις τῶν ἀνθρώπων εἶναι αἱ πρωταρχικαὶ καὶ ἄρισται σχέσεις τῆς Φύσεως*» (60). «Ὁ ἄνθρωπος ἐργάζεται ἐπαγγελματικῶς καὶ ἀνέχεται τὰ δημόσια βάρη, ἵνα ἀπολαμβάνῃ ἐν ἡσυχίᾳ τὴν καθαρὰν εὐλογίαν τῆς οἰκογενειακῆς εὐτυχίας του» (61). «Διὰ ταῦτα πρέπει ἡ μόρφωσις τοῦ ἀνθρώπου διὰ τὸ ἐπάγγελμά του καὶ τὴν κοινωνικὴν θέσιν του ἐν τῇ Πολιτείᾳ νὰ ὑποτάσσεται εἰς τὸν σκοπὸν τῆς ἐπιτεύξεως καθαρᾶς οἰκογενειακῆς εὐτυχίας» (62).

«Διὰ ταῦτα, σύ, ὦ πατρικὴ οἰκία, εἰσαι τὸ θεμέλιον πάσης ἀγνῆς φυσικῆς ἀγωγῆς τῆς ἀνθρωπότητος» (63).

«Πατρικὴ οἰκία, σχολεῖον τῶν ἡθῶν καὶ τῆς Πολιτείας!» (64) κ. ἄ.

Ὁ *Πεσταλότσης ὑπὸ τὴν ἐπήρειαν τοῦ παλαιοῦ κοινωνικοῦ συστήματος δέχεται ἐν τῷ ἔργῳ του τούτῳ τὴν διάκρισιν τῶν ἀνθρώπων εἰς ἄρχοντας καὶ ἄρχομένους* (1) καὶ τὸν χωρισμὸν των εἰς κοινωνικὰς τάξεις. Σχετικῶς προβλ.:

«Πάντες οἱ ἄνθρωποι, ἄρχοντες καὶ ὑπῆκοοι, κύριοι καὶ δοῦλοι, μορφώνονται διὰ τὰ ἰδιαίτερα καθήκοντα τῆς τάξεώς των ὑπὸ τὴν ἐπήρειαν τῶν πρωταρχικῶν φυσικῶν σχέσεων» (107).

«Ὁ ἄρχων, ὁ ὁποῖος εἶναι τέκνον τοῦ Θεοῦ του, εἶναι τέκνον τοῦ πατέρα του». (108)

«Ὁ ἄρχων, ὁ ὁποῖος εἶναι τέκνον τοῦ πατέρα του, εἶναι πατέρας τοῦ λαοῦ του». (109)

(1) Καίτοι κατ' οὐσίαν θεωρεῖ ἴσους τοὺς ἀνθρώπους: Προβλ. «Πάντες οἱ ἄνθρωποι εἶναι ἴσοι κατὰ τὴν φύσιν αὐτῶν» (in ihrem Wesen...).. (11).

«Ὁ ὑπῆκοος, ὁ ὁποῖος εἶναι τέκνον τοῦ Θεοῦ του, εἶναι τέκνον τοῦ πατέρα του». (110)

«Ὁ ὑπῆκοος, ὁ ὁποῖος εἶναι τέκνον τοῦ πατέρα του, εἶναι τέκνον τοῦ ἄρχοντός του». (111)

«*Τάξις τῶν ἀρχόντων*, εἰκὼν τοῦ Θεοῦ, πατέρα τοῦ ἔθνους. *Τάξις τῶν ὑπηκόων*, παιδιὰ τῶν ἀρχόντων, παιδιὰ τοῦ Θεοῦ. Πόσον μαλακὸν καὶ δυνατόν καὶ λεπτὸν εἶναι τὸ σύμπλεγμα τοῦτο τῶν φυσικῶν σχέσεων τῆς ἀνθρωπότητος!» (112)

«Ὡ ἀνθρωπότης, ἐν τῇ μεγαλειότητί σου!» (1) (113)

Πάντως, κατὰ τὰν ἀνωτέρω, αἱ σχέσεις τῶν ἀρχόντων πρὸς τοὺς ὑπηκόους πρέπει νὰ εἶναι ὡς αἱ σχέσεις τοῦ πατέρα πρὸς τὰ τέκνα καὶ τὰνάπαλιν. (Σχετικῶς ἰδὲ ἀνωτέρω καὶ ἀφορισμὸν 59).

3) *Ἡ ἀρχὴ τῆς θρησκευτικότητος.*

Ἐνταῦθα *προβάλλει κυρίαρχος ἡ σκέψις: «εἴμεθα τέκνα τοῦ Θεοῦ»*. Ταύτην διετήρησε ζωντανὴν κατ' ἅπαντα τὸν βίον του. Καίτοι δὲ ἐμφανίζει ποιάνα τινα ἀδυναμίαν πρὸς θεωρητικὴν συστηματοποίησιν τῆς ὡς ἄνω ἀρχῆς, οὐχ ἥττον *βλέπομεν ἐνταῦθα τὸν Πεσταλότσην συλλαμβάνοντα τὴν ἐννοίαν τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ προορισμοῦ του, διὰ τῆς σχέσεως Θεοῦ-ἀνθρώπου μέσῳ τῆς ἀγάπης, ὅπως συμβαίνει καὶ εἰς τὰς σχέσεις γονέων-τέκνων, καὶ δὴ μητέρας-τέκνων*.

Σχετικῶς προβλ. 70 καὶ ἐξῆς καὶ 100 καὶ ἐξῆς, ἐκ τῶν ὁποίων μεταφέρομεν π. χ. τὰ κάτωθι:

«Ὁ Θεός, πατέρας τῆς οἰκογενείας σου, πηγὴ τῆς εὐτυχίας σου. Ὁ Θεὸς πατέρας σου. Εἰς τὴν πίστιν αὐτὴν εὐρίσκεις ἡσυχίαν, δύναμιν, σοφίαν, τὴν ὁποίαν καμμία δύναμις, κανεὶς τάφος δὲν ἡμπορεῖ νὰ κρημνίσῃ ἐντός σου» (73).

«Ὁ Θεὸς πατέρας τῶν ἀνθρώπων, ὁ ἄνθρωπος τέκνον τοῦ Θεοῦ. Ἡ σχέση αὕτη εἶναι τὸ καθαρὸν ὑποκείμενον τῆς πίστεως» (100).

«Πατρικὸν συναίσθημα καὶ νῦκτον συναίσθημα, ἡ εὐλογία τοῦ οἴκου σου, ὦ ἄνθρωπε, εἶναι συνέπεια τῆς πίστεως» (102).

«Ἡ πίστις πρὸς τὸν πατέρα μου, τέκνον τοῦ Θεοῦ, ὁδηγεῖ εἰς τὴν μόρφωσιν τῆς πίστεώς μου πρὸς τὸν Θεόν» (104).

«Ἡ πίστις μου πρὸς τὸν Θεὸν ἀποτελεῖ ἐγγύησιν διὰ τὴν πίστιν πρὸς τὸν πατέρα μου καὶ διὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῶν καθηκόντων μου πρὸς τὴν οἰκονομειάν μου» (105).

«Ἡ πίστις πρὸς τὸν Θεὸν εἶναι ἡ πηγὴ παντὸς ἀγνοῦ πατρικοῦ καὶ ἀδελφικοῦ συναισθήματος τῶν ἀνθρώπων, ἡ πηγὴ πάσης δικαιοσύνης» (127). Καὶ περαιτέρω:

«Πίστις τοῦ λαοῦ εἰς τὸν Θεὸν εἶναι ἡ πηγὴ πάσης ἀγνῆς ἐθνικῆς ἀρετῆς, πάσης λαϊκῆς εὐτυχίας καὶ πάσης λαϊκῆς δυνάμεως» (134).

«Ἡ δικαιοσύνη ἐν ταῖς οἰκογενειακαῖς σχέσεσιν, ἥτις εἶναι ἡ μεγίστη καὶ ἀγνοτάτη δικαιοσύνη, ἔχει ὡς πηγὴν τῆς μόνον τὴν ἀγάπην» (176)...

«*Καὶ ἡ πηγὴ τῆς δικαιοσύνης καὶ πάσης ἐν τῷ κόσμῳ εὐτυχίας, ἡ πηγὴ τῆς ἀγάπης καὶ τῶν συναισθημάτων ἀδελφότητος μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων, στηρίζεται ἐπὶ τῆς μεγάλης ἰδέας τῆς θρησκείας, ὅτι εἴμεθα τέκνα τοῦ Θεοῦ, καὶ ὅτι ἡ πίστις εἰς τὴν ἀλήθειαν αὐτὴν ἀποτελεῖ τὸ ἀσφαλὲς θεμέλιον πάσης εὐλογίας τοῦ κόσμου*...» (179).

(Ἀκολουθεῖ)

(1) Κατὰ τὴν μετάφρασιν προσεπαθήσαμεν νὰ διατηρήσωμεν τὸ ὕψος τοῦ Πεσταλότση.

ΝΙΚΟΛΑΟΥ Β. ΤΩΜΑΔΑΚΗ

Η ΛΟΓΙΑ ΠΑΡΑΔΟΣΙΣ ΚΑΙ Η ΑΠΟΤΥΧΟΥΣΑ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΙΣ

Δὲν νομίζω ὅτι αἱ κρίσεις αὗται, τὰς ὁποίας διέρχεται τὸ Ἑλληνικὸν Ἔθνος εἶναι αἱ ἐνδεδειγμέναι διὰ τὴν συζήτησιν τοῦ γλωσσικοῦ ζητήματος καὶ μάλιστα ὅταν ἡ συζήτης αὕτη κάθῃ ἄλλο παρὰ τὸ Ἔθνος ἐξυτηρητῇ. Ἀλλὰ δὲν θέλω νὰ πιστεύω ὅτι καὶ τὸ νὰ παρερχώμεθα ἐν σιγῇ ὅσα ἰσχυρίζονται ἄνδρες λόγιοι ὑπὸ τῆς Πολιτείας ἀνεγνωρισμένοι ὡς ταγοὶ καὶ διὰ τῆς συμμετοχῆς των εἰς τὸ ἀνώτατον πνευματικὸν μας ἴδρυμα, τὴν Ἀκαδημίαν, ὅπου ἐκπροσωποῦν τὸν λογοτεχνικὸν κόσμον, ὅσα ἰσχυρίζονται καὶ ὑποστηρίζουν ἐπιπόλαια σχετικὰ μὲ τὴν ἐκπαίδευσιν καὶ τὴν γλῶσσαν, συντελεῖ εἰς τὴν βελτίωσιν τῆς καταστάσεως. Ἐπὶ πλεόν ἢ ἐπικρατοῦσα ἐν Ἑλλάδι σύγχυσις περὶ τὸ περιεχόμενον τοῦ ὅρου **ἐθνικόφρων** πρέπει νὰ διαλυθῇ καὶ εἰς τὴν ἰδεολογίαν ἡμῶν πρέπει ὀρισμένον περιεχόμενον νὰ δοθῇ, οὐχὶ διὰ νὰ εὐρισκώμεθα πρὸ τοῦ παραδόξου θεάματος οἱ φυσικοὶ σύμμαχοι καὶ ἐκτροφεῖς τοῦ κομμουνισμοῦ ἐν τῷ τόπῳ νὰ παρουσιάζωνται σήμερον ὡς δίδωται του καὶ ὑπερασπισταὶ τῆς Ἑλληνικῆς πίστεως. Ἡ ἐκκαθάρισις αὕτη δὲν δύναται νὰ βλάψῃ οὐδ' ἐν μέσῳ τοῦ ἀγῶνος ὑπὲρ τοῦ Ἑθνους πραγματουμένη, οὐδὲ θίγουσα τοὺς ὑψηλὰ ἰσταμένους καὶ οἰονεὶ ἐμπορευομένους τὰ ἐθνικὰ σύμβολα.

Ὅταν εἰς ἀγῶνα περὶ τοῦ μέλλοντος τοῦ Ἑθνους καὶ τῆς ὑπάρξεως τῆς Ἑλληνικῆς Φυλῆς κρίνεται, ὡς συμβαίνει σήμερον, δὲν δύναται νὰ ὑπάρξουν πνευματικοὶ ἄνθρωποι οὐδέτεροι καὶ κλειστὸν ἔχοντες τὸ στόμα. Ὅσοι δὲν προσεχώρησαν πρὸς τὸν σλαβισμόν καὶ τὰ ἐντόπια ὄργανα αὐτοῦ, θὰ πολεμήσουν ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος, δηλαδὴ ὑπὲρ τῆς **ἐθνικῆς παραδόσεως** καὶ ὑπὲρ τῶν δικαιωμάτων τοῦ Ἑθνους. Μεταξὺ τῶν πολεμιστῶν δὲν ἐπιτρέπεται νὰ ὑπάρξουν οὔτε δειλοὶ οὔτε δολιοφθορεῖς. Δειλοὶ δ' ἀναμφισβητήτως εἶναι ὅσοι ἐξ ὑπολογισμοῦ ἢ ἐξ ἐθνικῆς ὑποτάσεως ἀνέχονται τὸν ἐχθρὸν καὶ ὑποβοηθοῦν τὰ ὄργανα αὐτοῦ. Καὶ δολιοφθορεῖς εἶναι ὅσοι καλυπτόμενοι ὑπὸ τὸ ἔνδυμα τοῦ ἐθνικόφρονος διασποῦν τὸν ἀγῶνα καὶ σείουν τὰ ἰδεολογικὰ θεμέλια ἐπὶ τῶν ὁποίων βασίζεται ἡ δικαιοσύνη αὐτοῦ. Πρώτιστον δὲ καθήκον ἡμῶν εἶναι νὰ κτυπήσωμεν τοὺς δειλοὺς καὶ τοὺς δολιοφθορεῖς καὶ νὰ διαχωρίσωμεν ἀπ' αὐτῶν τὰ πινάκιά μας. Ὁ ἐχθρὸς ὁ φανερός ἀντιμετωπίζει τὰς λόγχας τοῦ ἐθνικοῦ στρατοῦ. Ὁ ὑπουλός ἐχθρὸς τῶν δειλῶν, τῶν ἀνικάνων καὶ τῶν ἐπιζημιῶν πρέπει ν' ἀποκαλυφθῇ. Καὶ ἀπὸ κανένα ἐξ ἡμῶν δὲν πρέπει νὰ λείψῃ τὸ ἠθικὸν θάρος νὰ ζητήσωμεν τὴν ἀπομάκρυνσιν ἀπὸ τὰς τάξεις ἡμῶν ἀνθρώπων παλιμβούλων, συμφεροντολόγων, ἐμπορευομένων τὸν ἐθνικισμόν, χθεσινῶν ἐκτροφῶν τῶν ἀριστερῶν, οἱ ὁποῖοι οὔτε ἀπέναντι τῶν ἐσωτερικῶν μας ἐρίδων ἐτήρησαν ποτὲ στάσιν συνεπῆ, οὔτε ἀπέναντι αὐτοῦ τοῦ κατακτητοῦ ἐδειλίασαν νὰ κάμψουν τὴν προσφορωτάτην εἰς ὑποκλίσεις ὅαριν αὐτῶν. Τί τὸ ὄφελος ὅτι οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ ὁμιλοῦν σήμερον ὑπὲρ τοῦ Ἑθνους, ὅταν διὰ τοῦ παραδείγματος τῆς παλιμβουλίας αὐτῶν ἐδίδαξαν τὴν ρευστότητα καὶ τὴν καιροσκοπίαν; Σήμερον χρειάζομεθα χαρακτηῖρας. Καὶ χαρακτηῖρες δὲν μορφώνονται μὲ τὴν ἀναντίρρητον λογοτεχνικὴν ἱκανότητα καὶ τὰς πνευματώδεις ἀκροβασίας τοῦ διαδοχικῶς βασιλόφρονος, δημοκράτου, σοσιαλιστοῦ, θανμαστοῦ τῆς δικτατορίας καὶ πολλῶν ἄλλων κ. Σπύρου Μελά, διότι περὶ αὐτοῦ θὰ γίνῃ περαιτέρω λόγος.

* *

Εἰς τὴν χορείαν τῶν λογοτεχνικῶν ἐπιθεωρήσεων, αἱ ὁποῖαι μονοπωλοῦν τὴν πνευματικὴν κίνησιν τοῦ τόπου (ὡς ἐὰν μὴ ἦτο πνευματικὴ ἢ κίνησις ἢ προερχομένη ἐκ μέρους τῆς στρατευομένης ἐπιστήμης καὶ τῶν σοβαρῶν γραμμάτων), προσετέθη ἀπὸ τινος περιοδικὸν μὲ κυανόλευκον ἐξώφυλλον καὶ τὸν ἐλκυστικὸν τίτλον «Ἑλληνικὴ Δημιουργία». Τὸ περιοδικὸν τοῦτο διευθύνει ὁ πανευφυέστατος

ἀκαδημαϊκὸς κ. Σπύρος Μελάς, ἐκδότης τῆς ἄλλοτε ποτε «Ἰδέας» καὶ ἰδεολογικὸς μαχητὴς παρουσιαζόμενος εἰς τὸν πνευματικὸν στίβον τῆς σήμερον. Ὁ δὲ κ. Μελάς δὲν φιλοδοξεῖ ἁπλῶς νὰ παρουσιάσῃ τὰ ἔργα τῆς γραφικῆς του εὐροίας καὶ τοὺς στίχους καὶ τὰ πεζὰ τῶν χιλιάδων τινῶν ἀναφαινόμενων νεοελλήνων λογοτεχνῶν καὶ τὰς αἰσθητικὰς ἀπόψεις περὶ λόγου καὶ τέχνης τῶν ἀξιοτίμων συνεργατῶν του, ἀλλ' ἔρχεται τιμητῆς τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ ἡμῶν συστήματος καὶ ἀμείλικτος ρυθμιστῆς τῆς γλωσσικῆς ἀντιθέσεως. Καὶ ταῦτα πάντα ἐν ὀνόματι τοῦ Ἑθνους τὸ ὁποῖον θέλει ὁ κ. ἀκαδημαϊκὸς νὰ σώσῃ διὰ τῆς κυανολεύκου δεκαπενθημέρου αὐτοῦ ἐπιθεωρήσεως.

Εἰς δύο του προγραμματικὰ ἄρθρα «Καινούργιο Ξεκίνημα» (15 Φεβρουαρίου) καὶ «Ἡ Χρειακοπία τῆς Παιδείας» (1 Μαρτίου) ἔθηκε τὸν θεμέλιον λίθον τῆς πολιτικῆς του ὁ κ. διευθυντῆς, ὁ ὁποῖος θεμέλιος δύναται νὰ συνοψισθῇ εἰς δύο τινά:

α') Ἀδιαλλαξία εἰς τὸ γλωσσικὸν ζήτημα. Μόνον ἡ δημοτικὴ γλῶσσα ἡμπορεῖ νὰ εἶναι ὁ φορὸς τοῦ νεοελληνικοῦ πολιτισμοῦ. Ἡ καθαρεύουσα εἶναι ἡ αἰτία τῆς ἐλλείψεως πνευματικῆς ζωῆς καὶ φιλοσοφίας ἐν Ἑλλάδι. Μόνον κατ' ἀνοχήν δέχεται συνεργασίαν εἰς λογίαν γλῶσσαν.

β') Ἡ παιδεία μας ἐχρεωκόπησεν. Ἡ γλωσσικὴ μεταρρύθμισις ἐγένετο ἀντικείμενον ἐκμεταλλεύσεως ὑπὸ τῶν κομμουνιστῶν, οἱ ὁποῖοι ἐξεγέλασαν τὸν κ. Δελμούζον. Μόνος ὁ κ. Δελμούζος εἶναι ἱκανὸς ν' ἀναμορφώσῃ ἐκπαιδευτικῶς τὸ Ἔθνος. Εἰς αὐτὸν πρέπει νὰ παραδώσωμεν πάλιν τὴν ἐκπαίδευσιν.

* *

Ὁ γράφων τὸ παρὸν ἐπανειλημμένως καὶ ἐπὶ πολλὰ ἔτη μετεχειρίσθη τὴν δημοτικὴν γλῶσσαν εἰς λογοτεχνικὰ κείμενα καὶ εἰς ἄρθρα σχετικὰ μὲ τὴν Νεοελληνικὴν Λογοτεχνίαν, ἐπομένως δὲν εἶναι ἐχθρὸς αὐτῆς. Ἀλλὰ πάντοτε διέστειλε τὸ γλωσσικὸν ζήτημα ἀπὸ τὴν ὀχλοκρατικὴν πολιτικὴν τῶν μαλλιαρῶν, οἱ ὁποῖοι προφασίζόμενοι τὴν γλωσσικὴν ὀρθοδοξίαν ἐπεδίωξαν νὰ καταλάβουν ἐπικαίρους θέσεις ἐν τῇ ἐκπαίδευσί γενικῶς καὶ νὰ καρπωθοῦν ὀφελῆ τῶν ὁποίων δὲν ἦσαν ἄλλως ἄξιοι. Νομίζει λοιπὸν ὁ γράφων, χωρὶς ν' ἀσκήσῃ οἰανδὴ ποτε γλωσσικὴν πολιτικὴν, ὅτι ἀναχρονιστικαὶ καὶ παρελθοντολογικαὶ ὅλως εἶναι αἱ ἀπόψεις περὶ γλώσσης τὰς ὁποίας θέλει νὰ ὑποστηρίξῃ ὁ κ. Μελάς. Τὸ φαινόμενον τῆς Ἑλληνικῆς **διγλωσσίας** εἶναι παλαιὸν ὅσον καὶ τὸ Ἔθνος ἡμῶν καὶ δὲν πρόκειται νὰ λήξῃ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας. Παραλλήλως πρὸς τὴν λογίαν παράδοσιν ὑπῆρχε πάντοτε καὶ ἡ δημώδης. Οὐδεὶς ἀμφισβητεῖ τὰ δικαιώματα τῆς ἀληθοῦς δημώδους παραδόσεως εἰς τὴν λογοτεχνίαν καὶ εἰς τὴν ζωὴν τοῦ Ἑθνους. Ἀλλὰ παραλλήλως ἡ λογία παράδοσις—ἀντιπροσωπευομένη σήμερον ὑπὸ ἀπλοποιουμένης καὶ δημοτικῆς, ὡς πρὸς τὴν σύνταξιν, καθαρευούσης γλώσσης—εἶναι ἐν καθεστῶς συνυφασμένον μὲ τὴν ἱστορίαν τοῦ Ἑθνους καὶ μὴ δυνάμενον οὔτε νὰ παροραθῇ οὔτε ν' ἀνατραπῇ. Οὐδεὶς ἀπαιτεῖ ἀπὸ τὸν κ. Μελά νὰ γράψῃ τὰ χρονολογήματα του καὶ τὰς κομφοδίας του εἰς καθαρεύουσαν. Ἀλλ' αἱ προσάθειαι νὰ γραφῇ ἡ ἐπιστήμη εἰς δημώδη γλῶσσαν δὲν πρέπει νὰ διατάσσωνται νὰ εἴπωμεν, ὅτι ὄχι μόνον ἐνίσχυνται, ἀλλὰ κυριολεκτικῶς ἀπέτυχον, ἀφοῦ ἡ δημοτικὴ γλῶσσα, ἀκαλλιέργητος ὡς εἶναι, δανεῖζεται καὶ τὸ λεκτικὸν καὶ ἐν πολλοῖς τὸ τυπικὸν καὶ τὴν σύνταξιν τῆς καθαρευούσης διὰ νὰ ἐπαρκεσθῇ εἰς τὴν ἔκφρασιν τῶν διανοημάτων ἀκριβολογικῶς. Ἡ γλῶσσα τῆς καρδίας δὲν ἀρκεῖ πάντοτε διὰ νὰ ἐκφράσῃ τοῦ νοῦ τὰ διανοήματα. Ἡ ἀσάφεια ἢ παρεπομένη τῆς χρήσεως τῆς δημοτικῆς εἰς τὴν ἐπιστήμην θὰ ἔπρεπε νὰ μᾶς εἶχε πείσει ὅτι τὸ πείραμα ἀπέτυχεν. Δὲν βλέπω δὲ διατί θὰ διεκόπταμεν τὴν παράδοσιν χλιετηρίδων ὁλοκλήρων διὰ τῆς ἐπιδιώξεως τῆς ἐνότητος τῆς γραφομένης καὶ τῆς ὁμιλουμένης. Ἡ τοιαύτη σύμπτωσις δὲν φαίνεται ὅτι θὰ ἐπέλθῃ ποτέ.

Ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον εὐκόλως διαπιστώνομεν σήμερον εἶναι ὅτι ἡ γραφομένη δημοτικὴ ὡς γράφεται κάθε ἄλλο παρὰ φυσικὴ καὶ ἀβίαστος γλῶσσα εἶναι (ὡς ἡ τῆς

κοινῆς ὁμιλίας) καὶ τὸ κυριώτερον δὲν εἶναι περισσότερον εὐκολονόητος ἀπὸ τὸν λαόν. Ὁ λαὸς δὲν πρόκειται οὔτε μεταφυσικὴν οὔτε ἀλγεβρὰν οὔτε δογματικὴν νὰ ἐννοήσῃ οὔτε εἰς τὰς πολυπλόκους σχέσεις τοῦ δικαίου νὰ ἐμβαθύνῃ μὲ τὴν κατάργησιν τῶν τριτοκλίτων. Ὁ γλωσσικὸς φανατισμὸς τῶν ὑπολειμμάτων τῶν νουμαδικῶν μαλλιαρῶν κάθε ἄλλο παρὰ συντελεῖ εἰς τὴν μόρφωσιν τοῦ ἔθνους. Ἀπλῶς διασπᾷ τὴν παράδοσιν καὶ καθιστᾷ τοὺς φανατικοὺς ἀγραμμάτους. Κακῶς, κάκιστα, πλείστοι ὅσοι ἐκπαιδευτικοὶ περιώρισαν τὴν γλωσσικὴν μόρφωσιν τῶν μαθητῶν εἰς μόνην τὴν δημοτικὴν καὶ ἐφαντίσαν τὰ παιδιὰ ὥστε νὰ μὴ ἐκμανθάνουν τὴν λογίαν γλῶσσαν. Αὐτὸ εἶναι βέβαια εἰς βάρος τῶν ἀμορφῶτων αὐτῶν μαθητῶν καὶ εἰς βάρος τῆς συνεχείας τῆς παραδόσεως.

Δὲν εἶναι δύσκολον νὰ ἐννοηθῇ ὅτι ἡ παράδοσις εἶναι ἐνιαία. Μὲ τὸ νὰ καταργῶμεν τοὺς τόνους ἢ νὰ ἀγνοῶμεν ὀλόκληρον τὴν φιλολογίαν τὴν γραφεῖσαν εἰς τὴν λογίαν γλῶσσαν, μὲ τὸ ν' ἀπομακρύνωμεν τοὺς μαθητὰς ἀπὸ τὴν κατοχὴν τῆς λογίας γλώσσης, κόπτομεν τὸν δεσμὸν πρὸς τὸ χθές. Οὐδεὶς δὲ ἐθνικιστὴς πραγματικὸς θὰ φαντασθῇ ὅτι εἶναι ἐν τάξει πρὸς τὴν συνείδησίν του, ὅταν διακόπτῃ τὸν κρίκον τῆς παραδόσεως καὶ μάλιστα ὅταν εἰς τὴν γλῶσσαν αὐτὴν τὴν λογίαν τῆς παραδόσεως ἔχουν γραφῇ τὰ κυριώτερα τῶν ἔργων ἐπὶ τῶν ὁποίων δύνανται νὰ βασισθῇ ἡ ἐθνικὴ μας μόρφωσις. Διότι μόνον εἰς τὰ τραγούδια, εἰς τὸ συναίσθημα δηλονότι, δὲν εἶναι δυνατόν νὰ στηριχθῇ ἡ ἀγωγή.

Γλωσσικὸν ζήτημα σήμερον συζητούμενον εἶναι ἀναχρονισμὸς καὶ ὀπισθοδρομία. Ἡ ἀληθινὴ δημοτικὴ γλῶσσα ὡς γλῶσσα τῆς λογοτεχνίας καὶ καλλιεργείται καὶ τιμᾶται. Παράλληλως πρέπει νὰ εἶναι σεβαστὴ ἡ λογία παράδοσις καὶ νὰ θεωρηθῇ ματαία ἡ προσπάθεια ἐξαλείψεως τῆς διγλωσσίας, ἐλληνικοῦ παλαιότητας φαινομένου, τὸ ὁποῖον, ὅσονδήποτε καὶ ἂν δυσχεραίνῃ τὴν διδασκαλίαν (καὶ μάλιστα ἐκείνων οἱ ὁποῖοι δὲν ἔχουν ἀρτίαν μόρφωσιν τῆς ἱστορικῶς ἐνιαίας Ἑλληνικῆς γλώσσης), εἶναι πραγματικότης μὴ δυναμένη νὰ παραγνωρισθῇ.

Ἡ λεγομένη «μεταρρύθμισις» δὲν ἠρκέσθη μόνον εἰς τὴν γλωσσικὴν μεταβολήν. Διέθεσε δυσμενῶς ἀπέναντι τοῦ πολιτισμοῦ τῆς παραδόσεως καὶ τοῖς διδάσκοντας καὶ τοὺς διδασκόμενους. Ἐπὶ τριάκοντα καὶ πλέον ἔτη συκοφαντεῖ ἐνώπιον τοῦ μεγάλου κοινοῦ τοὺς ἐκπροσώπους τῆς συντηρητικῆς παρατάξεως, οἱ ὁποῖοι ἐμμένουν εἰς τὴν διαφύλαξιν τῶν παραδεδομένων, τῆς Ὁρθοκείας, τῆς Γλώσσης καὶ τῆς Ἰδέας τοῦ ἔθνους, ὡς μουχλιασμένους καὶ ξεπερασμένους! Ἀπέναντι τοῦ κατὰ παράδοσιν Ἑλληνικοῦ ἀνθρωπισμοῦ ἀντέταξε ἐπαναστατικὸν πνεῦμα καταφρονήσεως τῶν ἐθνικῶν ἀξιών καὶ θαυμασμοῦ τοῦ ἀχρόου ἠθικῶς καὶ ἐθνικῶς, ὡραίου. Ἐργον τῆς μεταρρυθμίσεως εἶναι ἡ ὑποκατάστασις τῆς ὑγιоῦς ἀνωτέρας ἠθικῆς πνοῆς διὰ τοῦ αἰσθητισμοῦ καὶ ἐπομένως τῆς ἀδιαφορίας πρὸς τὴν ἠθικὴν παράδοσιν τοῦ ἔθνους εἰς δόγμα, χάριν ἐνὸς ξεβαμμένου εὐρωπαϊσμοῦ, λαμβάνοντος τὰς ἐκφυσιτικὰς ὕψεις τῆς κοινωνιολογίας καὶ τῆς ἐσωτερικῆς ἀναλύσεως. Ἡ μεταρρύθμισις καὶ οἱ φίλοι τῆς παρέβλεψαν ὅτι τὴν δημοτικὴν γλῶσσαν ἐγνώριζον καὶ ἐμελέτησαν οἱ κορυφαῖοι ἐκπρόσωποι τῆς παραδόσεως, ὅπως ὁ Κοραΐς, ὁ Κόντος καὶ ὁ Γ. Ν. Χατζιδάκης, χωρὶς ἡ ἀναστροφή αὐτῶν μὲ τὴν δημώδη γλῶσσαν νὰ τοὺς κάμῃ νὰ εἰσηγηθῶν τὴν ἀπομάκρυνσιν ἀπὸ τὴν λογίαν παράδοσιν. Ἡ μεταρρύθμισις εἶναι ἐκείνη ἡ ὁποία ζητεῖ νὰ ἐπιβάλῃ τὴν ἀπὸ τοῦ 1888 (Γαξίδι τοῦ Ψυχάρη) κίνησιν τῶν μαλλιαρῶν ὡς σωτήριον σταθμὸν εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ ἔθνους, παραγνωρίζουσα ὅτι ὁ δημοτικισμὸς ἦτο παλαιότατος καὶ ὅτι ἤκμασε κατὰ τὸν 17ον αἰῶνα καὶ κατὰ τὴν Ἑλληνικὴν Ἐπανάστασιν, παραπλεύρως πρὸς τὴν ἀκμὴν τῆς λογίας παραδόσεως. Ὅτε ἐγράφετο ὁ Ἐρωτόκριτος καὶ ὁ Ὑμνος εἰς τὴν Ἐλευθερίαν οὐδεὶς διανοεῖτο ὅτι ἔπρεπε νὰ ὑποχρεωθῇ ἡ Ἐκκλησία ἢ ἡ Πολιτεία νὰ συντάξουν εἰς τὸ τυπικὸν καὶ μὲ τὸ λεκτικὸν τῆς δημώδους γλώσσης τὰ ἔγγραφα τῶν.

Ἡ μεταρρύθμισις εἶναι ἡ ὑποσχεθεῖσα νὰ μορφώσῃ τὸ ἔθνος τὸ ὁποῖον δῆθεν ἐκράτει τυφλὸν ἢ παράδοσις. Κατὰ ποῖον τρόπον τὸ ἐμόρφωσεν εἶναι πασίδηλον. Οἱ ἀγράμματοι ἐπληθύνθησαν, αἱ ἐπιστῆμαι κατέπεσαν, τὸ ἦθος κατέ-

στη ἐλαστικώτερον, ἀπειροπληθὲς προλεταριάτον τοῦ πνεύματος, διακρινόμενον διὰ πραγματικὴν πτωχείαν πνεύματος, οὐδὲν ἄλλο ὄνειροπολεῖ ἢ παρασιτικὴν του τακτοποίησιν εἰς βάρος τοῦ δημοσίου προϋπολογισμοῦ. Ἡ χρυσὴ ἐποχὴ τῆς μορφώσεως ἀπὸ τῆς ἀνωτάτης μέχρι τῆς κατωτάτης παιδείας—ἂν κριθῇ ἀπὸ τὰ καθόλου ἀποτελέσματα αὐτῆς—δὲν πρέπει νὰ εἶναι ἢ μετὰ τὸ 1917. Ἡ κάμψις ἤρχισεν ἀφότου ὁ ἀγὼν τῶν μαλλιαρῶν ἐστράφη ἐμμέσως πρὸς καταπολέμησιν τῆς κλασσικῆς μορφώσεως. Εἴτε θέλομεν εἴτε οὐ, δὲν ἔχομεν ἀκόμη νεοελληνικὰ δημιουργήματα παιδευτικῆς ἀξίας ἴσης πρὸς τὰ ἀθάνατα δημιουργήματα τοῦ κλασσικοῦ πολιτισμοῦ. Εἶναι δὲ τοῦτο εὐνόητον, ἀφοῦ ἀπὸ ἀνερωματίστους καὶ ἀνελληνίστους λογοτέχναις, μακρὰν τῆς κλασσικῆς παιδείας καὶ τοῦ ὑγιоῦς φιλοσοφικοῦ στοχασμοῦ, δὲν πρέτει ν' ἀναμένωμεν λογοτεχνικὰ ἐπιτεύγματα δυνάμενα νὰ ἐκπροσωπήσουν τὴν ψυχὴν τοῦ ἔθνους καὶ νὰ παιδαγωγήσουν αὐτὸ καὶ νὰ ἐπιβληθῶν καὶ ἐξωτερικῶς, ἐπισύροντα τὴν προσοχὴν τοῦ πεπολιτισμένου κόσμου. Ἐνώπιον τῆς Εὐρώπης φερόμεθα διαφημιζόντες ἰσχνὴν λογοτεχνίαν καὶ ἀναιμικὴν φιλοσοφικὴν κίνησιν, ἀγνοοῦντες δὲ τὴν συνέχειαν λαμπρᾶς πνευματικῆς παραδόσεως, οἷα ἡ λογία.

Ἡ γλωσσικὴ μεταρρύθμισις δὲν εἶναι τι νέον, πανάκεια διαφημιζομένη ὑπὸ τοῦ κ. Μελά ἀρχομένου τοῦ 1948. Διότι ἀπὸ τριακονταετίας καὶ πλέον ἐφηγέσθη καὶ δυστυχῶς ἀπέδωσε τοὺς καρπούς τῆς: ἀπὸ μὲν τῆς ἀπόψεως τῆς μορφώσεως σύγχυσις καὶ πτώσις τοῦ μορφωτικοῦ ἐπιπέδου, ἀπὸ δὲ τῆς πολιτικῆς ἀπόψεως ἐκτροπὴ τῶν ἐκμεταλλευθέντων τὴν μεταρρύθμισιν κομμουνιστῶν, ὀδηγήσασα εἰς ἀναρχίαν, εἰς τὸν Δεκέμβριον καὶ εἰς τὸν ἀγῶνα ὑπὲρ τῶν Σλάβων. Δὲν θέλω νὰ εἶπω ὅτι ὅλοι οἱ ἐργασθέντες ὑπὲρ τῆς μεταρρυθμίσεως εἶχον σκοπὸν τὸ ἐπιτευχθὲν ἀποτέλεσμα. Ἀλλὰ φυσικὸν ἦτο νὰ φθάσωμεν ἐκεῖ, διὰ τῆς παραγνωρίσεως τῆς παραδόσεως καὶ τῆς ἐθνικῆς ἐνότητος. Τὸ νὰ ἔρχεται τώρα ὁ κ. Μελάς καὶ νὰ μᾶς λέγῃ ὅτι ὁ Δελμοῦζος ἐξηπατήθη ἀπὸ τὸν Γληνὸν ἄλλ' εἶναι ἀκόμη ὁ ἐνδεδειγμένος διὰ τὴν ἀναστήλωσιν τῆς παιδείας μας, αὐτὸ εἶναι δξύμωρον. Ποῖος μᾶς ἐγγυᾶται ὅτι ὁ κ. Δελμοῦζος, ὁ ὁποῖος ἠπατήθη ὅτε ἦτο νέος, δὲν θὰ ἀπατηθῇ τώρα ὅτε ἔδυσσε τὸ ἄστρον του; Ποῖας ἐγγυήσεις ἡμπορεῖ νὰ προσαγάγῃ ὁ κ. Μελάς; Καὶ διατί θὰ σωθῶμεν διὰ πειράματος ἤδη ἀποτυχόντος;

* *

Ὅστε ἡ Ἐκπαίδευσίς μας ὑγιαίνει καὶ δὲν ἀστοχεῖ; Κάθε ἄλλο. Μὲ τὸ νὰ διδάσκονται οἱ μαθηταὶ τῆς Μέσης τὰ λογοτεχνήματα τοῦ κ. Μελά (ἐνῶ ἀγνοοῦν τοὺς Ἀλεξανδρινούς, τοὺς Βυζαντινοὺς καὶ τοὺς τῆς τουρκοκρατίας συγγραφεῖς τῆς παραδόσεως) δὲν ἔγιναν βέβαια περισσότερον λόγοι οὔτε περισσότερον Ἑλληνες. Ἐὰν θὰ ἠθέλαμεν παιδεῖαν ἐθνικὴν πραγματικὴν, θὰ ἔπρεπε νὰ ἐνισχύσωμεν τὴν κλασσικὴν μόρφωσιν τῶν Ἑλληνοπαίδων. Θὰ ἔπρεπε νὰ παύσῃ ὁ ἀνόητος φανατισμὸς ἐπὶ τοῦ γλωσσικοῦ ζητήματος καὶ τὸ γλωσσεμπόριον τοῦ δημοτικισμοῦ. Θὰ ἔπρεπε νὰ ἐπιδιόκριναν τὴν ἑλπίαν καὶ ἀρχαῖα καὶ μέσα καὶ νέα. Θὰ ἔπρεπε νὰ ἐσέβετο τὴν ἐθνικὴν παράδοσιν, ἡ ὁποία εἶναι ἐνιαία καὶ δὲν τεμαχίζεται. Θὰ ἔπρεπε τέλος νὰ λείψουν οἱ κομπογιαννίται ἐκπαιδευτικοί, οἱ ἀπὸ τρίποδος κοινωνιολόγοι οἱ ἐτοιμοὶ νὰ διορθώσουν τὰ κακῶς ἔχοντα διὰ τῆς ἀνασκαλεύσεως τοῦ γλωσσικοῦ καὶ διὰ τῆς ἐπαπειλουμένης δευτέρας ἐπιδημίας μεταρρυθμίτιδος καὶ διὰ τῆς δελμουζικῆς. Διαφορετικὰ σκεπτόμενοι ἴδομεν ὅπλα εἰς τοὺς ὁποίους πολεμοῦμεν κομμουνιστὰς. Καὶ αὐτὸ ἀσφαλῶς δὲν θὰ θέλῃ νὰ τὸ πράξῃ ὁ παλίμβουλος κ. Μελάς, τοῦλάχιστον ὑπὸ τὴν παρούσαν αὐτοῦ μεταμόρφωσιν, διότι οὐδεὶς ἐγγυᾶται τί θὰ πιστεύῃ ὁ ἄνθρωπος εἰς τὸ μέλλον καὶ ὑπὲρ τίνων κυρίων θὰ γράφῃ καὶ θὰ μάχεται.

X. ΣΚΑΛΙΣΙΑΝΟΥ

Η ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΤΗΣ ΑΡΙΘΜΗΤΙΚΗΣ ΕΝ Τῇ Δ' ΤΑΞΕΙ ΤΟΥ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ

Κατὰ τὰς πρώτας ἡμέρας τοῦ 4ου σχολικοῦ ἔτους πρέπει νὰ ἐπαναληφθοῦν συντόμως αἱ ἀσκήσεις τοῦ προηγουμένου ἔτους ἐν τῷ πλαισίῳ τῶν ἀριθμῶν ἀπὸ 1—1000 κατὰ τὰ ἐν τῷ 6ῳ τεύχει τοῦ παρόντος λεχθέντα, οὕτως ὥστε νὰ βεβαιωθῇ ὁ διδάσκαλος ὅτι οἱ μαθηταὶ του εἶναι εἰς θέσιν νὰ ἀναγινώσκουν καὶ νὰ γράφουν πάντα ἀριθμὸν ἀπὸ τὸ 1—1000, ν' ἀναγνωρίζουν τὴν ἀξίαν ἑνὸς ἐκάστου ἐξ αὐτῶν καὶ τὰς σχέσεις του πρὸς τοὺς ἄλλους καὶ νὰ ἐκτελοῦν νοερῶς—ὅπου εἶναι δυνατόν—καὶ γραπτῶς τὰς τέσσαρας πράξεις τῆς ἀριθμητικῆς, λύοντες διάφορα προβλήματα. Ἀφοῦ βεβαιωθῇ περὶ ὧν τούτων ὁ διδάσκαλος, προβαίνει εἰς τὴν ἀσκήσιν τῶν μαθητῶν του εἰς τὰς τέσσαρας ἀριθμητικὰς πράξεις μετὰ ἀριθμοὺς ἀπὸ τοῦ 1000 καὶ ἄνω κατὰ τὴν ἐξῆς σειράν :

Α'—Αἰσθητοποίησις καὶ γραφή
ΔΙΑ ΨΗΦΙΩΝ ΤΩΝ ΑΡΙΘΜΩΝ ΑΠΟ 1000 ΚΑΙ ΑΝΩ

Ἐκαστος μαθητὴς ἔχει ὡς ἐποπτικὸν μέσον δέκα πινακίδας ἐξ 100 κύκλων * ἐκάστην, αἱ ὁποῖαι παρατιθέμεναι πλησίον ἀλλήλων αἰσθητοποιοῦν τὸν ἀριθμὸν 1000. Προκειμένου ἤδη νὰ αἰσθητοποιήσουν τοὺς ἐπέκεινα τοῦ 1000 ἀριθμοὺς, ἔχουν ἀνάγκην περισσοτέρων τῶν δέκα ἑκατοντάδων. Πρὸς τοῦτο οἱ μαθηταὶ συνεργαζόμενοι ἀνὰ δύο, ἡμποροῦν μετὰ τὰς εἴκοσι ἑκατοντάδας των νὰ αἰσθητοποιοῦν τοὺς ἀριθμοὺς ἀπὸ τοῦ 1000—2000 κατ' ἀρχάς.

Ἡ ἐργασία λαμβάνει χώραν ὡς ἐξῆς : 1ον) Ὁ διδάσκαλος ἀναγράφει ἐπὶ τοῦ πίνακος μετὰ ψηφία διαφόρους ἀριθμοὺς ἀπὸ τοῦ 1000 καὶ ἄνω, καὶ οἱ μαθηταὶ ἐκφωνοῦντες ἕκαστον ἐξ αὐτῶν τὸν αἰσθητοποιοῦν, συνεργαζόμενοι ἀνὰ δύο διὰ τῶν ἑκατοντάδων των. **Παράδειγμα :** Ὁ διδάσκαλος ἀναγράφει 1050, 1100, 1200, 1240, 1300, 1325 κ.ο.κ. καὶ οἱ μαθηταὶ παραθέτουν δέκα ἑκατοντάδας καὶ πενήντα κύκλους, ἑνδεκα ἑκατοντάδας, δώδεκα ἑκατοντάδας, δώδεκα ἑκατοντάδας καὶ σαράντα κύκλους, δεκατρεῖς ἑκατοντάδας κ.ο.κ. 2ον) Ὁ διδάσκαλος ἐμφανίζει ἐπὶ τοῦ ἐποπτικοῦ μέσου διαφόρους ἄνω τοῦ 1000 ἀριθμοὺς καὶ οἱ μαθηταὶ τοὺς ἀναγνωρίζουν, τοὺς ἐκφωνοῦν καὶ τοὺς ἀναγράφουν εἰς τὰ τετράδια των διὰ ψηφίων.

Σημ. Κατὰ τὴν διὰ ψηφίων γραφὴν ὁ διδάσκαλος ἐφιστᾷ ἐκαστοτε τὴν προσοχὴν τῶν μαθητῶν εἰς τὴν ἀξίαν καὶ τὴν θέσιν ἐκάστου ψηφίου τῶν τετραψηφίων ἀριθμῶν, οἷον εἰς τὸν ἀριθμὸν 1325, ὅτι τὸ 1 εἶναι 1000, δηλαδὴ 10 ἑκατοντάδες κύκλων, τὸ 3 εἶναι 300 δηλαδὴ 3 ἑκατοντάδες κύκλων, τὸ 2 εἶναι 20 δηλαδὴ 2 δεκάδες κύκλων καὶ τέλος ὅτι τὸ 5 εἶναι 5 κύκλοι.

Ἵνα αἰσθητοποιήσουν ἔπειτα καὶ γράφουν τοὺς ἀπὸ 2000—3000 ἀριθμοὺς, ἐνώνουν ἀνὰ τρεῖς οἱ μαθηταὶ τὰς ἑκατοντάδας των καὶ προβαίνουν κατὰ τὸν αὐτόν, ὡς ἄνω, τρόπον εἰς τὰ ἀνωτέρω δύο εἶδη ἀσκήσεων. Διὰ τοὺς ἀπὸ 3000—4000 ἀριθμοὺς ἐνώνουν ἀνὰ τέσσαρες οἱ μαθηταὶ τὰς ἑκατοντάδας των κ.ο.κ., μέχρις οὗ φθάσουν συνεργαζόμενοι ἀνὰ δέκα εἰς τὴν αἰσθητοποίησιν καὶ γραφὴν τοῦ 1.000.000 καὶ περαιτέρω.

Β'—ΠΡΟΣΘΕΣΙΣ ΚΑΙ ΑΦΑΙΡΕΣΙΣ ΜΕ ΑΡΙΘΜΟΥΣ ΑΝΩ ΤΟΥ 1000 ΝΟΕΡΩΣ

α') Ὁ διδάσκαλος ἀναγράφει ἐπὶ τοῦ πίνακος ἀνὰ δύο καὶ μεταξὺ των τὸ σημεῖον τῆς προσθέσεως + διαφόρους τετραψηφίους ἀριθμοὺς, περιέχοντας μόνον χιλιάδας ἢ χιλιάδας καὶ ἑκατοντάδας, ὡς 3000+7000, 5400+6000, 7200

* Μετὰ δέκα τοιαύτας πινακίδας εἶναι ἐφωδιασμένον καὶ τὸ διὰ τοὺς μαθητὰς τῆς Δ' τάξεως προωρισμένον τεῦχος τῆς «Μεθοδικῆς Ἀριθμητικῆς» Χ. Σκαλισιάνου (ἐκδόσις δευτέρᾳ Π. Δημητράκου, Ἀθῆναι).

+5000, 4000+8700, 9300+3400 κ.ο.κ., καὶ οἱ μαθηταὶ προσθέτουν αὐτοὺς νοερῶς καὶ λέγουν καὶ γράφουν μετὰ ψηφία τὸ ἄθροισμα. Μετὰ πολλὰς τοιαύτας ἀσκήσεις ὁ διδάσκαλος γράφει ἀνὰ τρεῖς τοιοῦτους ἀριθμοὺς μετὰ τὸ σημεῖον τῆς προσθέσεως καὶ οἱ μαθηταὶ εὐρίσκουν νοερῶς καὶ λέγουν καὶ γράφουν μετὰ ψηφία τὸ ἄθροισμά των. Αὐτονόητον εἶναι ὅτι οἱ μαθηταὶ θὰ προσθέτουν ἀρχίζοντες ἀπὸ τὰς ἀνωτέρας μονάδας.

Ἀναγράφει ἔπειτα ἀνὰ τρεῖς ἀριθμοὺς πενταψηφίους, τετραψηφίους καὶ τριψηφίους ἀναμῖξ, περιέχοντας ἐνίοτε καὶ δεκάδας, οἷον 15400+5100+350 καὶ οἱ μαθηταὶ εὐρίσκουν νοερῶς, λέγουν καὶ γράφουν τὸ ἄθροισμα.

β) Ὁ διδάσκαλος ἀναγράφει ἀνὰ δύο τετραψηφίους ἀριθμοὺς περιέχοντας μόνον χιλιάδας ἢ χιλιάδας καὶ ἑκατοντάδας, ἐξ ὧν ὁ πρῶτος εἶναι μεγαλύτερος τοῦ δευτέρου, παρεμβάλλων μεταξὺ των τὸ σημεῖον τῆς ἀφαιρέσεως, — καὶ οἱ μαθηταὶ εὐρίσκουν νοερῶς, ἐκφωνοῦν καὶ ἀναγράφουν τὴν διαφορὰν. Οὕτω π.χ. ὁ διδάσκαλος ἀναγράφει 12000—6500, καὶ οἱ μαθηταὶ εὐρίσκουν νοερῶς, ἐκφωνοῦν καὶ γράφουν 5500. Τὸ αὐτὸ γίνεται κατόπιν καὶ μετὰ ἀριθμοὺς πενταψηφίους ἢ πενταψηφίον καὶ τετραψηφίον ἢ τετραψηφίον καὶ τριψηφίον.

Γ'—ΠΡΟΣΘΕΣΙΣ ΚΑΙ ΑΦΑΙΡΕΣΙΣ ΜΕ ΑΡΙΘΜΟΥΣ ΑΝΩ ΤΟΥ 1000 ΓΡΑΠΤΩΣ

Ἡ ἀνάγκη τῆς ἐκτελέσεως γραπτῶν πράξεων θὰ προκύψῃ διὰ τῆς προβολῆς ὑπὸ τοῦ διδασκάλου κατ' ἀρχὰς προβλημάτων μετὰ ἀριθμοὺς τετραψηφίους ἢ πενταψηφίους περιέχοντας καὶ δεκάδας καὶ μονάδας καὶ παρέχοντας ὡς ἐκ τούτου δυσκολίας εἰς τὴν λύσιν των διὰ νοερῶν πράξεων. Προκειμένου μάλιστα περὶ προσθέσεως, τινὲς τῶν προσθετέων δύνανται νὰ εἶναι καὶ τριψηφιοὶ καὶ διψηφιοὶ καὶ μονοψήφιοι, ὅπως προκειμένου περὶ ἀφαιρέσεως ὁ ἀφαιρετέος δύναται νὰ ἔχῃ πολὺ ὀλιγώτερα ψηφία ἀπὸ τὸν μειωτέον.

Ἀφοῦ ὁ διδάσκαλος προβάλῃ τὸ πρόβλημα, τὸ μόνον, εἰς τὸ ὁποῖον ὀφείλει νὰ ἐπιστήσῃ τὴν προσοχὴν τῶν μαθητῶν, εἶναι τὸ ν' ἀναγράφουν τοὺς ἀριθμοὺς τὸν ἕνα ὑπὸ τὸν ἄλλον, οὕτως ὥστε ἕκαστον τῶν ψηφίων των νὰ εὐρίσκειται εἰς τὴν οἰκείαν του στήλην.

Παραδείγματα : 1) Ἐνας ἔμπορος εἰσέπραξε τὴν μίαν ἡμέραν 5437 δραχμὰς, τὴν ἄλλην 3050 καὶ τὴν τρίτην 948. Πόσας εἰσέπραξεν ἐν ὅλῳ καὶ τὰς τρεῖς ἡμέρας :

2) Ἐνα φορτηγὸν ἀτμόπλοιοι εἶχε φορτίον 75870 δακάδας σίτου. Ἐξ αὐτῶν ἐξεφόρτωσεν εἰς ἕνα λιμένα 13560. Πόσαι δακάδες τοῦ ἔμειναν διὰ νὰ τὰς μεταφέρῃ ἄλλοῦ :

Ὁ διδάσκαλος εἰς τὸν πίνακα καὶ οἱ μαθηταὶ εἰς τὰ τετράδια των ἀναγράφουν τοὺς ἀριθμοὺς τὸν ἕνα κάτωθεν τοῦ ἄλλου καὶ οἱ τελευταῖοι ἐκτελοῦν τὴν πράξιν γραπτῶς καὶ εὐρίσκουν καὶ ἀναγράφουν ἐν πρὸς ἐν τὰ ψηφία τοῦ ἄθροισματος ἢ τοῦ ὑπολοίπου ἐπιβλεπόμενοι ἢ ἐλεγχόμενοι ὑπὸ τοῦ διδασκάλου κατ' ὅν τρόπον εἴπομεν καὶ ἐν τῇ Γ' τάξει.

Μετὰ πολλὰ τοιαῦτα προβλήματα λύουν καὶ σύνθετα τοιαῦτα προσθέσεως ἅμα καὶ ἀφαιρέσεως, οἷον :

3) Ἐνας ἔμπορος εἶχεν εἰς τὸ χρηματοκιβώτιόν του 75827 δραχμὰς. Ἐξ αὐτῶν ἐπλήρωσε δι' ἐνοίκιον 3.500, διὰ μισθοῦς καὶ ἄλλα ἔξοδα 4.573 καὶ δι' ἔξοδα τῆς οἰκογενείας του 8.540. Πόσαι τοῦ ἔμειναν :

Τοιαῦτα ἀπλὰ καὶ σύνθετα προβλήματα προσθέσεως καὶ ἀφαιρέσεως προβάλλουν καὶ οἱ μαθηταὶ καὶ τὰ λύουν.

Δ'—ΠΟΛΛΑΠΛΑΣΙΑΣΜΟΣ ΚΑΙ ΔΙΑΙΡΕΣΙΣ ΜΕ ΑΡΙΘΜΟΥΣ ΑΝΩ ΤΟΥ 1000 ΝΟΕΡΩΣ

α') **Πολλαπλασιασμός.** Ὁ διδάσκαλος προβάλλει προβλήματα μετὰ πολλαπλασιαστέον τριψηφίον περιέχοντα μόνον ἑκατοντάδας, ὡς π. χ. 700, ἢ τετραψηφίον περιέχοντα μόνον χιλιάδας, ὡς 9000, καὶ μετὰ πολλαπλασιαστήν μονοψήφιον. Ἀναγράφει τούτους ἀνὰ δύο εἰς τὸν πίνακα μετὰ τὸ σημεῖον τοῦ πολλαπλασιασμοῦ X

και οι μαθηταί εύρισκουν εύκόλως νοερώς το γινόμενον. Οϊον 200×3 , 800×4 , 500×7 , 4000×6 , 9000×2 κ.ο.κ.

Έπειτα και χωρίς να προβάλλη προβλήματα δίδει την έντολην να πολλαπλασιάζουν τοιούτους τριψηφίους ή τετραψηφίους ή πενταψηφίους αριθμούς επί μονοψηφίον, εν τέλει δε παρέχει προς πολλαπλασιασμόν επί μονοψηφίον πολλαπλασιαστέους περιέχοντας χιλιάδας και εκατοντάδας, οϊον 1800×3 , 4900×2 , 4500×2 κ.ο.κ.

Τέλος εκ παραδειγμάτων πολλαπλασιασμοῦ, εν οίς ο ἕτερος τῶν παραγόντων είναι 10, 100, 1000 κτλ., βλέπουν οι μαθηταί ότι εύκόλως εύρισκουν το γινόμενον θέτοντες νοερώς εις τὸν ἕτερον παράγοντα ἓν, δύο, τρία, κτλ. μηδενικά εις τὸ τέλος.

Επίσης εύκόλως εύρισκουν νοερώς τὸ γινόμενον ἀριθμοῦ τιнос ἐπὶ 11, 101, 1001 κλπ. πολλαπλασιάζοντες αὐτὸν ἐπὶ 10, 100, 1000 κ.τ.λ. και εις τὸ γινόμενον προσθέτοντες αὐτόν. Ομοίως εύρισκουν εύκόλως τὸ γινόμενον ἀριθμοῦ τιнос ἐπὶ 9, 99, 999 κτλ. πολλαπλασιάζοντες αὐτὸν ἐπὶ 10, 100, 1000 κτλ. και ἀπὸ τοῦ γινομένου ἀφαιροῦντες τὸν ἀριθμὸν αὐτόν.

β') Διαιρέσεις. Ὁ διδάσκαλος προβάλλει προβλήματα με διαιρετέον τριψηφίον περιέχοντα εκατοντάδας μόνον και δεκάδας ή τετραψηφίον περιέχοντα χιλιάδας μόνον και εκατοντάδας και με διαιρέτην μονοψηφίον διαιροῦντα ἀκριβῶς τὸν ἀριθμὸν τὸν ἀποτελούμενον ἐκ τῶν δύο πρώτων ψηφίων τοῦ διαιρετέου, οϊον $180 : 2$, $180 : 3$, $180 : 6$, $2400 : 4$, $5600 : 7$, $6400 : 8$, $4000 : 5$ κ.ο.κ., και οι μαθηταί εύρισκουν νοερώς, ἐκφονοῦν και γράφουν τὸ πηλίκον.

Επακολουθεῖ κατόπιν ἀσκησις τῶν μαθητῶν εις τὸ εύρίσκειν νοερώς τὸ πηλίκον τοιούτων ἀριθμῶν διὰ μονοψηφίων και χωρίς να προβάλλωνται προβλήματα. Ἐν τέλει δι' ἐπὶ τούτῳ παραδειγμάτων εύρισκουν οι μαθηταί ότι διὰ να διαιρέσουν τριψηφίον, τετραψηφίον κ.τ.λ. ἀριθμὸν, λήγοντα εις μηδενικά, διὰ 10, 100, 1000 κ.τ.λ., ἀρκεί να ἐξαλείψουν ἐξ αὐτοῦ νοερώς ἓν, δύο, τρία κ.τ.λ. μηδενικά. Παραδείγματα: $500 : 100$, $7000 : 100$, $6900 : 10$, $25000 : 1000$.

Ε'—ΠΟΛΛΑΠΛΑΣΙΑΣΜΟΣ ΚΑΙ ΔΙΑΙΡΕΣΙΣ ΜΕ ΑΡΙΘΜΟΥΣ ΑΝΩ ΤΟΥ 1000 ΓΡΑΠΤΩΣ

α') Πολλαπλασιασμός με πολλαπλασιαστήν διψηφίον, τριψηφίον κτλ. Ἀπὸ τῆς Γ' τάξεως οι μαθηταί γνωρίζουν να πολλαπλασιάζουν πολυψηφίον ἐπὶ μονοψηφίον. Τώρα πρόκειται να μάθουν να πολλαπλασιάζουν και ἐπὶ πολυψηφίον.

Πρὸς τοῦτο προβάλλει ο διδάσκαλος πρὸς λύσιν πρόβλημα με ἀριθμοὺς τοιούτους, ὥστε να προκύπτῃ ή ἀνάγκη να λυθῇ διὰ γραπτῶν πράξεων, τοιοῦτον δὲ είναι ἐπὶ παραδείγματι τὸ ἐξῆς:

Ένας ἡγόρασε 35 πήχεις ὑφάσματος πρὸς 246 δραχμὰς τὸν πήχυν. Πόσας δραχμὰς ἔδωσε:

Ὡς πρῶτον πρόβλημα ἐξελέγη τὸ ἀνωτέρω, διότι ἐν αὐτῷ ο πολλαπλασιαστέος πού είναι ή τιμή τῆς μονάδος είναι τριψηφίος, ο δὲ πολλαπλασιαστής διψηφίος. πρᾶγμα τὸ ὁποῖον διευκολύνει τὴν κατάστροφωσιν τῆς πράξεως, οὔτω: $\frac{246}{35}$.

Τῇ ὑποδείξει τοῦ διδασκάλου οι μαθηταί πολλαπλασιάζουν τὸν πολλαπλασιαστέον 246 πρῶτον ἐπὶ 5, ἥτοι πολυψηφίον ἐπὶ μονοψηφίον, πρᾶγμα εις τὸ ὁποῖον ἔχουν ἀσκηθῇ εις τὴν Γ' τάξιν, και γράφουν τὸ γινόμενον 1230. Έπειτα προκειμένου να πολλαπλασιάσουν τὸν 246 ἐπὶ 3, ο διδάσκαλος ἐφιστᾷ τὴν προσοχήν των εις τὸ ότι τὸ 3 είναι δεκάδες και ότι ἐπομένως τὸ γινόμενον τοῦ $6 \times 3 = 18$ είναι 18 δεκάδες, ἥτοι 1 εκατοντάς και 8 δεκάδες. Δι' αὐτὸ θὰ γράψουν τὰς 8 δεκάδας εις τὴν στήλην τῶν δεκάδων τοῦ πρώτου γινομένου, ἥτοι κάτωθεν τοῦ 3, τὴν δὲ 1 εκατοντάδα θὰ κρατήσουν διὰ να τὴν προσθέσουν εις τὸ γινόμενον τοῦ 2, τῶν 2 εκατοντάδων τοῦ πολλαπλασιαστέου, ἐπὶ 3. Οὔτω τὸ γινόμενον τοῦ 246×3 δεκάδας εύρίσκειται ότι είναι 738 δεκάδες και τὰ δύο γινόμενα θὰ εὔρεθοῦν γραμμένα οὔτω $\frac{1230}{738}$, ὁπότε προστιθέμενα θὰ δώσουν τὸ ὅλικόν γινόμενον τοῦ 246 ἐπὶ 3, ἥτοι: 8610.

Ἀκολουθῶς δίδεται πρὸς λύσιν πρόβλημα, ἐν ᾧ ο πολλαπλασιαστής είναι διψηφίος και ο πολλαπλασιαστής τριψηφίος π.χ. «Ἠγόρασεν ἓνας 357 ἀκάδας ἐλαίου πρὸς 47 δραχμὰς τὴν ἀκάν. Πόσας δραχμὰς ἐπλήρωσεν ἐν ὅλῳ;

Εἰς τὸ πρόβλημα αὐτὸ ὑπενθυμίζει εις τοὺς μαθητὰς ο διδάσκαλος τὴν ἐν τῇ Γ' τάξει προκύψασαν ἀλήθειαν, ότι τὸ γινόμενον δὲν μεταβάλλεται οἰαδήποτε και ἂν είναι ή τάξις τῶν παραγόντων: $5 \times 7 = 35$ και $7 \times 5 = 35$ και ἐπομένως, ἀντὶ να πολλαπλασιάσουν τὸν 47×357 , ἡμποροῦν να πολλαπλασιάσουν τὸν 357×47 , και να καταστρώσουν οὔτω τὴν πράξιν: $\frac{357}{47}$. Προβαίνουν ἔπειτα εις τὴν εὔρεσιν τοῦ γινομένου κατὰ τὰ ἐν τῷ πρώτῳ προβλήματι λεχθέντα.

Τοιαῦτα προβλήματα λύουν πολλὰ οι μαθηταί ἐν τῷ σχολείῳ και κατ' οἶκον εἴτε προβαλλόμενα ὑπὸ τοῦ διδασκάλου εἴτε και ὑπ' αὐτῶν τῶν μαθητῶν. Ἐν τέλει λύουν ἀνάλογα προβλήματα με τετραψηφίους, πενταψηφίους και πλέον πολλαπλασιαστέους και με τριψηφίους, τετραψηφίους και πλέον πολλαπλασιαστής.

β) Διαιρέσεις με διαιρετέον διψηφίον γραπτῶς. Κατ' ἀρχὰς δίδει ο διδάσκαλος πρὸς λύσιν πρόβλημα με διαιρέτην μονοψηφίον, τὸ ὁποῖον λύουν οι μαθηταί γραπτῶς, ὥς εις τὴν Γ' τάξιν.

Έπειτα δίδει πρὸς λύσιν πρόβλημα, ἐν ᾧ ο διαιρετέος είναι πολυψηφίος, ο δὲ διαιρέτης διψηφίος, και φροντίζει ὥστε ο διαιρετέος να είναι ἀκριβῶς διαιρετὸς διὰ τοῦ διαιρέτου.

Παράδειγμα: Ένας ἔμπορος ἡγόρασε 17 τάπητας και ἐπλήρωσε δι' ὅλους 53040 δραχμὰς. Πόσον τοῦ στοιχίζει ο καθένας;

Οἱ μαθηταί ἐρωτώμενοι ἀποφαίνονται ότι πρέπει να διαιρέσουν τὸν 53.040 διὰ τοῦ 17 και καταστρώνουν τὴν πράξιν οὔτω $\frac{53040}{17}$. Ὁ 17 εις τὰς 53 χιλιάδας εἰσέρχεται 3 φορές δι' αὐτὸ γράφουν τὸ 3 ὑπὸ τὴν γραμμὴν ὥς τὸ πρῶτον ψηφίον τοῦ πηλίκου. Μένει ὅμως ὑπόλοιπον ἐκ τῶν 53 χιλιάδων τοῦ διαιρετέου 2 χιλιάδες, διότι $3 \times 17 = 51$ ἀπὸ 53 ἴσον 2. Αὐτὸ τὸ ὑπόλοιπον 2 χιλιάδες γράφουν ὑπὸ τὸ ψηφίον 3 και γράφουν παραπλεύρως τοῦ 2 τὸ 0 τῶν εκατοντάδων τοῦ διαιρετέου. Ἐχουν τοιουτοτρόπως να διαιρέσουν τὰς 20 εκατοντάδας τοῦ διαιρετέου διὰ τοῦ διαιρέτου 17. Τὸ 17 εις τὸ 20 εἰσέρχεται μίαν φοράν. Αὐτὸ λοιπὸν 1 εἶναι τὸ δεύτερον ψηφίον τοῦ πηλίκου και τὸ γράφουν παραπλεύρως τοῦ 3, Μένουν ὅμως ἀκόμη 3 εκατοντάδες ἀπὸ τὰς 20, διότι $1 \times 17 = 17$ και 17 ἀπὸ 20 ἴσον 3. Εἰς αὐτὰς τὰς 3 εκατοντάδας προσγράφωμεν και τὰς τέσσαρας δεκάδας τοῦ διαιρετέου και τοιουτοτρόπως ἔχομεν να διαιρέσωμεν 3 εκατοντάδας και 4 δεκάδας, δηλαδή 34 δεκάδας, τοῦ διαιρετέου διὰ τοῦ διαιρέτου 17. Τὸ 17 εις τὸ 34 εἰσέρχεται 2 φορές ἀκριβῶς, διότι $2 \times 17 = 34$. Αὐτὸ τὸ 2, δηλαδή 2 δεκάδες, είναι τὸ τρίτον ψηφίον τοῦ πηλίκου και τὸ γράφωμεν παραπλεύρως τοῦ 3, εἶναι αἱ 0 μονάδες τοῦ διαιρετέου, αἱ ὁποῖαι διαιρούμεναι διὰ τοῦ διαιρέτου 17 μὴ δίδουν πηλίκον 0. Αὐτὸ δὲ τὸ 0 είναι τὸ τέταρτον ψηφίον τοῦ πηλίκου και τὸ γράφωμεν παραπλεύρως τοῦ 2, δηλαδή τῶν 2 δεκάδων τοῦ πηλίκου και τὸ τῶν μονάδων αὐτοῦ. Οὔτω ἔχομεν πηλίκον ἐν ὅλῳ 3120.

Τοιαῦτα προβλήματα πρέπει να λύσουν οι μαθηταί πολλα κατὰ τὸν ἀνωτέρω τρόπον, ἔχοντες δηλαδή πάντοτε συναίσθησιν τῆς ἀξίας ἐκάστου τῶν ψηφίων τοῦ διαιρετέου, και ἀρχόμεναι ἀπὸ τῶν ἀνωτέρων μονάδων αὐτοῦ. Ὅταν δὲ θὰ ἔχουν τῆς διαιρέσεως, ὥστε να ἡμποροῦν κατόπιν και μηχανικῶς να ἐκτελοῦν αὐτὴν ἀπαιστος, χωρίς να ἔχουν πάντοτε ἀπαρατήτως ὑπ' ὄψει τὴν ἀξίαν τῶν τμημάτων τοῦ διαιρετέου, τὰ ὁποῖα διαιροῦν ἐκάστοτε διὰ τοῦ διαιρέτου.

Μετά τὴν ἀσκήσιν τῶν μαθητῶν εις τὸ διαιρεῖν διαιρετέον διαιρούμενον ἀκριβῶς διὰ τοῦ διαιρέτου, δίδονται πρὸς λύσιν ἄλλ' αὐτῶν προβλήματα ἐν οἷς ο διαιρετέος δὲν διαιρεῖται ἀκριβῶς ὑπὸ τοῦ διαιρέτου, ὁπότε οι μαθηταί μόνον των θὰ ἐξαγάγουν και τὴν ἐννοίαν τοῦ ὑπολοίπου κατὰ τὴν διαιρέσιν.

Μετά τὴν ἀσκήσιν εις τὴν διαιρέσιν διὰ διψηφίου διαιρέτου δίδονται προβλήματα με τριψηφίον και πενταψηφίον διαιρετέον, τὰ ὁποῖα λύουν κατὰ τὸν αὐτὸν

ὡς ἄνω τρόπον, ἀρκεῖ μόνον νὰ φροντίξῃ νὰ ἐκλέγῃ αὐτὰ ὁ διδάσκαλος κατὰ τὴν διδακτικὴν ἀρχὴν τοῦ χωρεῖν πάντοτε ἐκ τοῦ εὐκολωτέρου εἰς τὸ δυσκολώτερον.

ΣΤ'—ΛΙΣΘΗΤΟΠΟΙΗΣΙΣ, ΓΡΑΦΗ ΚΑΙ ΑΝΑΓΝΩΣΙΣ ΤΩΝ ΔΕΚΑΔΙΚΩΝ ΑΡΙΘΜΩΝ

Ἀριστον ἐποπτικὸν μέσον πρὸς αἰσθητοποίησιν τῶν δεκαδικῶν ἀριθμῶν εἶναι τὸ γαλλικὸν μέτρον. Πρὸς τοῦτο προμηθεύονται οἱ μαθηταὶ λωρίδας χάρτου μήκους ἑνὸς μέτρου καὶ τὴν χωρίζουν κατ' ἀρχὰς ὑπὸ τὰς ὁδηγίας τοῦ διδασκάλου εἰς δέκα ἴσα μέρη. Ἐκαστον ἐκ τῶν μερῶν εἶναι ἓν δέκατον τοῦ μέτρου.

α) **Αἰσθητοποίησις.** Ἀρχίζουν ἀμέσως ὑπὸ τὰς ὁδηγίας τοῦ διδασκάλου τὰς κάτωθι ἀσκήσεις, χωρὶς νὰ γίνῃ καμμία εἰσηγήσις οὔτε νὰ προσφερθῇ ἡ λέξις δεκαδικός: Κατ' ἐντολὴν τοῦ οἱ μαθηταὶ δεικνύουν ἐπὶ τῆς λωρίδος τῶν 3, 5, 7, 2, 1, 4, κ.ο.κ. δέκατα, προσθέτουν 3 καὶ 5, 4 καὶ 2, 6 καὶ 3 κ.ο.κ. δέκατα καὶ λέγουν καὶ δεικνύουν ἐπὶ τῆς λωρίδος τῶν τὸ ἄθροισμα ἀφαιροῦν ἀπὸ 7 δ. — 3 δ., ἀπὸ 5 δ. — 2 δ., ἀπὸ 8 δ. 4 δ., ἀπὸ 9 δ. 5 δ. κ.ο.κ., καὶ λέγουν καὶ δεικνύουν ἐπὶ τῆς λωρίδος τῶν τὴν διαφοράν.

Χωρίζουν ἔπειτα ἕκαστον δέκατον εἰς δέκα ἴσα μέρη, καὶ τὸ ὅλον μέτρον ἐπομένως εἰς ἑκατὸν ἴσα μέρη, ὧν ἕκαστον λέγεται ἑκατοστὸν τοῦ μέτρου. Ἐπονται τότε ἀσκήσεις αἰσθητοποιήσεως, ὡς αἱ ἀνωτέρω, οἷον αἱ ἑξῆς:

1) Δείξτε εἰς τὴν λωρίδα 3, 5, 7, 6, 8, 4, 9, κ.ο.κ. ἑκατοστά!

Πόσα ἑκατοστά εἶναι τὰ 1, 3, 5, 2, κ.ο.κ. δέκατα;

Δείξτε 15, 25, 18, 19, 37, 50, 75 κ.ο.κ. ἑκατοστά!

Δείξτε 2 δέκατα καὶ 5 ἑκατοστά. Πόσα ἑκατοστά εἶναι ἐν ὅλῳ;

Πόσα ἑκατοστά εἶναι ἐν ὅλῳ 5 δέκατα καὶ 5 ἑκατοστά;

2) Ὁ διδάσκαλος δεικνύει ἐπὶ τοῦ μέτρου διάφορα ποσὰ δεκάτων ἢ ἑκατοστῶν ἢ δεκάτων καὶ ἑκατοστῶν ὁμοῦ χωρὶς νὰ τὰ ὀνομάζῃ, καὶ οἱ μαθηταὶ τὰ ὀνομάζουν λέγοντες, τόσα δέκατα, τόσα ἑκατοστά ἢ τόσα ἑκατοστά ἐν ὅλῳ.

3) Προσθέτουν διάφορα αἰσθητοποιούμενα ποσὰ καὶ λέγουν τὸ ἄθροισμα οἷον:

Στὰ 3 δέκατα καὶ 5 ἑκατοστά (δεικνύει αὐτὰ ἐπὶ τοῦ μέτρου) προσθέσατε 5 ἑκατοστά! Πόσα ἑκατοστά εἶναι ὅλα; Πόσα δέκατα καὶ πόσα ἑκατοστά;

Στὰ 8 ἑκατοστά προσθέσατε 4 δέκατα! Πόσα ἑκατοστά εἶναι ὅλα;

Στὰ 2 δέκατα καὶ 8 ἑκατοστά προσθέσατε 3 δέκατα καὶ 2 ἑκατοστά! Πόσα δέκατα καὶ ἑκατοστά εἶναι τὸ ὅλον; Πόσα ἑκατοστά εἶναι τὸ ὅλον;

4) Ἀφαιροῦν ἀπὸ ἓν αἰσθητοποιούμενον ποσὸν ἓνα ἄλλο καὶ λέγουν τὴν διαφοράν, ὡς:

Ἀπὸ 7 δέκατα καὶ 4 ἑκατοστά ἀφαιρέσατε 3 δέκατα! Πόσα μένουν;

Ἀπὸ 5 δέκατα ἀφαιρέσατε 8 ἑκατοστά! Πόσα μένουν;

Ἀπὸ 1 δέκατον ἀφαιρέσατε 9 ἑκατοστά! Πόσα μένουν;

β') **Γραφή καὶ ἀνάγνωσις.** 1) Ὁ διδάσκαλος δεικνύων ἐπὶ τοῦ μέτρου 5 δέκατα λέγει: «Αὐτὰ τὰ 5 δέκατα γράφονται ἔτσι» καὶ γράφει συγχρόνως εἰς τὸν πίνακα: 0,5. Δεικνύει κατόπιν διάφορα ποσὰ εἰς δέκατα, 3, 5, 2, 7 κ.ο.κ. δέκατα καὶ οἱ μαθηταὶ γράφουν 0,3 0,5 0,2 0,7 κ.ο.κ. Ἀντιθέτως γράφει ὁ διδάσκαλος 0,7 0,5 0,3 0,1 κ.ο.κ. καὶ οἱ μαθηταὶ ἐκφωνοῦν ἑπτὰ δέκατα, πέντε δέκατα, τρία δέκατα, ἓνα δέκατον κ.ο.κ. καὶ δεικνύουν συγχρόνως ἓνα ἕκαστον ἐκ τῶν ποσῶν αὐτῶν ἐπὶ τῆς λωρίδος τῶν.

Δεικνύει κατόπιν ἐπὶ τοῦ μέτρου 7 ἑκατοστά καὶ λέγει ὅτι αὐτὰ γράφονται ἔτσι: 0,07, δεικνύοντας δὲ αὐτοῦ καὶ ἄλλα ποσὰ εἰς ἑκατοστά, ἀπὸ τοῦ 1 ἕως τοῦ 9, οἱ μαθηταὶ τὰ ἐκφωνοῦν καὶ τὰ γράφουν κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον, οἷον 0,09 0,03 κ.ο.κ. Δεικνύει ἔπειτα ἐπὶ τοῦ μέτρου ποσὸν εἰς δέκατα καὶ ἑκατοστά, οἷον πέντε δέκατα καὶ τρία ἑκατοστά, καὶ γράφει ἐπὶ τοῦ πίνακος 0,53 μετὰ ταῦτα δὲ δεικνύοντας αὐτοῦ καὶ ἄλλα τοιαῦτα ποσὰ ἐπὶ τοῦ μέτρου οἱ μαθηταὶ τὰ ἐκφωνοῦν καὶ τὰ γράφουν μὲ ψηφία, οἷον 0,37 0,25 0,42 κ.ο.κ. Κατόπιν νύξως ὑπὸ τοῦ διδασκάλου οἱ μαθηταὶ ἀναγνωρίζουν ὅτι τὰ δέκατα κατέχουν τὴν πρώτην θέσιν μετὰ τὸ κόμμα, τὰ δὲ ἑκατοστά τὴν δευτέραν δι' αὐτὸ ὅταν ὁ ἀριθμὸς περιέχῃ

μόνον ἑκατοστά, ἢ θέσις τῶν δεκάτων, ἢ πρώτη μετὰ τὸ κόμμα, ἀναπληροῦται διὰ τοῦ 0.

Καλοῦντος κατόπιν τοῦ διδασκάλου τοὺς μαθητὰς νὰ δεῖξουν ἐπὶ τῆς λωρίδος τῶν α) τέσσαρα δέκατα καὶ β) σαράντα ἑκατοστά, καὶ νὰ τὰ γράψουν ἀμφοτέρω διὰ ψηφίων: 0,4 καὶ 0,40, παρατηροῦν οὔτοι ὅτι οἱ ἀριθμοὶ παριστοῦν τὸ αὐτὸ ποσόν, καλούμενοι δὲ ὑπ' αὐτοῦ ἀναγνωρίζουν ὡς ἀντιπροσωπεύοντας ἀνὰ δύο ἴσον ποσὸν καὶ γράφουν ὁρθῶς τοὺς ἀριθμοὺς 0,7 καὶ 0,70 0,3 καὶ 0,30 0,8 καὶ 0,80 κ.ο.κ.

Πρὸ τοῦ νὰ εἰσαχθοῦν οἱ μαθηταὶ εἰς τὴν ἔννοιαν τῶν χιλιοστῶν, εἰσάγονται εἰς τὴν ἔννοιαν τῶν ἀριθμῶν, τῶν αποτελουμένων ἐξ ἀκεραίων καὶ δεκαδικῶν. Πρὸς τοῦτο χωρὶς νὰ γίνῃ εἰς αὐτοὺς λόγος περὶ ἀκεραίων, καλοῦνται οὔτοι νὰ εὑρουν ἐπὶ τῆς λωρίδος τῶν καὶ νὰ γράψουν διὰ ψηφίων διάφορα ποσὰ εἰς δέκατα καὶ ἑκατοστά μέχρι τοῦ 0,99. Καλούμενοι ἔπειτα νὰ προσθέσουν εἰς τὸ ποσὸν 0,99 ἓν ἄκομην ἑκατοστὸν παρατηροῦν ὅτι τὰ ἑκατὸν ἑκατοστά ἀποτελοῦν ἓν μέτρον. Διὰ νὰ εὑρουν τώρα καὶ νὰ δεῖξουν κατ' ἐντολὴν τοῦ διδασκάλου ἐπὶ τῆς λωρίδος τῶν 125 ἑκατοστά θὰ ἀποφανθοῦν ἀβιάστως, ὅτι πρέπει νὰ χρησιμοποιήσουν δύο λωρίδας, μίαν διὰ τὰ 100 ἑκατοστά, τὸ ἓν μέτρον, καὶ μίαν διὰ τὰ 25 ἑκατοστά. Ἀπὸ τῆς στιγμῆς αὐτῆς οἱ μαθηταὶ εὐκόλως αἰσθητοποιοῦν, συνεργαζόμενοι ἀνὰ δύο, διάφορα ποσὰ ἄνω τῶν 100 ἑκατοστῶν, ἥτοι τοῦ ἑνὸς μέτρου, μέχρι τῶν 200 ἑκατοστῶν ἢ τῶν δύο μέτρων, καλούμενοι δ' ἔπειτα νὰ παραστήσουν αὐτὰ διὰ ψηφίων θὰ παραστήσουν ἀδιστακτικῶς τὰ 125 ἑκατοστά οὕτω: 1,25 κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον θὰ παραστήσουν καὶ τὰ ἄλλα αἰσθητοποιηθέντα ποσὰ. Συνεργαζόμενοι ἔπειτα ἀνὰ τρεῖς μὲ τρεῖς λωρίδας θὰ αἰσθητοποιήσουν καὶ θὰ γράψουν ποσὰ ἄνω τῶν 2 μέτρων, ἀνὰ τέσσαρες ἄνω τῶν 3 μέτρων, ἀνὰ πέντε ἄνω τῶν 4 μέτρων κ.ο.κ.

Τώρα εἶναι εὐκόλον διὰ καταλλήλων νύξεων τοῦ διδασκάλου ν' ἀποκτήσουν σαφεῖς τὴν ἔννοιαν τοῦ ἀκεραίου ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν δεκαδικόν, τὴν ἔννοιαν τῆς ἀκεραίας μονάδος ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰς κατὰ τὸ δεκαδικὸν σύστημα ὑποδιαίρεσεις αὐτῆς, ἥτοι τὰς δεκαδικὰς μονάδας ἐν δέκατον καὶ ἐν ἑκατοστὸν, τὴν ἔννοιαν τοῦ ἀριθμοῦ τοῦ αποτελουμένου ἐξ ἀκεραίου μέρους καὶ δεκαδικοῦ καὶ τέλος τὴν διὰ τῆς γραφῆς σαφεῖς διάκρισιν τοῦ ἀκεραίου μέρους ἀπὸ τοῦ δεκαδικοῦ καὶ τέλος τὴν διὰ διαστολῆς, ἥς τὸ ὄνομα πρώτην τώρα φορὰν θὰ μάθουν, ὅποτε καὶ θ' ἀντιληφθοῦν ἀφ' ἐαυτῶν καὶ τὸν λόγον, δι' ὃν κατὰ τὴν γραφὴν δεκαδικῶν ἀριθμῶν μὴ περιεχόντων ἀκεραίων μέρος ἐγγράφομεν ἀριστερὰ τῆς ὑποδιαστολῆς εἰς τὴν θέσιν τοῦ ἀκεραίου ἐν μηδενικόν. Ἐπίσης εἶναι εὐκόλον ν' ἀναγνωρίζουν οἱ μαθηταὶ τὴν ὁρθότητα τῶν διαφορῶν τρόπων ἀναγνώσεως τῶν δεκαδικῶν ἀριθμῶν, ὡς π.χ. 125 ἑκατοστά τοῦ μέτρου κ.ο.κ.

Μετὰ τὰς ἀνωτέρω ἀσκήσεις οἱ μαθηταὶ εἰσάγονται εἰς τὴν ἔννοιαν τῶν χιλιοστῶν καὶ τῆς δεκαδικῆς μονάδος τοῦ ἑνὸς χιλιοστοῦ. Πρὸς τοῦτο ὑποδιαίρουσιν κατὰ τὸ ὑπόδειγμα τῆς μετροταινίας, τὴν ὁποίαν δεικνύει εἰς αὐτοὺς ὁ διδάσκαλος, ἕκαστον ἑκατοστὸν τῆς λωρίδος τῶν εἰς 10 ἴσα μέρη καὶ καλούμενοι νὰ εἰπὼν πόσα ἐξ αὐτῶν ἔχει ἕκαστον ἑκατοστὸν καὶ ἕκαστον δέκατον καὶ ἐν τέλει διαπιστοῦντες ὅτι τὸ ὅλον μέτρον ἔχει χίλια τοιαῦτα ἀποφαίνονται ὅτι ἕκαστον ἐξ αὐτῶν εἶναι ἓν ἐπὶ τῆς λωρίδος τῶν διάφορα ποσὰ περιέχοντα μόνον χιλιοστά ἢ δέκατα καὶ ἑκατοστά καὶ χιλιοστά ἢ μόνον δέκατα καὶ χιλιοστά ἢ μόνον ἑκατοστά καὶ χιλιοστά καὶ χιλιοστά κατέχουν τὴν τρίτην θέσιν πρὸς τὰ δεξιά ἀπὸ τῆς ὑποδιαστολῆς, ἐν γένει δὲ ἐκτελοῦν ὅλας τὰς ἐν τοῖς ἄνω ἐκτεθείσας ἀσκήσεις πρὸς αἰσθητοποίησιν, γραφὴν καὶ ἀνάγνωσιν δεκαδικῶν ἀριθμῶν, ὅποτε προκειμένου περὶ δεκαδικῶν περιεχόντων καὶ ἀκεραίων μέρος θὰ χρησιμοποιοῦν δύο, τρεῖς καὶ περὶ αὐτῶν λωρίδας συνεργαζόμενοι ἀνὰ δύο, ἀνὰ τρεῖς κ.ο.κ. κατὰ τὰ προειρημένα.

Ἀνάλογοι ἀσκήσεις πρέπει νὰ γίνουν ἔπειτα καὶ μὲ ἐποπτικὸν μέσον τὴν

δραχμὴν καὶ τὴν ὑποδιαίρεσιν αὐτῆς εἰς δέκατα (δεκάρες) καὶ ἑκατοστά, διότι καὶ τοιαῦτα ποσὰ εἰς δραχμὰς θὰ χρησιμοποιηθοῦν κατόπιν κατὰ τὴν γραπτὴν λύσιν σχετικῶν προβλημάτων.

Ἐν τέλει διὰ συγκεκριμένων παραδειγμάτων διαφορῶν δεκαδικῶν ἀριθμῶν αἰσθητοποιουμένων ἐπὶ τῆς λωρίδος ἐξάγουν ἀφ' ἑαυτῶν οἱ μαθηταὶ τὰς ιδιότητες τῶν δεκαδικῶν ἀριθμῶν, ὡς π.χ. ἐκείνην, καθ' ἣν διὰ τὰς πολλαπλασιάσωμεν ἓνα δεκαδικὸν ἐπὶ 10, 100, 1000, ἀρκεῖ νὰ μεταθέσωμεν τὴν ὑποδιαστολὴν μίαν, δύο, τρεῖς θέσεις πρὸς τὰ δεξιά, καὶ ἀντιθέτως διὰ νὰ διαιρέσωμεν αὐτὸν διὰ 10, 100, 1000, ἀρκεῖ νὰ μεταθέσωμεν τὴν ὑποδιαστολὴν μίαν, δύο, τρεῖς θέσεις πρὸς τὰ ἀριστερὰ κ.ο.κ.

Ζ'—ΑΙ ΤΕΣΣΑΡΕΣ ΠΡΑΞΕΙΣ ΤΗΣ ΑΡΙΘΜΗΤΙΚΗΣ ΕΠΙ ΔΕΚΑΔΙΚΩΝ ΑΡΙΘΜΩΝ

Ὅπως εἴπομεν προκειμένου περὶ ἀκεραίων ἀριθμῶν, ἡ ἀσκήσις τῶν μαθητῶν εἰς τὸ ἐκτελεῖν ἀριθμητικὰς πράξεις πρέπει νὰ γίνεται ἄνευ ἐπὶ τοῦτο προπαρασκευῆς, ἀλλὰ δι' ἀμέσου προβολῆς σχετικῶν προβλημάτων. Προβάλλει αἴφνης κατ' ἀρχὰς ὁ διδάσκαλος ἐν πρόβλημα προσθέσεως μὲ προσθετέους δύο ἢ τρεῖς δεκαδικοὺς περιέχοντας ἢ μὴ ἀκέραιον μέρος καὶ ἀρῇναι τοὺς μαθητὰς μόνους ν' ἀναγράψουν τοὺς ἀριθμοὺς, νὰ καταστρώσουν καὶ νὰ ἐκτελέσουν τὴν πράξιν, ὑποδείκνυν μόνον εἰς αὐτοὺς νὰ γράψουν τὸν ἓνα κάτωθεν τοῦ ἄλλου οὕτως, ὥστε ἕκαστος ψηφίον ἐνὸς ἑκάστου τῶν προσθετέων νὰ εὐρίσκεται εἰς τὴν οἰκείαν στήλην, καὶ ἐκτελοῦντες τὴν πράξιν νὰ ἔχουν συγχρόνως συναίσθησιν τῆς ἀξίας ἐνὸς ἑκάστου ψηφίου καὶ τοῦ μερικοῦ αὐτῶν ἀθροίσματος, ὥστε ἐν περιστάσει ὑπερβάσεως τῆς δεκάδος ν' ἀναγράφουν εἰς τὸ ὑπὸ τὴν γραμμὴν γενικὸν ἄθροισμα τὸ δεύτερον ψηφίον τοῦ μερικοῦ ἀθροίσματος, τὸ δὲ πρῶτον νὰ προσθέτουν εἰς τὸ κατόπιν μερικὸν ἄθροισμα, ὅπως ἔπραττον καὶ εἰς τὴν πρόσθεσιν τῶν ἀκεραίων. Ὅταν φθάσουν εἰς τὸ μερικὸν ἄθροισμα τῶν δεκάτων, ἐὰν τοῦτο ὑπερβαίνει τὰ 10 δέκατα καὶ εἶναι ἐπομένως ἀριθμὸς περιέχων καὶ ἀκέραιον μέρος θὰ ἐννοήσουν ἀφ' ἑαυτῶν οἱ μαθηταὶ ὅτι πρέπει ν' ἀναγράψουν τὸ δεκαδικὸν μέρος αὐτῶν εἰς τὴν στήλην τῶν δεκάτων, τὸ δ' ἀκέραιον νὰ προσθέσουν εἰς τὸ ἄθροισμα τῶν μονάδων τοῦ ἀκεραίου μέρους τῶν προσθετέων, ἐὰν ἔχουν τοιοῦτον, ἄλλως νὰ τὸ ἀναγράψουν αὐτοῦσιον εἰς τὴν πρὸς τ' ἀριστερὰ τῶν δεκάτων στήλην τοῦ ἀκεραίου μέρους χωρίζοντες αὐτὸ δι' ὑποδιαστολῆς. Ἀφοῦ λύσουν πολλὰ τοιαῦτα προβλήματα προσθέσεως, λύουν ἀκολούθως καὶ τοιαῦτα ἀφαιρέσεως κατὰ σειρὰν πάντοτε ἀπὸ τοῦ εὐκολωτέρου εἰς τὸ δυσκολώτερον, εἴτε προβαλλόμενα ὑπὸ τοῦ διδασκάλου εἴτε καὶ ὑπ' αὐτῶν τῶν μαθητῶν.

Προκειμένου περὶ πολλαπλασιασμοῦ, πρῶτον δίδονται προβλήματα μὲ πολλαπλασιαστέον δεκαδικὸν περιέχοντα καὶ ἀκέραιον μέρος καὶ μὲ πολλαπλασιαστήν ἀκέραιον, ἔπειτα δὲ μὲ πολλαπλασιαστέον μόνον δεκαδικὸν καὶ τέλος μὲ πολλαπλασιαστέον δεκαδικὸν μὴ περιέχοντα ἀκέραιον μέρος. Προκειμένου δὲ περὶ διαιρέσεως, πάλιν ἀρχίζουν μὲ προβλήματα ἐν οἷς ὁ διαιρετέος περιέχει καὶ ἀκέραιον, ἐνῷ ὁ διαιρέτης εἶναι μόνον ἀκέραιος, ἔπειτα μὲ προβλήματα, ἐν οἷς διαιρετέος καὶ διαιρέτης περιέχουν καὶ ἀκέραιον μέρος, καὶ τέλος τοιαῦτα, ἐν οἷς ἀμφότεροι εἶναι δεκαδικοὶ μὴ περιέχοντες ἀκέραιον μέρος.

Ἐν τέλει δίδονται πρὸς λύσιν σύνθετα προβλήματα, ὧν ἡ λύσις ἀπαιτεῖ ἐκτελέσιν δύο ἢ περισσοτέρων ἀριθμητικῶν πράξεων.

Η'—ΕΥΘΕΙΑ ΚΑΙ ΑΝΤΙΣΤΡΟΦΟΣ ΣΧΕΣΙΣ ΠΟΣΩΝ

Διὰ συγκεκριμένων παραδειγμάτων ποσῶν πραγμάτων, τὰ ὅποια ἀγοράζομεν, καὶ τῶν ἀντιστοιχῶν ποσῶν δραχμῶν, τὰς ὁποίας πληρώνομεν δι' αὐτά, ἐξάγουν οἱ μαθηταὶ τὴν ἐννοίαν τῶν κατ' εὐθείαν ἀναλόγων ποσῶν, ὅπως διὰ παραδειγμάτων ἀριθμοῦ ἐργατῶν ποὺ ἀπαιτοῦνται πρὸς ἐκτέλεσιν ὁρισμένου ἔργου καὶ ποσοῦ χρόνου ἀπαιτουμένου πρὸς τοῦτο ἐξάγουν τὴν ἐννοίαν τῶν ἀντιστρόφως ἀναλόγων ποσῶν.

Παραδείγματα : Διὰ 2 τετράδια πληρώνομεν 4 δραχμὰς, διὰ 2×5 τετράδια πληρώνομεν 4×5 δραχμὰς.

Διὰ 20 πορτοκάλια πληρώνομεν 40 δραχμὰς, διὰ $20 : 5$ πορτοκάλια πληρώνομεν $40 : 5$ δραχμὰς.

4 ἐργάται θέλουν 20 ἡμέρας διὰ νὰ κατασκευάσουν ἓνα ἔργον, 8 ἐργάται ποὺ εἶναι διπλάσιοι τῶν 4, θέλουν τὸ ἥμισυ τῶν ἡμερῶν, ἥτοι 10 ἡμέρας, διὰ νὰ κατασκευάσουν τὸ αὐτὸ ἔργον.

Ἄν 8 ἐργάται θέλουν 6 ἡμέρας διὰ νὰ ἐκτελέσουν ἓνα ἔργον, 4 ἐργάται, ποὺ εἶναι τὸ ἥμισυ τῶν 8, θέλουν διπλασίας ἡμέρας, ἥτοι 12.

Τοιαῦτα παραδείγματα εὐρίσκουν καὶ οἱ μαθηταὶ πολλὰ καὶ εἰσάγονται οὕτως εἰς τὴν λύσιν προβλημάτων διὰ τῆς ἀναγωγῆς εἰς τὴν μονάδα, περὶ ὧν κατωτέρω :

Θ'—ΛΥΣΙΣ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΩΝ ΔΙΑ ΤΗΣ ΑΝΑΓΩΓΗΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΜΟΝΑΔΑ

Προβάλλεται κατ' ἀρχὰς ὑπὸ τοῦ διδασκάλου τὸ ἐξῆς ἀπλούστατον πρόβλημα πρὸς λύσιν : «Διὰ 4 τετράδια ἐδώσαμεν 12 δραχμὰς. Πόσας θὰ δώσωμεν διὰ 6 τετράδια ; Γνωρίζομεν ὅτι τὸ ποσὸν τῶν τετραδίων καὶ τὸ ποσὸν τῶν δραχμῶν ποὺ πληρώνομεν δι' αὐτὰ εἶναι κατ' εὐθείαν ἀνάλογα. Ἄλλ' ἐδῶ δὲν διπλασιάζεται ἡ τριπλασιάζεται τὸ ποσὸν τῶν τετραδίων διὰ νὰ διπλασιασθῇ ἡ τριπλασιασθῇ πόσας δραχμὰς θὰ δώσωμεν διὰ 6 τετράδια, ἀλλὰ ἀπὸ 4 γίνονται ἀπλῶς 6. Διὰ νὰ εὐρωμεν λοιπὸν κοστίζει τὸ ἐν τετράδιον. Τοῦτο ὅμως εὐρίσκομεν εὐκόλως. Ἀφοῦ διὰ 4 τετράδια δώσωμεν 12 : 4 δραχμὰς, ἥτοι 3. Ἀφοῦ δὲ διὰ ἐν τετράδιον τῶν 4, θὰ μᾶς, διὰ 6 θὰ δώσωμεν $3 \times 6 = 18$ δραχμὰς.

Μετὰ τοῦτο προβάλλεται τὸ ἐξῆς πρόβλημα : «Διὰ νὰ σκαφῇ ἓνα ἀμπέλι εἰς 4 ἡμέρας, χρειάζονται 6 ἐργάται. Εἰς πόσας ἡμέρας θὰ σκαφῇ τὸ αὐτὸ ἀμπέλι, ἂν ἐργάτης θὰ ἡμπορῇ νὰ σκάψῃ τὸ ἀμπέλι κάμνοντες τὴν σκέψιν : ἀφοῦ οἱ 6 ἐργάται χρειάζονται 4 ἡμέρας, ὁ ἓνας θὰ χρειασθῇ $6 \times 4 = 24$, ἀφοῦ δὲ ὁ 1 τὸ σκάπτει εἰς 24 ἡμέρας, οἱ 8 θὰ τὸ σκάψουν εἰς $24 : 8 = 3$ ἡμέρας.

Τοιαῦτα προβλήματα λύουν κατὰ τὸν ἀνωτέρω τρόπον πολλὰ, προβαλλόμενα κατ' ἀρχὰς ὑπὸ τοῦ διδασκάλου καὶ ἔπειτα καὶ ὑπ' αὐτῶν τῶν μαθητῶν.

Γ'—ΟΙ ΣΥΜΜΙΓΕΙΣ ΑΡΙΘΜΟΙ

α') **Αἰσθητοποίησης τῶν συμμιγῶν ἀριθμῶν.** Πρὸς αἰσθητοποίησιν τῶν συμμιγῶν χρησιμοποιοῦνται τὰ ἐν χρήσει μέτρα μήκους, τὰ ἐν χρήσει μέτρα βάρους ἢ χωρητικότητος, ἡ μὴ μόνον τοῦ χρόνου μὲ τὰς ὑποδιαρέσεις τῆς καὶ τὰ νομίσματα.

1) **Μέτρα μήκους.** Ἐκαστος τῶν μαθητῶν προμηθεύεται λωρίδα χαρτοῦ μήκους ἐνὸς πήχεως, τὴν ὁποίαν ὑποδιαιρεῖ εἰς 8 ἴσα μέρη, ρούπια. Κατ' ἐντολήν τοῦ διδασκάλου εὐρίσκουν καὶ δεικνύουν πόσα ρούπια ἔχει ὁ ἥμισυς πήγης, οἱ δύο πήγεις, οἱ τρεῖς κ.ο.κ. πῆγεις πόσοι πῆγεις εἶναι 16, 24, 32... ρούπια. Ὁ διδάσκαλος ἔπειτα δεικνύει ἐπὶ τοῦ πήγους διάφορα ποσὰ ρουπίων καὶ οἱ μαθηταὶ λέγουν πόσα εἶναι.

2) **Μέτρα βάρους.** Ὁ διδάσκαλος παρουσιάζει μίαν ξυγαριὰν καὶ μίαν ὀκᾶν μὲ τὰς ὑποδιαρέσεις τῆς : 100, 50, 25 καὶ 12½ δράμια. Δεικνύων τὴν μίαν ὀκᾶν λέγει ὅτι ἡ μία ὀκᾶ ἔχει 400 δράμια καὶ ἐρωτᾷ πόσα δράμια ἔχει ἡ μισὴ τέταρτον τῆς ὀκᾶς, αἱ δύο ὀκᾶδες, αἱ 3¼ ὀκᾶδες, αἱ δύο ὀκᾶδες καὶ ἐν τέταρτον κ.ο.κ. Ζητεῖ κατόπιν ἀπὸ τοὺς μαθητὰς νὰ τοῦ δείξουν μὲ τὰ βάρη 300, 75, 125, 150, 250, 225, 350, 325 δράμια κ.ο.κ. Ἐρωτᾷ τέλος πόσας ὀκᾶδας κάμνουν 400, 800, 1200, 1600, 2000 δράμια. Λέγων ἔπειτα ὅτι 44 ὀκᾶδες κάμνουν ἓνα στατήρα ἐρωτᾷ πόσαι ὀκᾶδες εἶναι 2, 3, 4, 5...στατήρες πόσαι ὀκᾶδες εἶναι ὁ

μισός στατήρ, τὸ τέταρτον τοῦ στατήρος· πόσα δράμια ἔχει ὁ 1 στατήρ. Δεικνύει τέλος ὁρισμένα βάρη καὶ οἱ μαθηταὶ λέγουν πόσα δράμια εἶναι.

3) **Μονάδες χρόνου.** Ἐκ πείρας γνωρίζουν οἱ μαθηταὶ ὅτι ἡ ἀρχικὴ μονὰς τοῦ χρόνου, τὸ ἔτος, ἔχει 12 μῆνας, ὁ μὴν 30 ἡμέρας, ἡ ἡμέρα 24 ὥρας, ἡ ὥρα 60 πρῶτα λεπτὰ καὶ τὸ πρῶτον λεπτὸν 60 δευτερόλεπτα. Ἐρωτώμενοι λοιπὸν εὐρίσκουν εὐκόλως πόσας ἡμέρας ἔχουν 2, 3, 4... μῆνες, πόσας 3 καὶ ἡμισυς μῆνες, 3 μῆνες καὶ 6 ἡμέραι. Πόσας ὥρας κάμνουν 2, 3, 4... ἡμέραι, 5 ἡμέραι καὶ 3 ὥραι· πόσας ἡμέρας κάμνουν 48, 72, 96, ... ὥραι, πόσας ἡμέρας καὶ ὥρας κάμνουν 52, 60, 75... ὥραι· πόσα πρῶτα λεπτὰ κάμνουν 2, 3, 4... ὥραι, πόσα 2, 3, 4... ἡμέραι· πόσα δευτέρα λεπτὰ κάμνουν 2, 3, 4... πρῶτα· πόσα δευτέρα λεπτὰ κάμνουν 1, 2, 3... ὥραι· πόσας ὥρας ἔχει 1 μὴν, πόσα πρῶτα λεπτὰ, πόσα δευτέρα κ.ο.κ.

4) **Νομισματικαὶ μονάδες.** Χιλιόδραχμον, πεντακοσιόδραχμον, ἑκατοντάδραχμον, εἰκοσάδραχμον, δραχμή. Μὲ αὐτὰ ἐπιδεικνύμενα εἰς τοὺς μαθητὰς ἀπαντοῦν οὗτοι εἰς ἐρωτήματα, οἷα τὰ: Πόσας δραχμὰς κάμνουν 3, 4, 7, 8... εἰκοσάδραχμα, πόσα εἰκοσάδραχμα κάμνει ἓν χιλιόδραχμον, ἓν πεντακοσιόδραχμον; Πόσα εἰκοσάδραχμα κάμνουν 6000 δραχμαί; κ.ο.κ.

β) **Αἱ τέσσαρες ἀριθμητικαὶ πράξεις ἐπὶ συμμιγῶν ἀριθμῶν.**

Πρὸς ἀσκήσιν τῶν μαθητῶν εἰς τὸ ἐκτελεῖν ἀριθμητικὰς πράξεις ἐπὶ συμμιγῶν δίδονται εἰς αὐτοὺς προβλήματα μὲ συμμιγεῖς ἀριθμούς. Πρῶτον τοιοῦτο πρόβλημα προσθέσεως ἔστω τοῦτο· «Ἐκ δύο τεμαχίων ὑφάσματος τὸ ἓν εἶναι 5 πήχεων καὶ 4 ρουπίων καὶ τὸ ἄλλο εἶναι 3 πήχεων καὶ 6 ρουπίων. Πόσοι πήχεις εἶναι ἓν ὅλῳ;» Τοὺς ἀριθμούς τούτους ἀναγράφουν οἱ μαθηταὶ τὸν ἓνα κάτωθεν τοῦ ἄλλου οὕτω:

$$\begin{array}{r} 5 \text{ π. } 4 \text{ ρ.} \\ 3 \text{ π. } 6 \text{ ρ.} \\ \hline \end{array}$$
 Τὸ ἄθροισμα τῶν ρουπίων εἶναι 10, ἀλλ' ἐπειδὴ τὰ 10 ρουπία εἶναι 1 πῆχυς καὶ 2 ρουπία, γράφουν τὸ 2 εἰς τὴν στήλην τῶν ρουπίων, ὑπὸ τὴν γραμμὴν καὶ κρατοῦν τὸν ἓνα πῆχυν διὰ νὰ τὸν προσθέσουν εἰς τὸ ἄθροισμα τῶν πήχεων ποὺ εἶναι 8, ἥτοι $8 + 1 = 9$ πήχεις. Οὕτω τὸ ὅλκον ἄθροισμα εὐρίσκεται ὅτι εἶναι 9 π. καὶ 2 ρ.

Κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ἀσχοῦνται καὶ εἰς τὴν ἀφαίρεσιν λύοντες σχετικὸν πρόβλημα: «Ἀπὸ ἓνα τόπι ὑφάσματος ἔκ 16 πήχεων καὶ 5 ρουπίων ἐκόψαμεν 4 π. καὶ 6 ρ. Πόσον ὑφάσμα ἔμεινεν;» Οἱ μαθηταὶ καταστρώνουν τὴν πράξιν, ὡς συνήθως:

$$\begin{array}{r} 16 \text{ π. } 5 \text{ ρ.} \\ 4 \text{ π. } 6 \text{ ρ.} \\ \hline \end{array}$$
 Μὴ δυνάμενοι ν' ἀφαιρέσουν τὸ 6 ἀπὸ τὸ 5, λαμβάνουν ἓνα πῆχυν ἐκ τῶν 16 τοῦ μειωτέου καὶ τὸν μετατρέπουν εἰς 8 ρουπία· τότε ἔχουν νὰ ἀφαιρέσουν τὰ 6 ρ. ἀπὸ τὰ $8 + 5 = 13$ ρ., καὶ ἀναγράφοντες τὴν διαφορὰν ταύτην 7 εἰς τὴν στήλην τῶν ρουπίων τοῦ ἀθροίσματος ἀφαιροῦν κατόπιν τοὺς 4 π. τοῦ ἀφαιρετέου ἀπὸ τοὺς 15 τοῦ μειωτέου, ἐνθυμούμενοι ὅτι ἔχουν λάβει ἐξ αὐτοῦ 1 πῆχυν, καὶ τὴν διαφορὰν 11 ἀναγράφουν εἰς τὴν στήλην τῶν πήχεων τοῦ ὑπολοίπου.

Τὰ προβλήματα πολλαπλασιασμοῦ καὶ διαιρέσεως συμμιγῶν εἰς τὴν τάξιν ταύτην πρέπει νὰ εἶναι ἀπλά, δι' αὐτὸ μόνον ὁ πολλαπλασιαστὴς ἢ ὁ διαιρετέος δύνανται νὰ εἶναι συμμιγεῖς, ἐνῶ ὁ πολλαπλασιαστέος καὶ ὁ διαιρέτης κατὰ κανόνα πρέπει νὰ εἶναι ἀκέρατοι. Ὁ λόγος τούτου εἶναι ὅτι οἱ μαθηταὶ τῆς τάξεως ταύτης δὲν ἔχουν εἰσέτι ἀποκτήσει τὰς δεξιότητας ποὺ ἀπαιτοῦνται διὰ πράξεις ὡς ὁ πολλαπλασιασμοῦ συμμιγοῦς ἐπὶ συμμιγῇ καὶ ἡ διαίρεσις συμμιγοῦς διὰ συμμιγοῦς, τὰς ὁποίας θὰ ἀποκτήσουν ἐν τῇ Ε' τάξει, ὅταν θὰ ἐξοικειωθοῦν μὲ κλασματικούς ἀριθμούς καὶ τὰς ἐπ' αὐτῶν πράξεις.

Παράδειγμα πολλαπλασιασμοῦ. «Μία οἰκογένεια ἐξοδεύει ἐβδομαδιαίως 7 ὀκ., καὶ 250 δρὰμ. ἄρτου. Πόσον ἄρτον ἐξοδεύει εἰς 4 ἐβδομάδας;» Τὸ γινόμενον τοῦ 4×250 δρὰμ. = 1000 δρὰμ. Ἀλλὰ τὰ 1000 δρὰμια εἶναι 4 ὀκάδες καὶ 200 δρὰμ. Ὡς ἐκ τούτου γράφομεν εἰς τὴν στήλην τῶν δραμίων τοῦ ἀθροίσματος 200 δρὰμ. καὶ τὰς 2 ὀκάδας προσθέτομεν εἰς τὸ γινόμενον $7 \times 4 = 28$.

Παράδειγμα διαιρέσεως. «Νὰ διανεμηθοῦν ἐξ ἴσου εἰς 5 ἄτομα 39 ὀκάδες

ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΑ

Ἰωάννου Σκουτεροπούλου, Η ΠΟΛΙΤΕΙΑ ΤΟΥ ΠΛΑΤΩΝΟΣ ΚΑΙ Η ΝΕΩΤΕΡΑ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ. — Ἀθῆναι 1948. σελίδες ε' 146.

Ὁ κ. Σκουτερόπουλος μὲ τὴν διακρίνουσαν αὐτὸν ἐπιστημονικὴν ἀκριβείαν, γλαφυρότητα καὶ σαφήνειαν ἐχάρισε κατ' αὐτὰς εἰς τὸν ἐπιστημονικὸν κόσμον τῆς χώρας, ἰδίᾳ δὲ εἰς τοὺς ἀσχολουμένους μὲ τὴν ἀνατροφήν καὶ ἐκπαίδευσιν τοῦ Ἑλληνόπαιδος καὶ ἀνησυχούς διὰ τὰ ἐκπαιδευτικὰ προβλήματα, τὰ ὁποῖα σήμερον ὑπὲρ πᾶσαν ἄλλην ἐποχὴν ὀρθοῦνται ἐνώπιόν των, τὸ ὑπὸ τὸν ἀνωτέρω τίτλον ἔργον του, προὐδὼν μακρὰς καὶ ἐνδελεχοῦς μελέτης τῶν Πλατωνικῶν ἔργων, ἰδιαίτερα δὲ τῆς Πολιτείας ἀπὸ παιδαγωγικῆς ἀπόψεως. Καίτοι ὅμως ὡς ἀριστος χειρουργὸς μὲ τὴν ἀνατομικὴν μάχαιραν ἀνέταμε τὸ ὅλον ἔργον, διὰ τὴν εὐρεσιν τῶν παιδαγωγικῶν ἐν αὐτῷ στοιχείων, ἐν τούτοις δὲν ἠδιαφόρησε καὶ διὰ τὸ φιλοσοφικὸν περιεχόμενον αὐτοῦ, ἐφ' ὅσον «ἡ φιλοσοφία δὲν εἶναι οἰκουροῦσα τὴν διανόησιν, ἀπλῶς θεωρητικὴ σκέψις γραφείου, ἀλλὰ προὐδὼν τῆς μεγίστης δυνατῆς ὑγείας καὶ ἀριστερίας καὶ ἐνότητος σώματος καὶ ψυχῆς, συγκέντρωσις εἰς ἓν τοῦ μεγίστου δυνατοῦ πλούτου καὶ δυνάμεως ὥρμου ἀνθρωπίνου βίου πράγματι βιούμενου, εἰς τὴν ὑπηρεσίαν δὲ τοῦ κοινωνικοῦ καὶ τοῦ ὅλου ἀνθρωπίνου βίου τεθειμένου», ἀποτελοῦσα οὕτω τὸν ἀκρογωνιαίον λίθον καὶ τὸ θεμέλιον πάσης πνευματικῆς τοῦ ἀνθρώπου ἐκδηλώσεως καὶ κατὰ συνέπειαν καὶ τῶν περὶ τὴν ἀγωγήν αὐτοῦ ἀπασχολούντων αὐτὸν τεραστίων προβλημάτων, ὡς σκοπός, δυνατότης, μέσα, ὅρια αὐτῆς κ.λ.π. κ.λ.π.

Ἡ εἰς τὰς δέκα πρώτας σελίδας εἰσαγωγὴ ἀποσκοπεῖ, ὅπως μᾶς παράσχω σαφῆ εἰκόνα τῶν πολιτικῶν καὶ κοινωνικῶν συνθηκῶν, ὑφ' ἃς ἔζησε καὶ ἐμορφώθη ὁ Πλάτων, ὅστις διὰ τῆς Πολιτείας του, ἥτις εἶναι

προῖον τῆς ὥριμου πλέον ἡλικίας αὐτοῦ, ἀποδεικνύεται Σωκρατικὸς καὶ Πυθαγόρειος κατὰ τὴν φιλοσοφικὴν του διανόησιν, καὶ ἠθέλησεν ὅπως διὰ τοῦ ἐν αὐτῇ ἀναπτυσσόμενου συστήματος του ὅχι ἀπλῶς νὰ σταματήσῃ τὰς Ἀθήνας καὶ τὴν Ἑλλάδα πᾶσαν ἀπὸ τὴν ὀλισθηρὰν ὁδὸν τῆς κοινωνικῆς, πολιτικῆς καὶ ἠθικῆς καταπτώσεως πρὸς τὴν ἐφύρτοντο, ἀλλὰ καὶ νὰ καταδείξῃ τὸν τρόπον καὶ τὰ μέσα τῆς δημιουργίας ἐνὸς καλυτέρου πανελληνίου μέλλοντος.

Εἰς δύο μέρη διαιρεῖται τὸ ὅλον ἔργον. Τὸ πρῶτον μέρος 5.11-52 περιέχει τὰς ἐν τῇ Πολιτείᾳ τῆδε κακείας κατὰ τὸν γνωρίμων εἰς τὸν Πλάτωνα τρόπον ἐγκατεστημένους παιδαγωγικὰς ιδέας, τὰς ὁποίας ὁ κ. Σκουτερόπουλος διὰ νὰ ἐμφανίσῃ ἀκριβέστερον τὴν παιδαγωγικὴν πλευρὰν τοῦ ἔργου συνεκέντρωσεν ἐπὶ τὸ αὐτὸ κατὰ τρόπον ἀριστοτεχνικώτατον, ὥστε νὰ καταδειχθῇ ἡ λογικὴ πρὸς ἄλληλα σχέσις τῶν μερῶν αὐτῶν. Ὡς συμπέρασμα τοῦ πρώτου μέρους ἀκολουθεῖ μία σαφής, σύντομος, ἀλλὰ καὶ λίαν περιεκτικὴ ἀνακεφαλαίωσις.

Τὸ δεύτερον μέρος, τὸ ὁποῖον ἀσχολεῖται μᾶλλον μὲ τὰ προβλήματα τῆς Γενικῆς Παιδαγωγικῆς, εἰς ἃ τελεσφόρως ἀγωνίζεται νὰ κατατάξῃ τὰς παιδαγωγικὰς τοῦ Πλάτωνος ἀρχάς, διαιρεῖται εἰς τρία κεφάλαια. Εἰς τὸ πρῶτον κεφάλαιον (σ. 53—104) ἐκτίθενται αἱ αἰσίων τῶν νεωτέρων χρόνων καὶ ὡν πρῶτος ἀλλ' ἀνυπερέβλητος διδάσκαλος ὑπῆρξεν ὁ δαγωγικὴ θεωρία ἥτις νὰ μὴ ἔχῃ τὴν πηγὴν ἐν τῇ αἰωνίᾳ, παγκόσμιος καὶ ἀθάνατος ὑπὲρ πάντα ἄλλον νέος καὶ ριζοσπαστικὸς παιδαγωγικὸς καὶ πολιτικὸς καὶ καθόλου διαρροῦμενος, διότι ἡ Πολιτεία του ἱκανοποιεῖ καὶ τὰς πλέον ριζοσπαστικὰς ἐπιστημονικὰς ἀπαιτήσεις τῶν νεωτέρων χρόνων ἀπὸ τῆς Πολιτικῆς ἀγωγῆς τῆς Ἀρχαίας Σπάρτης

καὶ 250 δρὰμ. ἐλαίου. Πόσον θὰ πάσῃ ἑκαστὸν ἄτομον;» Τὸ πηλίκον τῶν 39 ὀκ. διὰ 5 εἶναι 7 καὶ ὑπόλοιπον 4 ὀκάδες. Αὐταὶ αἱ 4 ὀκάδες εἶναι 1600 δρὰμια καὶ μετὰ τὰ ἄλλα 150 δρὰμια τοῦ μειωτέου γίνονται 1750 δρὰμια. Ὑπολείπεται τώρα νὰ διαιρεθῇ ὁ 1750 : 5 διὰ νὰ εὐρεθῇ καὶ τὸ εἰς δρὰμια μέρος τοῦ πηλίκου.

Μετατροπὴ μέτρων εἰς πήχεις καὶ τάνάπαλιν. Ὁ διδάσκαλος ἐπιδεικνύει εἰς τοὺς μαθητὰς μέτρον καὶ πῆχυν καὶ οὗτοι εὐρίσκουν ὅτι ὁ πῆχυς εἶναι τὰ 5,76 μ. Ἐρωτώμενοι εἰς αὐτοὺς ἡ ἐντολὴ νὰ εὐρουν πόσοι πήχεις ὅσας φορὰς χωροῦν τὰ 0,64 μ. εἰς τὰ 5,76 μ. ἥτοι $5,76 : 0,64$ ἢ κατὰ τὴν γνωστὴν ἀρχὴν $576 : 64$. Ἀντιθέτως δίδεται ἡ ἐντολὴ νὰ εὐρουν πόσα μέτρα εἶναι 20 πήχεις. Ἀφοῦ ἓνας πῆχυς εἶναι 0,64 μ., οἱ 20 πήχεις θὰ εἶναι $0,64 \times 20$. Τέλος ἐκτελοῦν καὶ ἄλλας τοιαύτας ἐντολάς.

(Εἰς τὸ προσεχές τεῦχος «Ἡ διδασκαλία τῆς ἀριθμητικῆς ἐν τῇ Ε' καὶ Σ' τάξει).

ΙΣΤΟΡΙΚΑ	
<i>Βερνάνδου Ι.</i> ΔΑΒΑΚΗΣ-ΠΙΝΔΟΣ μετά συντόμου 'Ιστορίας τοῦ Ἑλλη- νοϊταλικοῦ καὶ Ἑλληνογερμανικοῦ πολέμου	12.000
<i>Γατοπούλου Δημ.</i> ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΚΑΤΟΧΗΣ 1940—1944. Τόμοι 4 ἄδεται	40.000
Χρυσόδετος εἰς 2 τόμους	60.000
*Ἐκδόσις πολυτελεῖς ἄδεται εἰς 4 τόμους	50.000
*Ἐκδόσις πολυτελεῖς χρυσόδετος εἰς 2 τόμους	70.000
<i>Γατοπούλου Δημ. Ο</i> ΔΗΜΟΚΡΑΤΗΣ ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ Α' 1863—1913 <i>Δούμανη Βίκτωρος</i> (Στρατηγοῦ) ΑΠΟΜΝΗΜΟΝΕΥΜΑΤΑ. Ἱστορικαὶ σελί- δες τὰς ὁποίας ἔζησα (1908—1922)	6.000 8.000
<i>Μπασσιῶ Κ.</i> ΑΡΑΧΝΗ 44. Ἐξιστόρησις καταπληκτικῶν κατορθωμάτων καὶ περι- πετειῶν ἀπὸ τὴν δράσιν τῆς Ἑλληνοβρετανικῆς ἀντιπροσωπείας κατὰ τὸν τελευταῖον πόλεμον	8.000
<i>Σακελλαρίου Ἀλεξ.</i> Ἀντιναυάρχου). Η ΘΕΣΙΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ ΕΙΣ ΤΟΝ Β' ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΝ ΠΟΛΕΜΟΝ	12.500
<i>Σκανδάμη Ἀνδρ.</i> Η ΒΑΣΙΛΙΣΣΑ ΣΟΦΙΑ (βιογραφία)	10.000

ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ ΠΕΤΡΟΥ ΔΗΜΗΤΡΑΚΟΥ ΑΕ.
ΑΘΗΝΑΙ ΟΔΟΣ ΠΕΣΜΑΖΟΓΛΟΥ 9

ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ: ΠΕΤΡΟΥ ΔΗΜΗΤΡΑΚΟΥ Α. Ε.—ΑΘΗΝΑΙ
Ὁδὸς ΠΕΣΜΑΖΟΓΛΟΥ 9—Τηλέφ. 24-271

Η ΥΛΗ ΚΑΙ Η ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΤΩΝ ΜΑΘΗΜΑΤΩΝ ΤΟΥ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ

Γενική διδακτική και παιδαγωγική εγκυκλοπαιδεία, συνταχθείσα υπό 'Επιτροπής' εξ ειδικών επιστημόνων και παιδαγωγών υπό την παιδαγωγικήν διεύθυνσιν του κ. **Χαρ. Σκαλισιάνου**.

Το μνημειώδες τούτο έργο διὰ τὴν ἑλληνικὴν ἐκπαίδευσιν παρέχει εἰς πάντας τοὺς ἑλληνας δημοδιδασκάλους μίαν εὐρείαν μετεκπαίδευσιν, διότι προσφέρει εἰς αὐτοὺς, πρὸς διαρκὴ χρῆσιν, πᾶν οὗτος ἔχουσιν οὗτοι ἀνάγκην, ἥτοι ὅλην τὴν διδακτέαν ὕλην τοῦ προγράμματος με' ὅλας τὰς σχετικὰς ἐπιστημονικὰς γνώσεις καὶ ὅλας τὰς ἀπαραιτήτους διὰ τὸ μεθοδικῶς διδάσκειν διδακτικὰς ὁδηγίας, συμφώνως πρὸς τὰς νεωτάτας παιδαγωγικὰς καὶ διδακτικὰς κατευθύνσεις.

Πλὴν τῆς διδακτέας ὕλης καὶ τῶν βασικῶν ἀρχῶν τῆς Γενικῆς Διδακτικῆς ἡ ΥΛΗ καὶ ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ περιέχει καὶ τὴν εἰδικὴν διδακτικὴν ἐκάστου μαθήματος, ὡς καὶ παιδαγωγικὰς μελέτας καὶ διατριβὰς, σχετικὰς με' τὰ προβλήματα τῆς ἀγωγῆς καὶ διδασκαλίας, ἀπαντήσεις εἰς διδακτικὰς ἀπορίας, συμπληρωματικὰ τῆς διδασκαλίας ἀναγνώσματα, ἐποπτικὰς εἰκόνας καὶ χάρτας, ὥστε ὁ διδάσκαλος εἰς πᾶσαν στιγμὴν δύναται καταφεύγων εἰς αὐτὴν νὰ λύῃ τὰς ἀπορίας του καὶ νὰ ὑποβοηθῇται σημαντικῶς εἰς τὸ ἔργον του.

Η ΥΛΗ ΚΑΙ Η ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ

τῶν μαθημάτων τοῦ Δημοτικοῦ Σχολείου

περιλαμβάνει εἰς 8.000 περίπου σελίδας μεγάλου σχήματος με' 4.000 εἰκόνας καὶ χάρτας τὴν ὕλην καὶ διδακτικὴν τῶν τεσσάρων ἀνωτέρων τάξεων τοῦ δημοτικού σχολείου.

Πωλεῖται χρυσόδετος εἰς 7 μεγάλους τόμους ἢ 18 μικροτέρους.

ΤΙΜΟΛΟΓΙΟΝ

Σειρά πλήρης	Τάξεις Γ', Δ', Ε', ΣΤ'	Δρχ. 500.000
	Δεμένη εἰς 18 τόμους	» 500.000
	Χρυσόδετος εἰς 7 τόμους	
ΤΟΜΟΙ ΜΕΜΟΝΩΜΕΝΟΙ		
(τῆς Γ' τάξεως δὲν πωλοῦνται χωριστά)		
Μαθήματα Δ' τάξεως	Μαθήματα Ε' τάξ. τόμος Β'	Δρχ. 80.000
Δεμένα εἰς 4 τόμους	Δεμένα εἰς 3 τόμους	» 80.000
Χρυσόδετα εἰς 2 τόμους	Χρυσόδετα εἰς 1 τόμον	» 80.000
Μαθήματα Ε' τάξ. τόμος Α'	Μαθήματα ΣΤ' τάξ. τόμος Α'	» 80.000
Δεμένα εἰς 3 τόμους	Δεμένα εἰς 3 τόμους	» 80.000
Χρυσόδετα εἰς 1 τόμον	Χρυσόδετα εἰς 1 τόμον	» 80.000
Μαθήματα ΣΤ' τάξ. τόμος Β'	Μαθήματα ΣΤ' τάξ. τόμος Β'	» 100.000
Δεμένα εἰς 3 τόμους	Δεμένα εἰς 3 τόμους	» 100.000
Χρυσόδετα εἰς 1 τόμον	Χρυσόδετα εἰς 1 τόμον	» 100.000

ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ ΠΕΤΡΟΥ ΔΗΜΗΤΡΑΚΟΥ Α. Ε.—ΑΘΗΝΑΙ
Ὁδὸς ΠΕΣΜΑΖΟΓΛΟΥ 9—Τηλέφ. 24-271

ΒΟΗΘΗΤΙΚΑ ΒΙΒΛΙΑ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ ΔΙΑ ΤΟ ΣΧΟΛΙΚΟΝ ΕΤΟΣ 1948-1949

Θ Ρ Η Σ Κ Ε Υ Τ Ι Κ Α
Καζαντζή Κων. 'Επιμ. Παπαδοπούλου Παν.
Παλαιὰ Διαθήκη
Καينὴ Διαθήκη
Καζαντζή Κ.
Λειτουργικὴ καὶ κατήχησις
Κουϊμουτσοπούλου Δ.
Παλαιὰ Διαθήκη
Καينὴ Διαθήκη
Κατήχησις
Λειτουργικὴ
Εὐαγγέλια
'Εκκλησιαστικὴ 'Ιστορία
Καστρινοῦ Ι. Προσευχητάριον
Ι Σ Τ Ο Ρ Ι Κ Α
'Αλοῖζου Στέλ.—Λιουδάκη Μ.
'Ιστορία Γ'
'Ιστορία Δ'
'Αλοῖζου Στέλ.—Λαζάρου 'Ηλ.
'Ιστορία Ε'
'Αδαμαντίου 'Αδ.
Βυζαντινὴ 'Ιστορία Ε'
Τουρκοκρατία ΣΤ'
'Ανδρεάδου Δ.—Τζουμλέα Σ.
'Ιστορία Γ'
Μαγκριώτου Ι. 'Επιμ. Παπαδοπούλου Παν.
'Ιστορία Γ' τάξεως
'Ιστορία Δ' τάξεως
Μαγκριώτου Ι.—Δημητροκάλη Ν.
'Ιστορία Ε' τάξεως
'Ιστορία ΣΤ' τάξεως
Γ Ρ Α Μ Μ Α Τ Ι Κ Α Ι
'Αλοῖζου Στέλιου
Γραμματικὴ Δημοτικῆς
Κακουλάκη Χαρ.
Γραμματικὴ Καθαρευούσης
Παπαδοπούλου Παν.
Γραμματικὴ Καθαρευούσης
Παπαϊωάννου Δ.
Γραμματικὴ Δημοτικῆς Γ'
Τεσσάρων Διδασκάλων—Δημητροκάλη Ν.
Γραμματικὴ Καθαρευούσης
Φ Υ Σ Ι Ο Γ Ν Ω Σ Τ Ι Κ Α
'Αλοῖζου Στέλ.—Χατζηγιάνη Ε.
Ζωολογία Γ'—Δ'
'Αλοῖζου Στέλ.—Λιουδάκη Μ.
Ζωολογία Ε'—ΣΤ'
Φυτολογία Ε'—ΣΤ'
Φυσικὴ 'Ιστορία Ε'
Φυσικὴ 'Ιστορία ΣΤ'
'Αλοῖζου Στέλ.—Χατζηγιάνη Ε.
Πειραματικὴ Ε'
Πειραματικὴ ΣΤ'
Χημεία Ε'
Χημεία ΣΤ'
Φυσικὴ καὶ Χημεία Ε'
Φυσικὴ καὶ Χημεία ΣΤ'
Γεωλογία καὶ Ὀρυκτολογία
'Ασημάκη Σίμων. 'Επιμ. Παπαδοπούλου Παν.
Φυτολογία Ε'—ΣΤ'
Χημεία Ε'—ΣΤ'
'Ορυκτολογία Ε'—ΣΤ'

Βάγια Ν. 'Επιμ. Παπαδοπούλου Παν.
Φυτολογία Γ'—Δ'
Ζωολογία Γ'—Δ'
Ζωολογία καὶ Σωματολογία Ε'—ΣΤ'
Γαβρεσέα Π. Ζωολογία Γ'—Δ'
Φυτολογία Γ'—Δ'
Κακουλάκη Χ. Φυτολογία Γ'—Δ'
Μαγκριώτου Ι. 'Επιμ. Παπαδοπούλου Παν.
Πειραματικὴ Ε'—ΣΤ'

Μ Α Θ Η Μ Α Τ Ι Κ Α

'Αλοῖζου Στέλ. Τετράδια σιωπηρῶν ἔργων ἀριθμητικῆς
Τάξις Β' τετράδιον ἀριθ. 1
» Β' » » 2
» Γ' » » 3
» Δ' » » 4

'Αλοῖζου Στέλ.—Λιουδάκη Μ.
Προβλήματα Γ'
» Δ'
» Γ' καὶ Δ'
» Ε'
» ΣΤ'
» Ε' καὶ ΣΤ'

Βάγια Ν. Γεωμετρία Ε'—ΣΤ'
Ζητρίδου Π.—Δαμπολιά Π.
Προβλήματα Ε'—ΣΤ'

Γ Ε Ω Γ Ρ Α Φ Ι Κ Α

'Αλοῖζου Στέλ.—Πρίντσεϋ Α.
Πατριδογραφία
'Αλοῖζου Στέλ.—Χατζηγιάνη Ε.
Γεωγραφία 'Ελλάδος
» Εὐρώπης
» 'Ηπείρων
Σαρηῆ Ι. Γεωγραφία Γ'—Δ'
» Ε'—ΣΤ'

Γ Ε Ω Γ Ρ Α Φ Ι Κ Ο Ι Χ Α Ρ Τ Α Ι

Φαλτάιτς 'Αλεξ. Καθηγητοῦ Μαροσλείου Π. Α.
Γεωφυσικὸς χάρτης 'Ελλάδος
» Εὐρώπης
» 'Ασίας
» 'Αφρικῆς
» 'Ελλάδος
» Εὐρώπης
» 'Ασίας
» 'Αφρικῆς

'Επιμελεία Χρ. Σουλιωτῶν
Γεωφυσικὸς χάρτης 'Αμερικῆς
» 'Ωκεανίας
» 'Αμερικῆς
» 'Ωκεανίας

Τ Ε Χ Ν Ι Κ Α

'Αλοῖζου Στέλ.—'Αλεξανδρίδου Α.
Καλλιγραφία τῆς Ὁρθῆς Γραφῆς
σειρά 6 τετραδίων τάξ. Α'—ΣΤ'
Φαλτάιτς 'Αλ.—'Αλοῖζου Στέλ.
'Η Καλλιγραφία κατὰ τὸ Ἐπίσημον
ἀναλυτικὸν πρόγραμμα (πλαγίας
Γραφῆς) σειρά 9 τετραδίων.
'Αλεξανδρίδου Α.
'Η Νέα 'Ιχνογραφία τοῦ Δημοτικοῦ
Σχολείου, σειρά 6 τετραδίων

ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ ΠΕΤΡΟΥ ΔΗΜΗΤΡΑΚΟΥ Α. Ε.—ΑΘΗΝΑΙ
Ὁδὸς ΠΕΣΜΑΖΟΓΛΟΥ 9—Τηλέφ. 24-271

ΒΟΗΘΗΤΙΚΑ ΒΙΒΛΙΑ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ

ΠΑΝΑΓ. Δ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ

Δημοδιδασκάλου, Γραμματέως Συντάξεως τῆς «Παιδαγωγικῆς Ἐπιθεωρήσεως»

Συγγραφέντα ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τῶν κ. κ. **Σ. Ἀσημάκη, Ν. Βάγια** δημοδιδασκάλων, **Δαζ. Γαβαλά** διευθυντοῦ Προτύπου Μαρασλείου Παιδαγωγικῆς Ἀκαδημίας, **Παναγ. Γαβρεσέα** Παιδαγωγοῦ, καθηγητοῦ Φυσικῶν, **Νικ. Δημητροκάλλη** μετεκπαιδευθέντος δημοδιδασκάλου, **Σωτηρίου Κυριακίδου** τ. Ἐπιθεωρητοῦ Δημοτικῶν Σχολείων, **Χρ. Σουλιώτου** δημοδιδασκάλου, καὶ **Χαρ. Σκαλισιάνου** Παιδαγωγοῦ, τ. Γεωκοῦ Ἐπιθεωρητοῦ Στοιχειώδους Ἐκπαιδεύσεως, διευθυντοῦ τῆς «Παιδαγωγικῆς Ἐπιθεωρήσεως».

ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΑ

Παπαδοπούλου Παν.

Ἱερὰ Ἱστορία τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης
Ἱερὰ Ἱστορία τῆς Καινῆς Διαθήκης
Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία

Δημητροκάλη Ν.-Παπαδοπούλου Π.

Λειτουργικὴ καὶ Κατήχησις

ΙΣΤΟΡΙΚΑ

Παπαδοπούλου Παν.

Ἱστορία Ἡρώων Γ' τάξεως
Ἱστορία Ἀρχαίας Ἑλλάδος Δ' τάξεως
Ἱστορία Ἀρχαίας Ἑλλάδος Γ'-Δ' τάξ.
(1ον ἔτος συνδιδασκαλίας)

Ἱστορία Ἀρχαίας Ἑλλάδος Γ'-Δ, τάξ.
(2ον ἔτος συνδιδασκαλίας)

Παπαδοπούλου Π.-Κυριακίδου Σ.

Βυζαντινὴ Ἱστορία Ε' τάξεως
Ἱστορία Νέας Ἑλλάδος ΣΤ' τάξεως

ΓΛΩΣΣΙΚΑ

Παπαδοπούλου Παν.

Γραμματικὴ τῆς Καθαρευούσης

Σουλιώτου Χ.-Παπαδοπούλου Π.

Νέα Γραμματικὴ καὶ Ὀρθογραφία τῆς
Δημοτικῆς

ΦΥΣΙΟΓΝΩΣΤΙΚΑ

Παπαδοπούλου Παν.

Φυσικὴ Ἱστορία Ε' τάξεως

Φυσικὴ Ἱστορία ΣΤ' τάξεως

Φυσικὴ Ἱστορία Ε'-ΣΤ' τάξεως, 1ον
ἔτος συνδιδασκαλίας, (Ζωολογία
Ὀρυκτολογία)

Φυσικὴ Ἱστορία Ε'-ΣΤ' τάξεως, 2ον
ἔτος συνδιδασκαλίας, (Φυτολογία-
Ὀρυκτολογία)

Βάγια-Ἀσημάκη-Παπαδοπούλου

Φυσικὴ Ἱστορία Γ' τάξεως

Φυσικὴ Ἱστορία Δ' τάξεως

Γαβρεσέα Π.-Παπαδοπούλου Π.

Φυσικὴ Πειραματικὴ Ε' τάξεως

Φυσικὴ Πειραματικὴ ΣΤ' τάξεως

Χημεία Ε' τάξεως

Χημεία ΣΤ' τάξεως

Φυσικὴ καὶ Χημεία Ε' καὶ ΣΤ' τάξεως

1ον ἔτος συνδιδασκαλίας

Φυσικὴ καὶ Χημεία Ε' καὶ ΣΤ' τάξεως

2ον ἔτος συνδιδασκαλίας

ΑΡΙΘΜΗΤΙΚΗ-ΓΕΩΜΕΤΡΙΑ

Παπαδοπούλου Παν.

Γεωμετρία Ε' καὶ ΣΤ' τάξεως

Σκαλισιάνου Χ.-Παπαδοπούλου Π.

Μεθοδικὴ ἀριθμητικὴ Β' τάξεως

Μεθοδικὴ ἀριθμητικὴ Γ' τάξεως

Μεθοδικὴ ἀριθμητικὴ Δ' τάξεως

Γαβρεσέα Π.-Παπαδοπούλου Π.

Ἀριθμητικὴ καὶ Προβλήματα Ε' τάξ.

Ἀριθμητικὴ καὶ Προβλήματα ΣΤ' τάξ.

Σουλιώτου Χ.-Παπαδοπούλου Π.

Τετράδιον Γεωμετρίας Ε' τάξεως

Τετράδιον Γεωμετρίας ΣΤ' τάξεως

ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΑ

Γαβαλά Δαζ.-Παπαδοπούλου Π.

Πατριδογραφία Β' καὶ Γ' τάξεως

Καραγιάννη Ἀντ.-Παπαδοπούλου Π.

Γεωγραφία Ἀτлас Ἑλλάδος Γ'-Δ' τάξ.

Γεωγραφία Ἀτлас Ἡπείρων Ε' τάξ.

Γεωγραφία Ἀτлас Εὐρώπης ΣΤ' τάξ.

Σουλιώτου Χ.-Παπαδοπούλου Π.

Τετράδιον Πατριδογραφίας Α' τάξ.

Β'

Γ'